T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇANAKKALE MUHACİRLERİNDE TOPLUMSAL CİNSİYETİN TEMEL BELİRLEYİCİLERİ VE KADIN FOLKLORU

Yüksek Lisans Tezi

NİLAY AĞAN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. MEHMET ALİ YOLCU

Çanakkale – 2019

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ÇANAKKALE MUHACİRLERİNDE TOPLUMSAL CİNSİYETİN TEMEL BELİRLEYİCİLERİ VE KADIN FOLKLORU

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Nilay AĞAN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU

Bu çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında desteklenmiştir. Proje No: SYL-2017-1348.

Çanakkale-2019

TAAHHÜTNAME

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum "Çanakkale Muhacirlerinde Toplumsal Cinsiyetin Temel Belirleyicileri ve Kadın Folkloru" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir bir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

20/05/2019

Nilay AĞAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Nilay AĞAN'a ait "Çanakkale Muhacirlerinde Toplumsal Cinsiyetin Temel Belirleyicileri ve Kadın Folkloru" adlı çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üyeler	**İmza**
Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU (Danışman)	
Dr. Öğretim Üyesi Mustafa AÇA	
Dr. Öğretim Üyesi Handan KASIMOĞLU	

Tez No : 10259174
Tez Savunma Tarihi : 18.06.2019

ONAY

Prof. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü

26.06/2019

ÖZET

ÇANAKKALE MUHACİRLERİNDE TOPLUMSAL CİNSİYETİN TEMEL BELİRLEYİCİLERİ VE KADIN FOLKLORU

Bireyin doğumundan başlayarak ölümüne kadar devam eden kültürlenme sürecinde, kendisine içinde doğup büyüdüğü toplum tarafından geleneksel kültürün bir parçası olarak sunulup benimsetilen rollere karşılık gelen kavram, toplumsal cinsiyet olarak adlandırılmaktadır. Bireye sunulup benimsetilen bu roller, toplum içinde kadına ve erkeğe yönelik bazı genellemelerin oluşmasına neden olmaktadır. Söz konusu genellemeler daha bireyin anne karnında olduğu dönemlerde şekillenmeye başlamaktadır. Bebeğin, anne karnındayken cinsiyetinin öğrenilmesiyle birlikte cinsiyete bağlı olarak alınan renklerdeki kıyafetlerle başlayan süreç, bebek dünyaya geldikten sonra yine cinsiyete göre tercih edilen oyuncak seçimleriyle devam etmektedir. Cinsiyete bağlı olarak oluşan farklılıklar olarak da nitelendirebileceğimiz genellemeler bebek yetişkin bir birey haline geldikten sonra onun özel ve kamusal alandaki rollerini de belirlemektedir.

Bu çalışma, Çanakkale il merkezi ve Çanakkale'ye bağlı muhacir yerleşim yerlerinde yapılan saha araştırmalarına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu yerleşim yerlerinde yaşayan muhacir halkın, toplumsal cinsiyet rollerini algılamada ve bu rollerin şekillenmesinde etkili olan faktörlerin tespit edilmesi çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Her toplumda olduğu gibi muhacir toplumunda da kültürün geçmişten başlayarak gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir yere sahip olan kadınların toplumsal cinsiyet rollerini algılayıp şekillendirme sürecinde ortaya çıkan folklor unsurlarını incelemek asıl amaçtır. Çalışma, bugüne kadar Çanakkale yöresinde yaşayan muhacir halkın toplumsal cinsiyet rollerinin oluşmasında temel belirleyicileri saptarken bu belirleyicilere bağlı olarak ortaya çıkan kadın folkloruna yönelik ilk çalışma olması bakımından da önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemine bağlı olarak görüşme ve gözlem teknikleri uygulanmıştır. Sahaya çıkmadan önce yazılı dokümanlar incelenerek konu ile ilgili sorular hazırlanmış ve bu sorular görüşülen kişilere sorulmuştur. Yapılan çalışma sonunda elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Çanakkale, Toplumsal Cinsiyet, Kadın, Muhacir, Folklor.

ABSTRACT

THE MAIN DETERMINANTS OF GENDER IN ÇANAKKALE IMMIGRANTS AND WOMEN'S FOLKLORE

The concept, which corresponds to the roles that are presented and adopted as part of the traditional culture by the society in which it was born and grew, is called gender. These roles, which are presented and adopted, lead some generalizations about women and men in the society. These generalizations begin to take shape in periods when individuals are in the womb. After finding out the gender of the baby in the mother's womb, the process that begins with the clothes of the colors taken depending on the gender, continues with the toy choices that are preferred according to the gender after the baby is born. The generalizations that it can be described as gender-related differences also determine their role in the private and public spheres after the infant becomes an adult.

This study was carried out in Çanakkale city center and immigrant settlements which are bounded Çanakkale. The subject of this study is to determine the factors having an impact on the sense of gender roles and in shaping the roles of the immigrants living in these settlements. It is the main aim to examine the folklore elements in immigrant society that occur in the process of perceiving and shaping the gender roles of women who have an important place in transferring the culture from the past to the future generations. This study has an important place in terms of being the first study of women's folklore which depends on the main determinants of gender roles as well as the study attempted to reveal the main determinants of the gender roles of the immigrants living in Çanakkale. A qualitative design was used in this study and depending on this method interview and observation techniques were applied. Before implement the procedure, the written documents were examined and questions about the subject were prepared and these questions were asked to the interviewees. The findings obtained at the end of the study were analyzed.

Key Words: Çanakkale, Gender, Woman, Immigrant, Folklore.

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından SYL-2017-1348 numarasıyla desteklenmiştir. Çalışmada saha araştırmasından elde edilen bulgular etnografik araştırma ve inceleme yöntemiyle ele alınmıştır. Konu bağlamında halk bilimi kadrolarından da yararlanılarak yeni bir tasnifleme modeli geliştirmeye çalışılmıştır. Kaynak kişilerden alınan bilgiler "KK" kısaltması ile numaralandırılmak suretiyle metin içi atıflar oluşturulmuş, ancak bazı kaynak kişilerimiz konunu mahremiyeti nedeniyle isimlerinin gizlenmesini istedikleri için bu kişilerin numaraları tezin bazı yerlerinde yazılmamıştır. Tezde toplumsal cinsiyet ve kadın folkloru unsurları Çanakkale muhacirleri kapsamında ele alınıp değerlendirilmiştir.

Yüksek lisansın ders aşamasında çok değerli bilgilerini benimle paylaşan, tez aşamasında da danışmanlığımı yapan ve bıkmadan, usanmadan her türlü desteği sağlarken aynı zamanda iyi bir halk bilimci olmam hususunda yolumu aydınlatan çok değerli hocam Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU'ya; lisans ve yüksek lisans öğrenimim boyunca daima örnek aldığım, her zaman bana yol gösteren, her türlü bilgi ve desteğini benden esirgemeyen çok sevdiğim ve saygı duyduğum çok değerli büyüğüm ve hocam Doç. Dr. Ferudun Hakan ÖZKAN'a; öğrenim hayatım boyunca her türlü zorluğa benimle birlikte katlanan ve destek olan en değerli varlıklarım eşim ve yavruma sonsuz teşekkür ederim.

Nilay AĞAN

Çanakkale-2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **ii**
ÖNSÖZ ..... **iii**
İÇİNDEKİLER ..... **iv**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Toplumsal Cinsiyet 6
1.2. Kadın Folkloru 8

İKİNCİ BÖLÜM
BULGULAR VE YORUMLAR

2.1. Kadınların İcra Ettiği Halk Edebiyatı Ürünleri 11
2.1.1. Manzum Ürünler 11
2.1.2. Mensur Ürünler 19
2.2. Hayatın Geçiş Dönemlerinde Kadınlar 26
2.2.1. Doğum 27
2.2.2. Evlenme 36
2.2.3. Ölüm 52
2.3. Kadın Giyim Kuşamı ve Kadınların Süslenme Tarzları 54
2.4. Kadın ve Yemek Kültürü 63
2.5. Oyun ve Kadın 69
2.5.1. Köy Seyirlik Oyunlarında Kadın 69
2.5.2. Kız Çocukların Oynadıkları Geleneksel Çocuk Oyunları 71
2.6. Kadınlar Arasında Zaman, Ölçme ve Mesafe Kavramları 75
2.7. Bayramlar, Kutlamalar ve Özel Günlerde Kadın 76
2.8. Halk Hukuku ve Kadın 89
2.9. Mekânların Kadına Özgü Kullanımları ve Halk Mimarisi 94
2.10. Büyü, Fal, Ziyaret Olguları ve Kadın 98
2.11. Halk İnançları, Halk Hekimliği ve Kadın 104
2.12. Kadınlara Özgü Geleneksel El Sanatları 108
2.13. Ebeveynlik ve Kültürlenme Sürecinde Çocuk 115
2.14. Kültürün Yapılandırdığı Erkeklik ve Kadınlığın Sınırları 118
SONUÇ **124**
KAYNAKÇA **128**

EKLER 131
Ek 1. Sözlü Kaynaklar 131
Ek 2. Fotoğraflar.....134
ÖZGEÇMİŞ 139

GİRİŞ

Tarihi seyir içerisinde insanların bazı olaylara bağlı olarak zorunlu şekilde yer değiştirmesi olarak tanımlanabilecek göç kavramı göç eden insanların hayatlarında köklü değişikliklere neden olan bir hadisedir. Göçle birlikte yer değiştiren insanlar bir taraftan geldikleri yeni yerleşim yerlerindeki toplumun kültürüne uyum sağlamaya çalışırken bir taraftan da kökeni itibariyle bağlı olduğu kültürü sürdürme çabasını göstermektedirler.

Türkiye'ye özellikle 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında yoğun bir şekilde Bulgaristan, Yunanistan ve Bosna-Hersek'in çeşitli yerleşim yerlerinden göçler olmuştur. Böylece Türkiye nüfusunun önemli bir kısmını göçlerle gelen muhacir halk oluşturmuştur. Balkan coğrafyasından Türkiye sınırları içerisinde yoğun bir şekilde göç alan illerden birisi de araştırmanın yapıldığı Çanakkale ilidir. Arapça "hicr" yani ayrılık anlamına gelen kelimeden türetilmiş olan ve göç eden insan anlamına gelen "muhacir" kelimesi araştırmanın gerçekleştirildiği Çanakkale ili ve Çanakkale iline bağlı muhacir yerleşim yerlerinde halk ağzında kısaca "macır" şekliyle kullanılmaktadır. Göçlerle birlikte özellikle Çanakkale'nin Biga, Ezine, Gelibolu ilçelerinde ve merkeze bağlı yerlerde muhacir yerleşim yerleri kurulmuştur.

Araştırmanın temel problemi, Çanakkale ilinde ve bu ile bağlı ilçelerde tespit edilen yerleşim yerlerinde yaşayan muhacir halkın toplumsal cinsiyet rollerini algılamalarındaki temel etmenlerin tespit edilmesidir. Ayrıca bu temel etmenlere bağlı olarak ortaya çıkan, kadınların üretmiş olduğu folklor ürünlerinin kültürel kimlik üzerindeki etkilerinin sorgulanması da tezin problemleri arasındadır.

Çalışmanın temel amacı doğumdan itibaren başlayan kültürlenme sürecinde bireye dünyaya geldiği toplum tarafından sunulup benimsetilen toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde etkili olan temel unsurların Çanakkale il sınırları içerisinde tespit edilen yerleşim yerlerinde yaşayan muhacir halkta neler olduğunun ortaya çıkarılmasıdır. Bir diğer amaç ise kültürün şekillendirdiği toplumsal cinsiyet rolleriyle birlikte ortaya çıkan zengin folklor unsurlarını önemli ölçüde şekillendirip aktaran kadının Çanakkale muhacir toplumundaki yerinin ve öneminin gözlem ve incelemeler sonucunda ele alınıp yorumlanmasıdır. Tarih içinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan ve zengin bir kültürel mirası içinde barındıran Çanakkale'de muhacir halkın bu kültürel mirasa yaptığı katkıların ortaya çıkarılması da bir diğer amacımızdır.

Balkan coğrafyasından gerçekleşen göçlerde göç ettikleri yerlere göre muhacir toplum da kendi aralarında gruplara ayrılmakta ve çeşitli isimlerle anılmaktadır. Örneğin; Bosna-Hersek'ten gelen muhacirler Boşnak adıyla anılırken, Bulgaristan'dan göç eden,

Bulgaristan resmi literatüründe ise “Muhammed’e inanan Bulgarlar” ya da “Bulgar Müslümanlar” olarak anılan muhacirler Pomak adıyla anılmaktadır. Muhacirler arasındaki bu farklılıklardan yola çıkılarak mukayese yoluyla toplumsal cinsiyet rollerini algılamadaki benzerlikler ya da farklılıkların bulgular yoluyla ortaya çıkarılması çalışmamızın amaçları arasındadır.

Çalışmanın gerçekleştirildiği yerlerde yaşayan muhacir kadınların göç ettikleri yerlerden yeni yaşam alanlarına taşıyarak dönüştürdükleri kültürel kodları toplumsal cinsiyet rollerinde görmek mümkündür. Muhacir halkın geldikleri yerlere göre bünyelerindeki kültürel farklılıklara rağmen benzerlikler de söz konusudur. Bu bağlamda muhacir halkın hem kendi aralarında geldikleri yerlere göre hem de yerli halkla karşılaştıktan sonra değişip dönüşen kültür farklılıkları ve benzerliklerine göre belirlenen toplumsal cinsiyet rollerini algılamalarındaki temel etmenlerin saptanması önem kazanmaktadır. Bu çalışma, Çanakkale yöresindeki muhacir toplumunun toplumsal cinsiyet yapısını bütüncül şekilde ele alması ile bir ilktir.

Sosyo-kültürel olarak belirlenen toplumsal cinsiyet rolleri muhacir toplumunda hem göçe hem de toplumsal evrime bağlı olarak değişip dönüşmüştür. Göçle birlikte yaşanan sosyal ve ekonomik değişikliklerle birlikte yeni karşılaşılan toplumsal düzen etkisiyle muhacir toplumunun toplumsal cinsiyet rollerini algılamadaki kültürel kodlarda da birtakım değişikliklerin olduğu görülmektedir. Göçle birlikte yaşanan sosyal ve ekonomik değişikler muhacir halkın kültürel birikimlerini ve buna bağlı olarak belirlenen toplumsal cinsiyet rollerini nasıl etkilemiştir? Bu etkilenme sonucunda kadının özel ve kamusal alandaki rolü ve statüsü ne olmuştur? Geçmişteki kültür birikiminin yaşanan değişimle birlikte sürdürülüp aktarılmasında muhacir kadınlarının ürettiği folklorik ürünlerin payı nedir? Toplumsal cinsiyet rollerini belirleyen kültür kodlarının değişime uğraması toplumsal yapının işleyişini nasıl etkilemiştir? Sorularından hareketle şu varsayımlar ortaya konmuştur:

1. Göçle birlikte yaşanan sosyal ve ekonomik değişim genel olarak hem erkeğin hem de kadının geldikleri yerlere göre şekillenmiş olan kültürel birikimi etkilemiştir. Bu etkileşim özellikle çalışma ve giyim-kuşam alanında gerçekleşmiştir. Çalışma ve giyim-kuşam alanındaki değişim kadın ve erkeğin özel ve kamusal alandaki toplumsal cinsiyet rollerini önemli ölçüde etkilemiş fakat bu etki ilk göçlerle gelen kuşak üzerinde daha fazla hissedilmiştir.

2. Kadın özellikle kamusal alanda kısıtlanmış ve zaten sürekli kadınla birlikte özdeşleştirilen ev kadının daha da fazla vakit geçirdiği alan haline gelmiştir. Bugün artık

toplumsal hayatın tekamülüyle birlikte kadın kamusal alanda daha fazla aktif rol üstlenmişse de bu her yerleşim yerinde aynı oranda değildir.

3. Değişip dönüşen toplumsal hayat her ne kadar beraberinde birtakım yenilikleri getirse de kadınların ürettikleri folklor ürünleri önceden beri sürüp gelen kültürel birikimi gelecek kuşaklara aktarmada aktif bir rol oynayarak varlığını devam ettirmektedir.

4. Toplumsal cinsiyet rollerini belirleyen kültürel kodlarının değişmesi toplumsal yapının işleyişi üzerinde olumlu etkiler yaratarak toplumsal yapının sürdürülmesine katkıda bulunmuştur. Kültürler arasındaki karşılıklı etkileşim sonucunda oluşan değişimler muhacir halkın geldikleri yere göre yaşam tarzlarında değişikliklere yol açarken bu etkileşim ortak bir zeminde birleşerek zengin bir kültür birikiminin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Çalışmanın sağlıklı bir biçimde yürütülebilmesi için araştırmaya bazı sınırlılıklar getirilmiştir. Bu çalışma konu, evren ve örneklem bakımından Çanakkale ili ve bu ile bağlı ilçelerde tespit edilen muhacir yerleşim yerleriyle sınırlandırılmıştır. Bu yerleşim yerlerinin sınırlandırılması yapılırken mukayese yapabilmek amacıyla yerleşim yerinin coğrafi konumuna (sahil ya da dağ köyü olup olmadığı), yerleşim yerinde okul olup olmadığına, yerleşim yerindeki muhacir halkın hangi ülkelerden geldiğine dikkat edilmiştir. Sonuç olarak çalışmaya Bulgaristan, Yunanistan ve Bosna-Hersek'ten gelen muhacir halk dahil edilmiştir. Çalışmada büyük oranda kadın katılımcılarla görüşülmüş fakat farklı bakış açıları yakalamak adına sınırlı sayıda erkek katılımcılar da çalışmaya dahil edilmiştir.

Bu çalışmada kullanılmak üzere 71 kaynak kişinin bilgilerine başvurulmuştur. Kaynak kişiler belirlenirken özellikle toplumsal değişim ve dönüşümün daha iyi anlaşılıp yorumlanabilmesi için her yaş grubundan temsilcilerin olmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca eğitim durumları, medenî halleri (evli, bekar ya da boşanmış olup olmadıkları), herhangi bir işte çalışıp çalışmadıkları göz önünde bulundurulmuştur. Çalışmanın konusu kadın folkloru olduğu için kaynak kişiler de ağırlıklı olarak kadınlardan seçilmiştir. Görüşme yapılacak kadınlar sahaya çıkılmadan önce muhtar ya da dernek yöneticileri gibi aracı kişilerle tespit edilmiştir. Bu tespitte özellikle geleneği en iyi temsil edip, aktarabilen kişiler olmasına dikkat edilmiştir. Görüşmede farklı bakış açıları yakalamak amacıyla sınırlı sayıda erkek katılımcılarla da görüşmeler yapılmıştır.

Derleme yapılan yerleşim yerlerinin tespiti yapılırken yerleşim yerlerinin coğrafi yapısına, yerleşim yerine göçlerle birlikte yerleşip ikamet eden muhacir halkın Balkan coğrafyasının hangi bölgesinden geldiğine, yerleşim yerinde muhacir topluluktan başka yaşayan topluluk olup olmadığına dikkat edilmiştir. Araştırma yapılan yerler köylerle

sınırlandırılmamış, mukayese yaparak daha sağlıklı veriler elde etmek amacıyla çalışmaya şehir merkezi de dahil edilmiştir. Araştırmanın gerçekleştirildiği yerlerde halkın geçim kaynağı genellikle tarım ve hayvancılıktır. Yetiştirilen tarım ürünlerinden başlıcaları buğday, çeltik, ayçiçeği, başta domates olmak üzere çeşitli sebze ürünleridir. Bunlardan başka en önemli tarımsal ürünlerden birisi zeytindir. Sahil köylerinde ayrıca balıkçılık geçim kaynakları arasındadır.

Araştırmanın gerçekleştirildiği muhacir yerleşim yerleri Çanakkale ilinde ağırlıklı olarak Çanakkale merkez, Biga, Ezine ve Gelibolu ilçelerine bağlı olarak kurulmuştur. Biga'da bulunan muhacir yerleşim yerlerinde Bulgaristan'dan gelen Pomaklar demografik bakımdan önemli yer tutmaktadır. Biga'nın Işıkeli Köyü Pomakların kurmuş olduğu bir dağ köyüdür. Ayrıca Biga ilçesinde Bosna'dan gelen Boşnakların kurduğu Kalafat Köyü bulunmaktadır. Bu iki köyden başka Biga-Ağaköy yine muhacir nüfusun yoğun olarak yaşadığı bir köydür. Her üç köy de çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmaya dâhil edilen diğer yerleşim yerlerinden ikisi Ezine ilçesine bağlı Yeniköy ve Mecidiye'dir. Yeniköy sahil köyüdür ve 1950 yılında Bulgaristan'dan gelen muhacirler tarafından kurulmuştur. Gelibolu ilçesine bağlı Güneyli Köyü sahil köyüdür ve yine Bulgaristan'dan gelen muhacirler tarafından kurulmuştur. Turizm açısından önemli bir yerleşim olan Eceabat ilçesine bağlı Seddülbahir Köyü 1934 ve 1938 yıllarında Romanya ve Bulgaristan'dan gelen muhacirler tarafından kurulmuştur. Çalışmaya dahil edilen diğer yerleşim yerleri ise Çanakkale merkeze bağlı yerlerdir. Akçapınar, Çıplak, Dümrek, Gökçalı, Kalafat, Kumkale, Özbek, Tevfikiye köyleri bu yerleşim yerleri arasındadır. Tevfikiye, Kumkale, Çıplak köyleri özellikle Truva antik kentine yakın olmalarıyla önemli yere sahiptir. Tevfikiye köyünde ayrıca Troya Müzesi bulunmaktadır. İl merkezi dışında, çalışma kapsamında olan ve ismi sayılan bütün köyler, bağlı oldukları ilçeler ve nüfusları şöyledir:

Çanakkale Merkez'e bağlı Akçapınar Köyü 543, Çıplak Köyü, 287, Dümrek Köyü, 364, Gökçalı Köyü 456, Kalafat Köyü 182, Kumkale Köyü, 1113, Özbek Köyü, 287; Biga'ya bağlı Ağaköy 2290, Işıkeli Köyü 167, Kalafat Köyü 1159; Ezine'ye bağlı Mecidiye Köyü 216, Yeniköy 348; Gelibolu'ya bağlı Güneyli Köyü 655, Eceabat'a bağlı Seddülbahir Köyü 264 nüfusa sahiptir.

Çalışmada kullanılan bulgular belirli zaman aralıklarıyla yaklaşık iki yıla yayılmış bir saha çalışması sonucunda elde edilmiştir. Saha çalışmasına özellikle kışın hava koşulları nedeniyle ara verilmiştir. Çalışma sırasında ayrıca zeytin ve tarla işlerinin yoğun olduğu dönemlerde yerleşim yerlerine gidilememiştir. Bazı yerleşim yerlerine ise alınan davetler üzerine ikinci kez gidilmiştir. Saha çalışması sırasında kayıt altına alınan bulgular saha çalışması sonunda bilgisayar ortamında dosyalanarak arşivlenmiştir. Bulgular, ses ve

video kaydı ayrıca fotoğraf çekimi şeklinde yapılmıştır. Ardından bu veriler, modellemiş olduğumuz taslak üzerinden tasniflenmiş ve etnografik araştırma ve inceleme yöntemiyle, etnografik betimlemeye dayalı olarak yorumlanmış ve değerlendirilmiştir.

Çalışma sırasında karşılaşılan tek zorluk kaynak kişilerin konuşmaktan çekinmeleri konusunda yaşanmıştır. Kaynak kişiler özellikle büyü, fal, halk hekimliği konularında bilgi verirken ve sözlü edebiyat ürünlerini aktarırken çekingen davranmışlardır. Bu çekingenlik durumu görüşmeyi sağlayan aracı kişilerin kaynak kişilere yakınlık ya da uzaklık durumuna göre daha belirgindir. Görüşmeyi sağlayan aracı kişiler, kaynak kişilere birinci dereceden yakın kişiler olduğu zaman görüşme verimli geçmiş ve sağlıklı bulgular elde edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde konunun daha iyi anlaşılıp kavranması için folklor ile ilişkili olan "toplumsal cinsiyet" ve "kadın folkloru" kavramlarının tanımları üzerinde durulacaktır.

1.1. Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet kavramı ile ilgili yapılan tanımlar incelendiğinde tanımların başında "cinsiyet" kavramının bir biyolojik bir de toplumsal yönünün olduğuna dikkat çekildiği görülmektedir. Marshall, kavramı tanımlarken bu terimi sosyolojide ilk kez kullanan Ann Oakley'nin görüşüne yer vermektedir. Bu terimi sosyolojiye sokan Ann Oakley'e göre "cinsiyet" biyolojik erkek kadın ayrımını anlatırken, "toplumsal cinsiyet" (gender) erkeklik ile kadınlık arasındaki buna paralel ve toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye gönderme yapmaktadır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet, kadınlar ile erkekler arasındaki farklılıkların toplumsal düzende kurulmuş yönlerine dikkat çekmektedir. Fakat bu terimin kapsamı, ilk ortaya çıkışından beri, yalnızca bireysel kimliği ve kişiliği değil, ayrıca sembolik düzeyde erkekliğin ve kadınlığın kültürel idealleri ile stereotiplerini, yapısal düzeyde ise kurumlar ve örgütlerdeki cinsel işbölümünü içine alacak kadar genişlemiştir (Marshall, 1999: 98). Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsal ve kültürel olarak belirlenen ve dolayısıyla içeriği toplumdan topluma olduğu kadar tarihsel olarak da değişebilen cinsiyet konumu ya da cins kimliğidir. Bu anlamıyla toplumsal cinsiyet, yalnızca cinsiyet farklılığını belirlemekle kalmaz, aynı zamanda cinsler arasındaki eşitsiz güç ilişkilerini de belirtir (Berktay, 2000).

Saygılıgil (2016: 10), insanın kadın ve erkek olarak farklılıklarının belirlenmesinin sosyo-kültürel bir olgu olarak belirlendiğini söyledikten sonra bunu toplumsal cinsiyet olarak tanımlar. Biyolojik temelli cinsiyet ile toplumsal temelli olduğu düşünülen toplumsal cinsiyetin birbirlerinin karşıtı üzerinden düşünülmesiyle birlikte toplumsal cinsiyetin kavramsallaştırıldığını belirtir. Acar-Savran'a göre (2013), toplumsal cinsiyet kültürel olarak kadını ve erkeği toplumsal bir kadına ve erkeğe dönüştüren kategoridir. Başka bir deyişle toplumsal cinsiyet hem ayrımcı, eşitsiz, baskıya dayalı bir toplumsal düzenin adıdır hem de bu ilişkinin taraflarını oluşturan toplumsal grupları dile getiren bir kategoridir ama hem de bu grupların mensuplarının psikolojik ve davranışsal özelliklerine göndermede bulunur.

Toplum ve toplumun ürettiği kültür tarafından biyolojik cinsiyetli bedenlere sunulup benimsetilen ve bu bedenleri kurgulayan toplumsal cinsiyet kavramı aynı zamanda bireylerin toplum içindeki hiyerarşik rollerini de belirleyip toplumun bütün kurumlarında etkin bir yapıya sahiptir. Saygılıgil'in Mathieu'dan aktardığına göre (2016: 10), toplumsal cinsiyet iki temel alanda maddi olarak kendini gösterir: 1. Toplumsal cinsiyetli iş bölümü ve üretim araçlarının toplumsal cinsiyetli bölünmesi. 2. Üreme emeğinin toplumsal örgütlenişi. Joan Scott'un kısaca söylediği gibi "toplumsal cinsiyet" cinsler arası farklılıklara dayanan toplumsal ilişkilerin kurucu bir elementidir ve güç ilişkilerinin belirtilmesinin asli yoludur. Yine Kandiyoti'nin belirttiğine göre (Saygılıgil, 2016: 10-11), Lorber, toplumsal cinsiyeti ekonomi, ideoloji, aile ve politika gibi başlıca toplumsal kurumların parçası haline getirilmiş, bireylerin beklenti biçimlerini kuran günlük hayatın işleyişini düzenleyen çok kapsamlı bir toplumsal kurum ve aynı zamanda kendi başına bir varlık olarak tanımlar.

Toplumsal cinsiyet kavramına bağlı oluşan toplum düzeni anlayışında kadına ve erkeğe ayrı ayrı roller, ayrı ayrı değerler yüklenmektedir. Buna göre kadın daha çok özel alan olan evle sınırlandırılmaktadır ve kadına çocuklarına iyi bir anne, kocasına iyi bir eş olma vazifesi verilmektedir. Kadın kamusal alanda iş hayatının içinde yer alsa bile evin içindeki işlerden daima kadın sorumludur. Kamusal alanda da kadının ve erkeğin yapabileceği işler farklıdır. Bu nedenle de kız çocuğu doğduktan kısa bir süre sonra tutma yetisini kazanmasıyla beraber eline oynaması için oyuncak bebek; erkek çocuğa ise top, silah ya da araba gibi oyuncaklar verilir.

Dökmen (2010: 21-22), yabancı literatürde yer alan "sex" ve "gender" terimlerine karşılık olarak Türkçe literatürde "cins" ve "toplumsal cinsiyet" terimlerinin genellikle tercih edilmekle birlikte farklı terimlerin de kullanıldığını aktararak toplumsal cinsiyet anlayışına bağlı olarak oluşan kadının ve erkeğin toplumsal rollerine dikkat çekmektedir. Dökmen'e göre, bu iki terim sıklıkla karıştırılır ya da birbiri yerine kullanılır. Bunun nedeni, ikisinin çoğu zaman bir arada olduğunun hatta paralel anlamlar taşıdıklarının düşünülmesidir. İnsanların cinsiyetleri, normal koşullarda farklı iki üreme organına göre iki türdür: kadın ve erkek. Toplumsal cinsiyet ise çeşitlilik gösterir. Kadınlar genellikle kadınsı (feminen), erkekler ise genellikle erkeksi (maskülen) olarak sosyalleştirilirler ancak bu toplumsal beklentilere gerçekten uyma dereceleri bakımından insanlar arasında farklılıklar vardır.

Örneğin Bern, insanları cinsiyet rollerini benimseme bakımından çeşitlendiğini ileri sürmüştür. Bern'e göre, kimi kendi cinsiyetindekiler için geleneksel olarak uygun bulunan cinsiyet rolünü daha çok benimser (kadınsı kadın ve erkeksi erkek), kimi bu rolün tam karşıtını daha çok benimser (kadınsı erkek ve erkeksi kadın). Öte yandan, kiminin de geleneksel olarak hem kendi cinsiyetine hem de diğer cinsiyete uygun bulunan rollerin

ikisini de yüksek düzeyde benimsediği (hem kadınsı hem erkeksi, androjen), kiminin de düşük düzeyde benimsediği (ne kadınsı ne erkeksi, farklılaşmamış) belirlenmiştir (Dökmen, 2010: 22).

Burada önemle üzerinde durulması gereken nokta toplumsal cinsiyet rollerinin bireyin cinsel tercihlerini belirleyici olmamasıdır. Birey, biyolojik olarak kadın ya da erkek olabilir; birey, toplumsal cinsiyet olarak geleneksel olan ya da olmayan rolleri benimseyebilir; birey, cinsel obje olarak karşı cinsiyetten ya da kendi cinsiyetinden bireyleri tercih edebilir. Bunlar birbirleriyle çoğu kez örtüşürler, ama hepsinin aynı olması ya da birini bilince diğerlerinin de doğru olarak tahmin edilmesi mümkün olmayabilir. Diğer bir anlatımla örneğin, kişinin biyolojik cinsiyeti, kısaca cinsiyeti, kadın olabilir ama bu bilgiden hareketle o kişinin toplumsal cinsiyetinin mutlaka kadınsı olacağını ve cinsel olarak mutlaka erkekleri çekici bulacağını söyleyemeyiz. Büyük olasılıkla, cinsiyeti kadın olanlar, kadınsı özellikleri ve davranışları, erkeksi özelliklerden ve davranışlardan daha çok benimsemişlerdir ve erkekleri daha çok beğeniyorlardır, ama bu her zaman böyle olmayabilir. Ayrıca karşı cinsiyet rolünü benimsemiş bireyin cinsel çekimle kendi cinsiyet rolüne yönelmesi de söz konusu değildir. Örneğin, kadınsı cinsiyet rolünü benimsemiş bir erkeğin ille de eşcinsel olması söz konusu değildir. Çünkü bunlar farklı yönelimlerdir (Dökmen, 2010: 22).

Dolayısıyla biyolojik ve fizyolojik farklılıklarının dışında kadını kadın ya da erkeği erkek yapan kültürel normlarla belirlenen toplumsal cinsiyet kavramı bireyden bireye ya da toplumdan topluma değişkenlik gösterebilen bir kavramdır.

1.2. Kadın Folkloru

İnsanoğlu yeryüzünde varlığını sürdürmeye başladığı andan itibaren hem doğayla hem de çevresindeki diğer tüm canlılarla ilişki halinde olan bir varlıktır. İnsanın bu ilişkileri birtakım maddi ve manevi ihtiyaçları sonucunda ortaya çıkmıştır. İşte insanın bu maddi ve manevi ihtiyaçları sonucunda ortaya çıkan maddi-manevi birikim kısaca kültür olarak tanımlanabilir ve kültür olgusuna sahip olması insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerinden birisidir. İnsan ve kültürünün anlaşılmasında ise halk bilimi diğer adıyla folklor ürünlerinin önemli rolü vardır.

“Folklor” teriminin ilk kullanımı ve isim babalığı W. J. Thoms’a ait olmakla birlikte, Türkçe karşılığı “halkbilimi” demek olan bu terimin Almanca karşılığı olan “volksunde”nin çok daha önceleri bulunduğu bilimsel araştırmanın arşivinde saklanmaktadır (Oğuz, 2015: 13). Ziya Gökalp, Rıza Tevfik ve Mehmet Fuat Köprülü, halk biliminin Türkiye’de bir bilim dalı olarak tanınmasını sağlamışlar ve bu sahanın öncüleri olarak kabul edilmişlerdir. Halk

bilimini bir bilim olarak Türkiye'de ilk tanıtan yazı, Türkçülük akımının öncülerinden olan Ziya Gökalp'ın "Halka Doğru" dergisinde 1913'te yayınlanan "Halk Medeniyeti-1, Başlangıç" adlı yazısıdır (Ekici, 2004: 15).

Bascom, en yalın haliyle folklorun "eğlence biçimi" olduğu söylenerek asıl hususun gözden kaçırıldığına işaret eder ve elbette folklorun bir "eğlence" işlevi taşıdığını ancak bunun altında daha derin anlamlar aranması gerektiğini belirtir. Bascom, Malinowski'nin çalışmalarından hareketle folklorun belli başlı işlevlerini dört başlıkta toplamıştır; ancak bunların nihai bir saptama olmadığının, bu işlevlerin alt başlıklara ayrılabileceğinin ya da çoğaltılabileceğinin altını çizer: 1. Kaçış: Toplum ve çevre tarafından bireye getirilen kısıtlamalardan kaçıp kurtulma. 2. Onaylama: Toplumun ritüellerini ve kurumlarını meşrulaştırma. 3. Eğitim: Genç kuşaklara toplumun değerlerini aşılama, onlara toplumun ahlaki ilkelerini gösterme. 4. Sosyal Kontrol: Grup standartlarının oluşması için toplumsal normlar açısından bireyleri ödüllendirme ve cezalandırma (Yolcu, 2016: 280).

Halk biliminin araştırma sahasına giren konulara bakıldığında insan kültürüne ait olan hemen her unsurun bu sahada yer aldığı görülmektedir. Sedat Veyis Örnek bu unsurları sıralarken aynı zamanda bu unsurların gelişimine destek veren ya da engelleyen olayların saptanmasının da halk biliminin araştırma sahası içinde olduğunu söylemektedir. Bir ülkenin, bir yöre halkının, bir etnik grubun yaşamının bütününü kapsayan ve temelinde o halkı oluşturan insanların ortak ve yaygın davranış kalıplarını, yaşama biçimini, belirli olaylar ve durumlar karşısındaki tavrını, çevresini ve dünyayı algılayışını açıklamada; geleneksel ve törensel yaşamı düzenleyen, zenginleştiren, renklendiren bir dizi beceriyi, beğeniyi, yaratıyı, töreyi, kurumu, kurumlaştırmayı göz önüne sermede; bir ucuyla geçmişe, bir ucuyla zamanımıza uzanan gelenekler, görenekler, adetler zincirini saptamada; bu zincirin köstekleyici ya da destekleyici halkalarını tek tek belirlemede; halk kültürünün atar damarlarını yakalayarak bunların özgün ve çağdaş yaratmalar çıkarmada halk biliminin rolü ve önemi birinci derecededir (Örnek, 2000: 15-16).

Halk bilimi sahasına giren konular dikkate alındığında bunların çoğunun korunmasında, yaşatılmasında ve aktarılmasında kadının aktif bir rol oynadığı şüphesiz bir gerçektir. İşte kadın folkloru da üretiminin ve devamlılığının bizatihi kadınlar tarafından gerçekleştirildiği folklordur. Kadın folkloru ile ilgili çalışmalar Türkiye'de son dönemde artış göstermişse de henüz istenilen düzeyde değildir. Yolcu, kadın sorununun Sanayi Devrimi'nden sonra meydana gelen işgücü ihtiyacı ile birlikte kadının özellikle kamusal alana daha fazla dâhil olma mücadelesinin feminist düşünceyi doğurduğunu belirtmektedir (Yolcu, 2017: 1).

20. yüzyılın feminist düşüncesi, antropoloji ve folklor disiplinlerinde biyolojik cinsiyete dayalı farklılıklardan ziyade kültürel kabullere göre biçimlenmiş "toplumsal cinsiyet"in kavramsallaştırılarak kadının ev-içi rolleri, kamusal ve özel alandaki konumu üzerine çözümlemeler yapılmasına ön ayak olmuştur. Bir kültürün ifade unsurlarının toplamı olarak folklor ise, sadece bunları yansıtmakla kalmayıp aynı zamanda kadınlar ve ilişkileriyle ilgili belirli bir kültür tipolojisi içinde kurallar, davranışlar ve fikirler oluşturup belirlemeye yardımcı olmaktadır. Toplumsal cinsiyet aynı zamanda belirli bir kültürel bağlamda cinsel kimliğin toplumsal inşasından oluştuğu için özel ve kamusal kültür içindeki kadınlık, erkeklik ve hiyerarşiler üzerine yapılan ve yeni bir kavramsallaştırma olarak toplumsal cinsiyeti temel alan araştırmalar, folklorun çalışma kadrolarının yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır (Yolcu, 2017: 5).

Bu çalışma, kadınların ürettiği folklor ürünlerini tespit ederken aynı zamanda kültür içerisinde kadının yerini sorgulayıp bu ürünlerin hangi tür ilişkiler ve toplumsal cinsiyet kabulleri doğrultusunda ortaya konduğunu anlamaya çalışmıştır.

Türkiye'de özellikle toplumsal cinsiyet temelli kadın folkloruna yönelik çalışmalar 2000'li yıllardan sonra yaygınlaşmıştır. Açа, hazırlanan "kadın folkloru" konulu tezlere bakıldığında son dönem kadın halk bilimcilerinin bu konuya daha eğilimli olduklarının görüldüğünü söylemektedir. Fakat bu, Türkiye'deki kadın konusuyla ilgili yaptırılan lisansüstü tezler, kadına özgü folklor türlerinden kadın halk icracılarına, kadını baskılayan gelenek ve ritüellerden geleneksel yapılardaki toplumsal cinsiyet algısına kadar geniş bir yelpazeye sahip olan kadın folkloru üzerinde yeterince durulduğu; sosyolog ve antropologların yaptıkları toplumsal cinsiyet konulu çalışmalardan yeterince esinlenildiği ve yararlanıldığı anlamına gelmemektedir (Açа, 2017: 22).

İKİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Çanakkale yöresinde yaşayan muhacirlerde kadın eksenli folklorik bulgular, aşağıda çeşitli başlıklar altında ele alınacaktır. Bu folklor ürünlerinin tasnifinde Örnek'in (2000) tasnifi temel alınmakla birlikte konunun özgünlüğü nedeniyle bu tasnife yeni katkılar eklenmiş ve bazı yerlerde de tasnifte sınırlandırmalar yapılmıştır.

2.1. Kadınların İcra Ettiği Halk Edebiyatı Ürünleri

Halkın muhayyilesinde uzun yıllar birikerek günümüze kadar büyük çoğunlukla sözlü olarak gelen ve zengin bir kültür göstergesi olan halk edebiyatı ürünleri genellikle ilk söyleyeni bilinmeyen yani anonim olan ürünlerdir. Hem manzum hem de mensur olabilen bu ürünler yapılarına göre çeşitli isimlerle anılmaktadır. Aynı zaman da işlevsel özellikleri de bulunan bu türler, içinde doğdukları toplumun kültürüne ait çeşitli unsurları da barındırmaktadır.

Çalışmanın gerçekleştirildiği evrende örneklem kişilerle yapılan derlemelerde en çok güçlükle karşılaşılan aşama halk edebiyatı ürünlerinin icrasıdır. İcracıların bağlamdan dolayı heyecanlanmaları, bazı cinsel içerikli ürünlerin açıkça söylenmek istenmemesi ve zamana bağlı olarak bazı ürünlerin icracılar tarafından net olarak hatırlanmaması söz konusudur. Örneklem alanında en çok tespit edilen sözlü halk edebiyatı ürünleri: mani, masal, memorat, efsane olarak sıralanabilir.

2.1.1. Manzum Ürünler

Çalışmanın örneklem sahasında tespit edilen manzum ürünlerin başında maniler gelmektedir. Maniler, hem kadın hem de erkekler tarafından icra edilen ancak ağırlıkla kadınlar tarafından icra edilen sözlü halk edebiyatı ürünüdür. Çalışmaya konu olan manilerin tamamı ise kadınlardan derlenmiştir. Halk ağzında maninin diğer adı "beyit"; mani söylemenin adı ise "beyit atma"dır. Kültürel belleğin aktarımında önemli bir yere sahip olan türün çalışmanın gerçekleştirildiği alanlarda çeşitli bağlamlarda hem kadın hem de erkekler tarafından icra edildiği görülmektedir. Performans kuramın temsilcilerinin "sözel doku" (bir metnin içinde oluşturulduğu dile ait özellikler) ve "metin"le (anlatılanın ya da icra edilenin kendisi) birlikte ele aldıkları "bağlam", bir halk bilimi ürününün icra edildiği sosyal çevre ya da ortamdır (Dundes, 1998).

Çalışma sırasında mani türünün icra edildiği bağlamlar şu şekilde tespit edilmiştir: a. Özellikle önceleri kızlar ve erkeklerin birbirlerini görüp beğendikleri yerler olan çeşme

başları ve gece cam altları, b. Geçiş dönemi ritüellerinde, özellikle kına gecelerinde, c. Hıdrellez kutlamalarında, ç. Kadın toplantılarında, d. İş yaparken tarlalarda ve işe giderken traktör üzerinde.

Değişen sosyal hayatla birlikte artık mani söyleme ya da halk ağzındaki ismiyle "beyit atma" geleneği iyice azalmıştır. Bugün ancak belli başlı kadın günlerinde eskiye olan özlem ve eğlence amacıyla söylenmektedir. Kadınların özellikle önceden çeşme başları ve tarlalarda erkeklerle birbirlerini gördükleri yerlerde icra ettikleri manileri söylerken oynayıp neşelendikleri ve güldükleri aktarılmıştır. Tespit edilen maniler aşağıda alfabetik olarak sıralanmıştır:

A deveci deveci
Nerden aldın bu genci
Alayların içinde
Bu deveci birinci (KK.37).

Ağıl dibinde fıçı
Yağmur yağar dolar içi
A Allah'ın kara piçi
Ölüyor benim içi (KK.43).

Ah Ezine Ezine
Diken battı dizime
Kız ben seni alamazsam
Tükürtürüm gözüme (KK.51).

Asker oldum piyade
Bugün aşkım ziyade
Evlilerin sevdası
Bekârlardan ziyade (KK.37).

Asmadan üzüm aldım
Sapını uzun aldım
Kalk gidelim sevdiğim
Annenden izin aldım (KK.6).

Ayağında terlikler
Çiçek açmış erikler
Oğlan sana varıcam
Hazır mı gelinlikler (KK.26).

Ayvanın sarısına
Ben yandım birisine
Analar kız besliyor
Vermiyor sevdiğine (KK.51).

Bağa girdim üzüme
Çubuk vurdu gözüme
Yar yatınca dizime
Uyku girmez gözüme (KK.63).

Bahçelerde gezerim
Çıkı bulsam çözerim
Kör olası enişte
Ben ablamdan güzelim (KK.22).

Bizim köye giderken
Sol tarafta ekşi nar
Benden sana yar olmaz
Bul kendine başka yar (KK.70).

Boynumdaki armalı
Kenarları sırmalı
Ben isterim armalı
Yârim güzel olmalı (KK.7).

Endamını yârin
Gözlerimden silemem
Kollarında can vereyim
Başka bir şey dilemem (KK.7).

Ev önünde pancarlar
Okkalıdır okkalı
Çok istemem sevdiğim
Dokuz tane tokalı (KK.22).

Fasulye pişiriyorum
Toprak tenceresinde
Gel yârim buluşalım
Mutfak penceresinde (KK.35).

Gemi gelir yelkensiz
Suda akar nefersiz
Yatağıma deş olsun
Eğer yatarsam ben sensiz (KK.51).

Gide gide yoruldum
Bir taş buldum oturdum
Pezevengin oğluna
Bir bakışta vuruldum (KK.22).

Giden eşekli oğlan
Beli fişekli oğlan
Kalıbından utanmaz
Eşek kafalı oğlan (KK.71).

Giden oğlan dursana
Saatini kursana
Madem bana vuruldun
Dünürcü yollasana (KK.67).

Gidene bak gidene
Boyu dönmüş fidana
Yazık oldu kendime
Düşemedim dengime (KK.57).

Gidene eş olayım
Kaptana peş olayım
Başındaki şapkaya
Cilveli kuş olayım (KK.25).

Hasır altı nem alır
Kart kızları kim alır
Alır ise fakir alır
Almazsa evde kalır (KK.71).

İki gemi yan yana
Aydayabilir misin
Yavrum benim sevdama
Dayanabilir misin (KK.51).

İn dereye dereye
Dere çamur kayarsın
Dalgacıyım sevgilim
Dikkat et yanarsın (KK.31).

İn dereye dereye
İnemeyenler de var
Yârimle ikimizi
Çekemeyenler de var (KK.26).

İndim bahçeye bahçeye
Bahçe karanlık derler
Mektup vericem amma
Mektup ayrılık derler (KK.43).

İndim çeşme başına
Yazı yazdım taşına
Keşke sevmez olaydım
Neler geldi başıma (KK.26).

Kara kara böcekler
Şeker olsa yiyecekler
İstemediğim oğlana
Beni zorla mı verecekler (KK.62).

Kara kara kazanlar
Kara yazı yazanlar
Cennet yüzü görmesin
Aramızı bozanlar (KK.6).

Karşıdan gelenlere
Gaz koydum fenerlere
Annem beni verecek
Askerden gelenlere (KK.37).

Kavak senden uzun yok
Salkımında üzüm yok
Komşu oğlu dururken
Başkasında gözüm yok (KK.29).

Kolumdaki saatin
İçindedir aleti
Varacağım oğlanın
Şoförlüktür zanaatı (KK.6).

Kolundadır bilezik
Oynuyor nazik nazik
O bileziğin üstüne
Sevdiği oğlan münasip (KK.57).

Manici başı mısın
Cevahir taşı mısın
Yazıp bir mektup göndersem
Cebinde taşır mısın (KK.21).

Manici başı da ben
Cevahir taşı da ben
Yazıp bir mektup göndersen
Cebimde taşırım ben (KK.37).

Mektup yazdım acele
Al eline hecele
Mektup benim vekilim
Al koynuna gecele (KK.25).

Motor geliyor motor
Böldüm geçtim önünü
Bana söyleme yârim
Yap babamın gönlünü (KK.26).

Raftan aldım makası
Açtım gömlek yakası
Bizim ordan görünür
Yârin yatak odası (KK.71).

Şeftali ağaçları
Yesem yesem bitmiyor
Kara gözlü sevdiğim
Hiç aklımdan gitmiyor (KK.3).

Taksi geliyor taksi
Murat bilemezdim
Uzak idin a yârim
Yanına gelemezdim (KK.62).

Tarladaki buğdayım
Demet olsun isterim
Sevdiğimin ismini
..... olsun isterim (KK.22).

Tülbendimi yıkadım
Seremem çardaklara
Fazla yârim yok benim
Veremem ortaklara (KK.31).

Yörede ninni söyleme eskiden yaygın olarak bilinse de günümüzde bu ninniler unutulmuştur. Günümüzde ninni söyleme geleneği yok olmak üzeredir. Kaynak kişilerimizden bulabildiğimiz tek ninni örneği şudur:

Asmaya kurdum salıncak
Eline verdim oyuncak
Uyumadı gitti yumurcak
Hu ninni hu ninni hu ninni.

Anası da eşek
Yapmaz döşek
Babası da deve
Gelmez eve
Hu ninni hu ninni hu ninni (KK.24).

Dinleyicileri masala hazırlamak için masalın başında icracılar tarafından söylenen tekerlemeler masalların önemli unsurlarından biridir. Bölgede derlenen tekerlemeler masal tekerlemesi şeklinde olup şu şekildedir:

Saatim tık vuruyor
Her vurdukça yüreğim duruyor
Annem bunu üç yılda kazandı
Alamazsam artık ölürüm sandı
Ahhhhhhhahhha
Kıskanacaklar
Kıskansınlar
Bu illeti mal sanacaklar
Annem aldı alacak tabi
Ondan bana bir bilezik de kaldı (KK.51).

Masal masal matitas
Kaynanamın götü tas
Bulgur yemiş sıçamaz

Helaya düşmüş çıkamaz
Çık talişman pide yaz
Bulgur yemiş sıçamaz
Kuyuya düşmüş çıkamaz
Evvel zaman içinde
Kalbur saman içinde (KK.7).

Yörede bilmece sorma geleneği de zayıflamıştır. Aşağıda tespit edebildiğimiz dört bilmece yer almaktadır:

Karşıdan bir ay doğmuş
Görenler hayran olmuş
Annesi kundaktayken
Kızının kızı olmuş (Gül ve Tomurcuk) (KK.52).

Ah ben ne idim ne idim
Dağ başında yeşil sarıklı bir bey idim
Felek beni şaşırttı
Dam bokuna düşürttü (Sarı katırkuyruğu otu) (KK.52).

Ev arkasında küflü dede (Bok) (KK.7).

Kırk katlı molla sarıklı (Lahana) (KK.7).

2.1.2. Mensur Ürünler

Yörede tespit ettiğimiz mensur halk edebiyatı türlerinin başında masal gelmektedir. Çalışma sırasında derlenen masalların bağlam özelliklerine bakıldığında özellikle eskiden televizyonun olmadığı zamanlarda uzun kış gecelerinde çat kapı gidilen misafirliklerde soba başında "kokoroz" yani haşlanmış mısır yerken icra edildikleri kaynak kişiler tarafından aktarılmıştır. İcracılar ise hep kadınlardır. Derleme aşamasında kaynak kişilerden masal anlatmaları istendiğinde ilk anda akıllarına gelmediği, daha sonra ise sohbet ortamı doğal bir hal aldığında anlatmanın bu aşamada kendiliğinden gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Çalışma sırasında önceden masal anlatan kadın isimleri de tespit edilmiştir. Kaynak kişilere bugün torunlarına masal anlatıp anlatmadıkları sorulduğunda kaynak kişilerden biri yanında cep telefonu ile oynayan torununu göstererek: "Artık masal dinleyen yok. Masallar bunlar artık." demiştir. Alandan derlenen masallar şu şekildedir:

Masal 1: Bir varmış bir yokmuş bir adamla kadın evlenmiş. Çocukları olacak diye bekliyorlarmış. Bir gün doğa doğa bir kaz doğmuş. Karı koca kaz çocukları olduğu için üzülmüşler. "Allah verdi" deyip kaderlerine boyun eğmişler. Büyüdükçe değişir ümidiyle bekledilerse de olmamış kaz büyüyor fakat hep aynı kalıyormuş. Bir gün kaz annesine seslenmiş, "anne, ben hizmet etmek istiyorum", demiş. Annesi azarlamış, "hadi oradan. Şu kaz halinle nasıl hizmet edeceksin?" demiş. Bir gün kaz yine, "Anne ben ıspanak toplamaya gideceğim, demiş. Annesi, "nasıl ıspanak toplayacaksın sen? Oralarda düşer kalırsın, olmaz" demiş. Kaz, "Sen boynuma sepeti tak. İçine de bıçak at. Ben tarlaya ıspanak toplamaya gideceğim." demiş. Annesi sepeti boynuna asmış, içine de bıçağı atmış. Kaz kız tarlanın yolunu tutmuş.

Kaz kız tarlaya varmış. Ispanak toplamaya başlamış. O sırada tarlanın kenarında diğer tarlada olan bir aile varmış. Ailenin de bir oğlu varmış. Kız, o sırada, "Ben bir kaz idim. Allah'ım beni güzelce bir kız yap" diye dua etmiş ve silkelenmiş. O anda çok güzel 18 yaşında bir kız oluvermiş. Oğlan güzel kızı görür görmez vurulmuş. Annesine, "Bu kızın kimin kızı olduğunu öğrenip bana alacaksınız" demiş. Kız tarladan eve giderken yine silkelenerek kaza dönüşmüş. Sepeti boynuna asmış, bıçağı ve ıspanakları da alıp evin yolunu tutmuş.

Anneleri kızın bulunduğu tarlanın sahibini sorup soruşturduktan sonra eve kızı istemeye gitmişler. Eve bir gitmişler ki evde kız değil kaz var. Annesi demiş ki, "Bizim kızımız değil kazımız var". Oğlanın annesi, "Olsun. Benim oğlum âşık olmuş. Kaz da olsa kız da olsa alacağız". Kazı alıp götürmüşler. Kucaklarında giden kız oğlanın evine girer girmez silkelenmiş ve yine dünyalar güzeli bir kız olmuş. 40 gün 40 gece düğün yapmışlar. Onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevetine (KK.12).

Masal 2: Evvel zaman içinde kalbur saman içinde bir tane tavşan varmış. Sabah uykudan uyanmış düğüne gidecekmiş. Düğüne giderken yolda bir tane diken, karaçalı kolyesine takılmış. "Bırak beni çalı. Seni nacağa söylersem takkadanak keser seni" demiş. "Git söyle" demiş çalı. Tavşan, "Ey nacak, gel de şu çalıyı kesesin" demiş. Nacak, "Kesemem. Ben burada yaş odunu tık tık tık kesiyorum" demiş. Tavşan, "Ama seni söylersem taşa, kırar senin özünü" demiş. "Taş gel de şu nacağın özünü kırasın, çalımı kesmedi." demiş. Taş, "Ay, ben burada güneşe karşı yatarken gelip oraya özünü kıramam" demiş. Tavşan, "Ama seni ateşe söylersem güm diye patlatır seni" demiş.

Gitmiş ateşe, "Ateş, gel de şu taşı patlatasın" demiş. Ateş, "Ay, ben burada çıtır çıtır yanarken gidemem oraya, taşı patlatamam" demiş. Tavşan, "Ama ben seni dereye söylersem foşşadanak söndürür seni" demiş. Gitmiş dereye, "Dere, gel de şu ateşi söndüresin" demiş. Dere, "Gelemem, ben burada şırıl şırıl akarken gidip de ateşi

söndüremem", demiş. Tavşan, "Ama ben seni ineğe söylersem hüüüp diye içer seni" demiş. Gitmiş ineğe, "İnek, gel şu dereyi içesin" demiş. İnek, "Ay ben burada yeşil ot otlarken gelemem sana su içmeye" demiş. Tavşan, "Ama seni kurda söylersem kıtır mıtır yer seni" demiş. O da, "Git söyle" demiş. Varmış kurda, "Kurt, gelsene şu ineği yiyesin" demiş. Kurt, "Gelemem, burada körpecik kuzular var. İnekle uğraşamam, ben onları yiyorum" demiş. Tavşan, "Ama ben seni çobana söylersem seni öldürür" demiş. O da, "Git söyle" demiş. Çoban da kavalını çalarmış. Tavşan, "Çoban gel şu kurdu öldür" demiş. O, "Ay gelemem, ben burada kavalımı çalarken, koyunlarımı otlatırken gelemem" demiş. "Ama ben seni fareye söylersem senin bıyıklarını kıtır mıtır yer" demiş tavşan. O da "Git söyle" demiş. Tavşan, "Fare, gelsene şu çobanın bıyıklarını yiyesin" demiş. O da, "Gelemem, Ünzile babaanne hamur açıyor oklavayla. Kedi de 'mırrr mırr' diye pösteki üstünde yatıyor" demiş. Tavşan kediye gitmiş, "Gel kedi fareyi ye" demiş. Kedi de, "gelemem" deyince Ünzile babaanne de bir oklava patlatmış kediye, "Pırsssst maskara, bütün gün uyuyorsun burada. Git fareyi yakala" demiş.

Kedi gitmiş fareyi yakalamış, fare gitmiş çobanın bıyıklarını yemiş. Çoban gitmiş kurdu öldürmüş. Kurt gitmiş ineği yemiş. İnek gitmiş lüüüüp diye dereyi içmiş. Dere gitmiş foşşadanak ateşi söndürmüş. Ateş çaaat taşı patlatmış. Taş gitmiş nacağı kırmış. Nacak çalıyı kesmiş. Çalı kolyeyi vermiş. Tavşan da tıngır mıngır tıngır mıngır düğüne gitmiş (KK.37).

Masal 3: Sonbahar gelmiş, dede tarlasını sürmüş, turp dikmiş. Bahar gelmiş turp büyümüş. Dede gitmiş tarlaya turpu çıkarmaya. Asılmış asılmış çıkaramamış. Ondan sonra nineye seslenmiş, "Nine, gelsene turpu çıkaralım" demiş. Nine de gelmiş beraber dedeyle turpu çıkarmaya. Nine dedenin kemerinden tutmuş. Dede turpu tutmuş. Çekmişler çekmişler çıkaramamışlar. Ondan sonra Ayşecik toruna seslenmişler, "Ayşecik, gelsene turpu çıkaralım" demişler. Ayşecik de gelmiş ninesinin şalvarını tutmuş, nine dedenin kemerini tutmuş. Dede turpu tutmuş. Çekmişler çekmişler çıkaramamışlar. Bu sefer Ayşecik köpeği çağırmış, "Köpek. Gelsene tupu çıkaralım" demiş. Köpek de Ayşecik'in elbisesinden tutmuş Ayşecik ninesinin şalvarını tutmuş, nine dedenin kemerini tutmuş. Dede turpu tutmuş. Yine çekmişler çekmişler çıkaramamışlar. Hadi bu sefer kediyi çağırmışlar, "Kedi. Gelsene turpu çıkaralım" demişler. Kedi köpeğin kuyruğundan tutmuş. Köpek Ayşecik'in elbisesinden tutmuş. Ayşecik ninesinin şalvarını tutmuş. Nine dedenin kemerinden tutmuş. Dede turpu tutmuş. Çekmişler çekmişler çıkaramamışlar. Fareye seslenmişler, "Fare. Gelsene turpu çıkaralım" demişler. Fare gelmiş, kedinin kuyruğundan tutmuş. Kedi köpeğin kuyruğundan tutmuş. Köpek Ayşecik'in elbisesinden tutmuş. Ayşecik

ninesinin şalvarını tutmuş. Nine dedenin kemerini tutmuş. Dede turpu tutmuş. Çekmişler çekmişler turp bu defa çıkmış (KK.37).

Masal 4: Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde köyün birinde parası olan bir horoz varmış. Horoz bir gün çarşıya gitmeye karar vermiş. Yola koyulmuş. Yolda köpekle karşılaşmış. Köpek horoza, "Hayırdır horoz kardeş, nereye gidiyorsun böyle?" demiş. Horoz köpeğe, "Çarşıya, bal almaya gidiyorum" deyince köpek, "Ben de geliyorum seninle" demiş. Hep birlikte giderlerken karşılarına bir kedi çıkmış. Kedi bunlara nereye gittiklerini sormuş. Horoz ve köpek bal almaya gittiklerini söylemiş. Kedi de kendilerine katılmış. Az ileride karşılarına bir tavuk çıkmış ve nereye gittiklerini sormuş. Tavuğa, bal almaya gittiklerini söylemişler. Bunlar yolda ilerlerken bir tilki bunları görmüş ama tilki çok kurnazmış. Tilki nereye gittiklerini sorunca horoz çarşıya gittiklerini söylemiş ama tilkinin yine bir kurnazlık peşinde olduğunu anladığı için de kendilerine katılmasını istememiş. Tilki her şeye rağmen gruba katılmış. Çarşıdan iki üç teneke bal alıp eve götürmüşler. Sonra birlikte dolaşmaya çıkmışlar. Tilki bir yolunu bulup gruptan ayrılmış ve eve gidip balı yemiş. Eve döndüklerinde horoz balın bittiğini görmüş ve arkadaşlarına, "Aa bizim balımız nerde?" diye sormuş. Herkes birbirine bakmış ve balı yemediklerini söylemişler. Horoz, "O zaman tuvalete gidip kakamızı yapacağız. Hangimizin kakası sarıysa balı o yedi demektir." demiş. Hepsi kakalarını yapmışlar ve tilkinin kakası en sarı çıkmış. Tilkinin balı yediği anlaşılmış ama burada da horozun kurnazlığı suçluyu ortaya çıkarmış. Hepsi tilkiyi aralarından kovalamışlar ve tilki kaçmış (KK.53).

Masal 5: Bir hanenin çocuğu yokmuş. Bir kurbağa tutmuşlar. Ocağın başında ateş karşısında kurbağayı ısıtıyorlarmış. Ocakta evin hanımının koyduğu çorba suyu varmış. Kurbağa zıplayınca kaynayan suyun içine düşmüş ve pişmiş. Evin hanımı ağlamaya başlamış, "Kurbağacık çorba suyuna düştü kıpkırmızı pişti" diye de söyleniyormuş. O sırada kocası gelip sormuş, "Neden ağlıyorsun?" demiş hanımına. "Ben annesi değil miyim, ağlamaz mıyım?" demiş hanımı. Bu sırada kocası da ağlamaya başlamış. O sırada eve gelenler neler olduğunu sormuş. Bu defa kadının kocası, "Kurbağacık suya düştü, kıpkırmızı pişti. Ben babası değil miyim, ağlamaz mıyım?" demiş. Gelenler de ağlamaya başlamış. Evin damına gelen kuş ağlayanlara neler olduğunu sormuş: Ağlayanlar, "Kurbağacık suya düştü, kıpkırmızı pişti. Biz sevenleri değil miyiz, ağlamaz mıyız?" demişler. Kuş da hemen oracıkta, "Ben bu evin kuşu değil miyim? Tüylerimi dökmez miyim?" demiş ve o da ağlamaya başlamış. Ev ağlayan kuşu görünce kuşa neler olduğunu sormuş kuştan cevabı aldıktan sonra ev, "Ben bunların evi değil miyim? Kiremitlerimi dökmez miyim?" demiş. Ev de orda kiremitlerini döküp ağlamaya başlamış (KK.61).

Masal 6: Bir kedi ve köpek iyi arkadaşlarmış ama kedi sürekli eve giriyor diye köpek kediyi hep kıskanıyormuş. Çünkü kendisi sürekli dışarda kalıyormuş. Bir gün köpek kediye: "Sen sürekli eve giriyorken ben dışarıda kalıyorum ve üşüyorum. Gel beraber ortak bir arsa alıp ev yapalım." demiş. Kedi, "Tamam." demiş. İkisi de birlikte gidip bir arsa almışlar. Köpek arsanın tapusunu saklaması için kediye vermiş ve demiş ki, "Sen evde kalıyorsun, ben dışarda. Sen bu tapuyu evde emniyetli bir yerde saklarsın. Bu yüzden sende dursun." Kedi tapuyu almış ve evin tavan arasına saklamış. O gece fare tapuyu orda kemirmiş. O günden sonra da kedinin fareye, köpeğin de kediye olan düşmanlığı hiç bitmemiş (KK.52).

Turizm bakımından önemli bir yere sahip olan Çanakkale ili manevi ziyaretgâhlar açısından da zengin bir şehirdir. Çalışma sırasında derlenen efsaneler de bu manevi ziyaretgâhlar etrafında şekillenmişlerdir. Efsaneleri aktaran kaynak kişi Nezahat Hanım bugün Cahidi Sultan türbesi ve camisinde bakım görevlisidir:

Efsane 1: Cahidi Sultan bir gün eşi Kerime Hatun'a Kilitbahir'den Çanakkale'ye geçip Allah dostları ile buluşacağını söyler. Çanakkale'ye geçmek üzere sahile inen Cahidi Sultan burada sandalların yanına gider fakat sandalcılara ödeyecek parası yoktur. Sandala biner binmez sandalcılar kendisini parası olmadığı için sandaldan indirirler. Kerime Sultan Cahidi Sultan'ın geri geleceğini bilmektedir çünkü kendisi de ermiştir. Hatta kaynak kişiden alınan bilgiye göre Kerime Sultan daha önce ermiştir ve karı koca arasında sürekli kimin daha önce ereceğine dair tartışmalar yaşanmaktaymış. Cahidi Sultan eve geldikten sonra eşi kendisine üzülmemesini söylemiş ve ona bir pösteki vermiş. Bu pöstekiye bindiği takdirde karşıya geçebileceğini söylemiş. Cahidi Sultan eşinin dediğini yapmış ve karşıya sandalcılardan daha önce varmış. Karşıya geçen sandalcılar Cahidi Sultan'ı orada gördüklerinde şaşırıp kalmışlar ve Cahidi Sultan'ın kim olduğunu daha sonra öğrenmişler. O günden bu güne kadar Kilitbahir'e dışardan kim gelirse gelsin ve yerleşsin zengin olmuştur ama Kilitbahir halkı hiç ilerlememiştir. Bunun nedeni olarak ise Cahidi Baba'nın ahını almalarına bağlanmaktadır.

Efsane 2: Cahidi Baba camii ve türbesinin az yukarısındaki tepede Ciğerci Baba türbesi bulunmaktadır. Efsaneye göre Ciğerci Baba zamanında kasaplık yapan bir zatmış ve aynı zamanda fakir halkın da et ihtiyacını gideriyormuş. Öldükten sonra buraya gömülmüştür. Ayrıca Cahidi Sultan dergâhının Sultan'ın Edirne'den ilk geldiği yıllarda burada olduğu söylenmektedir. Cahidi Sultan müritleri ile burada toplanıyormuş. Daha sonra aşağıda dergâh kurulunca oraya geçmişlerdir.

Efsane 3: Efsaneye göre Kaşıkçı Baba'nın mezarı çok eskiden beri Kilitbahir'de bugün bulunduğu yerdeymiş. Çanakkale Savaşları'nda Kaşıkçı Baba içinde hiç su

bitmeyen ibriğiyle cephedeki askerlere su taşımıştır. Askerler kendisine kim olduğunu ve nereli olduğunu sorduklarında Kilitbahir'de yaşadığını ve isminin Kaşıkçı Baba olduğunu söylemiş. Savaş bittikten sonra askerler Kilitbahir'e gittiklerinde gerçeği öğrenmişlerdir.

Efsane 4: Biga'ya bağlı Işıkeli Köyü'nde derlenen efsane kadının toplum içinde kendisine atfedilen annelik rolünün inşasına ve ataerkil düzende kadının nasıl egemenlik altına alındığına vurgu yapması bakımından önemlidir. Efsane, özellikle muhacir toplumunun geldiği yerlere göre etnik kimliğin şekillenmesinde yaşanılan coğrafyanın etkisini, kadının toplum içindeki statüsünü ve ailede kardeşler arasındaki hiyerarşik düzeni göstermesi bakımından önemlidir. Kaynak kişinin aktardığı bilgilere göre Pomak toplumu göçten önce geldikleri coğrafyada çok acı çekmiş bir toplumdur. Efsane, toplum içinde kadınla birlikte bütünleşen annelik rolüne ait motifler de içermektedir. Ölüm anında bile fedakâr bir anne tipi bu anlatıda karşımıza çıkmaktadır:

Ev inşaatı yapan üç kardeş varmış. Ev için kurban kesmediklerinden gündüz yapılan bina akşam yıkılıyormuş. O sırada oradan yaşlı bir dede geçmekteymiş. Kardeşler, dedeye, "Dede, biz bu binayı yapıyoruz ama bina akşam oldu mu yıkılıyor. Neden?" diye sormuşlar. Dede kardeşlere kurban kesmelerini söylemiş. Kardeşler toplanıp kurbanın kimin olacağını konuşmaya başlamışlar. Karar almışlar. Sabah en erken gelip kahvaltıyı getirenin karısı kurban olarak seçilmiş. Sabah en erken gelen kadın en küçük kardeşin karısı olmuş. En küçük kardeş karısına karşıdan gelmemesini el hareketleriyle anlatmaya çalışıyormuş. Karısı işareti yanlış anlamış ve daha da çabuk adımlarla inşaata doğru gelmeye başlamış. Kocası karısına onu kurban olarak keseceklerini söyleyememiş ama, "Yüzüğüm temele düştü. Onu bana alır mısın?" demiş. Karısı yüzüğü alabileceğini söylemiş ve temele inmiş. Kadın temele indikten sonra kardeşler ellerine koca bir kaya alıp kadının üstüne atacakları sırada kadın kendisini öldüreceklerini anlamış ve ağlayarak üç kardeşe, "Beni öldürün ama sağ mememle sağ kolumu dışarda bırakın, dokunmayın ki çocuğumu emzireyim" demiş (KK.53).

Dünyada ve ülkemizde son yıllara kadar efsane başlığı altında incelenen memoratlar, kesin ayrımı ve terim tanımlaması yapılmaya çalışılan bir halk edebiyatı ürünüdür. Çobanoğlu'na göre (2003: 21) memorat, doğaüstü bireysel bir tecrübenin yaşayan ya da ondan dinlenmiş biri tarafından şahıs tecrübesinden hareketle üretilen bir hikâyedir. Sosyal hayatta yaşadığına inanılan tabiatüstü varlıklarla görme, konuşma, dokunma, hissetme, rüya ve bunlardan başka bir yolla iletişim kurma (Çobanoğlu, 2003: 21) üzerine kuruludur. Çalışma sırasında bölgede derlenen sözlü halk edebiyatı ürünlerinden olan memoratlar, halk inançlarının yaşanılan coğrafya ile birlikte bütünleşerek kültür birikimine katkı sağladığını göstermeleri bakımından önemlidir. Bu

inançlar halen halk arasında yaşamaktadır. Tespit edilen memoratlar şu şekilde sıralanmaktadır:

Memorat 1: Eceabat Beşyol Köyü'nde bulunan Karacaahmet Dede türbesinde yatan Karacaahmet Dede bir gün köyde yorgan kaplayan bir kadına görünmüştür. Beş parmağı ile sırtını sıvazlamıştır. Kadın o sırada hamiledir ve iş yapmaktan yorulmuştur. Kadın o anda kendisine bir güç geldiğini hissetmiştir. Dedenin yanında da başlarında siyah başörtüleri bulunan iki kadın varmış. Dede ve kadınlar sanki bir güllük yolda gider gibi kadının yanından uzaklaşmışlardır. Kadın daha sonra Karacaahmet Dede'nin gerçekten iki eşinin olduğunu öğrenmiştir. Bu kadın daha sonra doğum yaptığında bebek mevlidini türbede okutmuştur.

Memorat 2: Merkeze bağlı Özbek Köyü girişinde Özbek Dede yatırı vardır. Buraya "Özbek Başı" da denmektedir. Önceleri hayırlar ve Hıdırellez şenlikleri burada yapılırdı. Yıllar önce buraya bir inşaat yapılmak istenmiş. Fakat kepçe daha toprağa ilk kez indiğinde kırılmıştır. O gün bugündür bir daha kimse buraya bir şey yapmaya niyet etmemiştir.

Memorat 3: Çıplak Köyü'nde bulunan Çıplak Dede çok muhterem bir zattır. Her yıl ruhuna köyde hayır yapılmaktadır. Hayırın yapılmadığı yıllarda köylünün başına uğursuzluk gelmektedir. Hayırın yapılmadığı bir yıl türbenin yanında evi bulunan yaşlı bir kadın lokma pişirirken kızgın yağ dolu kabın içine düşmüş ve yanarak ölmüştür. Yine aynı köyde bir adam traktörünü sürekli türbenin yanına park ediyormuş. Çıplak Dede üç kez rüyasına girip traktörü oraya park etmemesini söylemişse de umursamamıştır. Adamın peş peşe annesi, eşi ve babası ölmüştür.

Memorat 4: Çıplak Köyü'nde önceden yaşayan Ayşe Hanım birkaç akşam evinin dışında olduğu sıralarda karşıdaki mezarlıkta gulyabani gibi iki uzun boylu kişinin mezarlığın içinde karşılıklı olarak yere doğru eğilip kalktıklarını görmüş. Bu gördüklerini ölülerin Kuran ve dua istemesine bağlayarak ölülere düzenli olarak Kuran okumuş.

Memorat 5: Dümrek Köyü girişinde bulunan "Dedeler" ismi verilen yer köy halkına göre kutsal bir yerdir. Burası ağaçlar arasında eski bir yerleşim yerinden kalan taşların olduğu bir yerdir. Buradan halk arasında yaşayan yaygın bir inanca göre bir çöp bile alınmamalıdır. Yoksa felaket olur. Buradan köy halkından bir adam bir gün üç tane kozalak alıp evine götürmüştür. O akşam askıda duran feraceler durup dururken yanmaya başlamıştır. Yine aynı evde hane halkından namaz kılan bir kadının namaz esnasında başörtüsü durup dururken tutuşmuştur. Hane halkı daha sonra olayların nedenini anlamıştır.

Derleme sırasında tespit edilen aşağıdaki fıkra yörede çok yaygın olarak anlatılmaktadır. Kadınlar özellikle günlerde ve turlarla yapılan toplu kadın gezmelerinde müstehcen içerikli fıkraların çokça anlatıldığını söylemektedirler. Bu tür fıkralar anlatıldığında ise bütün kadınlar toplu halde fıkra sonunda kahkahayla gülmektedirler. Söz konusu fıkralardan ikisi şöyledir:

Fıkra 1: Bir dede ile nine varmış. Ninenin evi sazdan dedenin evi buzdanmış. O akşam çok şiddetli bir yağmur yağmaya başlamış. Dedenin evi erimiş ve ninenin evine gelmek istiyormuş ama nine eve almak istemiyormuş. En sonunda nine dayanamamış ve dedeyi eve almış ama kapının arkasında durmasını söylemiş. Dede bir gün boyunca kapının arkasında durmuş. Ertesi gün dede, nineye, "orta yere geleyim mi?" demiş. Nine, "Hadi gel kör olası gel" demiş. Bir gün sonra dede, "Yatağına geleyim mi?" demiş. Nine, "Gel kör olası gel" demiş. Bir gün sonra dede bu defa, "Memelerini elleyeyim mi?" demiş. Nine, "Elle kör olası elle" demiş.

Fıkra 2: Bir gün 75 yaşında bir albay karısına, "Beni evlendir." demiş. Karısı, "tamam" diyerek kocasına yeni karı bulmuş. Köylerden bir dul kadın bulup getirmiş ve imamı çağırıp imam nikâhı yapmışlar. Aynı evde yaşamaya başlamışlar. Bir gün gelen kadın diğer kadına, "Abla be, beni kıskanmıyor musun? Senden gencim, güzelim. Kocanı da elinden aldım." demiş. Kadın cevap vermiş, "Bak yavrum. Ben bu adamın saçının ışıltısını, cebinin şıkırtısını, ayakkabısının parıltısını yaşadım. Şimdi sana kalan göğsünün hırıltısıyla g.tünün zırıltısı. Neden kıskanayım ki?" (KK.52).

2.2. Hayatın Geçiş Dönemlerinde Kadınlar

Bilindiği gibi insan yaşamının başlıca üç önemli "geçiş dönemi" vardır. Doğum, evlenme ve ölüm. Her birinin kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, adet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı bulundukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu "geçiş" dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır (Örnek, 2000: 131).

İnsan hayatının en önemli üç evresini teşkil eden doğum, evlenme ve ölüm ve bunların çevresinde oluşan uygulamalar ve inançlar ritüel olarak da isimlendirilmektedir. Gordon Marshall, ritüeli uygun zamanlarda yerine getirilen ve sembollerin de kullanılabildiği, sık sık tekrarlanan bir davranış modeli olarak tanımlamıştır (Marshall,

2005). Bu bölümde, çalışma sırasında geçiş dönemi ritüellerinden doğum, sünnet, evlenme ve ölüm ile ilgili yapılan inanç ve uygulamalara ait bulgular yorumlanarak ortaya konmuştur. Bu uygulamaların ağırlıklı olarak kadın merkezli oluşu ise dikkat çekmektedir.

2.2.1. Doğum

Kendi içerisinde doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası gibi alt evrelere de ayrılabilen geçiş dönemlerinin ilki doğumdur. Bu dönem ayrıca çalışmanın konusunu oluşturan kadının toplum içindeki en önemli statü ve rollerini de belirleyen dönemdir. Geleneksel toplum görüşünde insan neslinin devamı için her aile çocuk sahibi olmalıdır. Araştırmanın gerçekleştirildiği yerlerde de durum aynıdır ve neslin devamı konusunda kadın, doğurganlığıyla önemli rol oynamaktadır. Kaynak kişilerin görüşüne göre "her şeye sonuçta Allah karar verir, her şey Allah'tandır ama bir çiftin en az bir çocuğu olmalıdır". Bu görüş genelde hâkim olan bir görüştür. Hamile kalmayan kadın için "Bunun da hiç çocuğu olmadı, kısır galiba" gibisinden laflar edilmektedir. Bu konuda bilgi aktaran Emine Şişkooğlu şunları söylemektedir: "Önceden kadın evlendikten birkaç ay sonra hamile kalmadı mı hemen konuşulurdu. Bu süre ay değil de yıla ulaştığında kadına 'iki sene oldu neden bulmuyorsun?' denirdi. Hatta bir çocuğu olup da uzun süre ikinciye doğum yapmayanlara da 'kaç yıl oldu bir kızan daha bulsana' denirdi." (KK.13).

Genel kanıya göre çocuğu olmayan kadın hakkında konuşmak günahtır, konuşulmamalıdır hatta kendisine teselli verilmelidir. Bazı yerleşim yerlerinde "Hamile kalmayan kadın hakkında konuşulur mu?" sorusu sorulduğunda: "Bizim buralarda öyle bir şey olmaz, kesinlikle" gibi cevaplar alınmışsa da birebir yapılan görüşmelerde bunun böyle olmadığı görülmüştür. Yapılan bu görüşmelerde iki elti arasında çocuk yüzünden yıllardır süregelen kırgınlık yaşandığı görülmüştür. Eltilerden biri yukarıda sorduğumuz soruya yine yukarıda aktarılan cevabı verirken çocuğu olmayan elti şunları aktarmıştır: "Geçen düğündeydik. Eltim torunuyla gelmişti. Etraftaki kadınlar kendisine kucağında oturan torununun ne kadar tatlı olduğunu söylediklerinde 'Allah olmayan herkese bu duyguyu tattırsın. Olmayan bilemez.' diyerek beni ima etmek istedi".

Ezine Yeniköy'de görüşme yaptığımız Nefise Tutar da konuyla ilgili olarak, "Çocuğu olmayan kadın için yüzüne denmese de kadınlar aralarında toplandıkları zaman 'Bu da kısır. Bir çocuğu olsaydı iyi olurdu.' gibisinden laflar etmektedirler. Köyde yaşlı bir kadın var. Kocası öldü. Çocuğu da hiç olmadı. Yapayalnız yaşıyor. Bir çocuğu olsaydı iyi olurdu. Kadın çok zengin, malı mülkü var ama bir işe yaramıyor." şeklinde görüşlerini aktarmaktadır (KK.51).

Bu görüşlerden hareketle geleneksel toplumun beklentisi doğrultusunda kadına yüklenen doğurganlık rolünün muhacir toplumunda da değişiklik göstermediğini söyleyebiliriz. Üreme ve soyu sürdürme, insanlarla hayvanların ortak amaçlarındandır. Türü ya da nesli sürdürme isteği, hayvanlarda içgüdüsel iken insanlarda iradidir. Soyun sürdürülememesi, insan topluluklarında sadece bireysel krizlere yol açmamakta, bireylerin içinde yaşadıkları toplumları da derinden etkilemektedir. Tür ya da soyun sürdürülmesi de insan üretimine bağlıdır. Geleneksel toplumlarda cinsellik ve evlilik, daha çok üremeye odaklıdır. Bu nedenle, geleneksel toplumlarda erkeklerle kadınların zamanı geldiğinde yuva kurmaları, "meşru bir zemin"de cinsel ilişkiye geçerek aileyle toplumun sürdürülmesi anlamına gelen yavrular dünyaya getirmeleri beklenir. Gerçekleştirilen evlilikler sonrasında ailelerin çeşitli nedenlerle insan üretimine geçememeleri, bireysel ve toplumsal krizlere yola açmış ve bu nedenle de bu "sorun"u çözmeye yönelik inanış ve uygulamalar geliştirilmiştir (Aça ve Yolcu, 2016: 436).

Doğum öncesinde yapılan bu inanış ve uygulamaların merkezinde de hemen daima kadın yer almaktadır. Daha çok dinsel-büyüsel ve halk hekimliği çerçevesinde yapılan bu inanış ve uygulamalarla ilgili yapılan tespitler şunlardır:

Dinsel uygulama çerçevesinde en çok yapılan uygulama türbe ve yatır ziyareti geleneğidir. Özellikle Cahidi Sultan, Karacaahmet Dede ve Bayraklı Baba türbeleri en çok ziyaret edilen makamlardır. Bu makamlara her türlü dilek için gidilmekle birlikte özellikle çocuğu olmayan aileler gitmektedirler. Çocukları dünyaya geldikten sonra ise tekrar buraya çocukları ile gelip mevlit okutup kurban kesmektedirler.

Çocuğu olmayan kadınlar hocaya giderek hocanın yaptığı bir çeşit tılsımı yine hocanın söyledikleri doğrultusunda uygulamaktadırlar. Görüşülen kaynak kişilerden bir kadın çocuğunun olması için her duyduğunu yapmıştır. Hocaya da gitmiştir. Hoca kendisine büyü yapıldığını söylemiştir. Daha sonra arkadaşlarının aralarında birer lira toplayarak kendisine bir anahtar almasını bu anahtarı da bir ipe ya da kolyeye geçirerek boynunda taşımasını söylemiştir. Çünkü yapılan büyü anahtarla kilitleme büyüsüdür. Açılması için de bunu yerine getirmesi gerekmektedir. Kaynak kişi söyleneni yapmış fakat bir gün anahtar kendiliğinden ortadan kaybolmuştur. Çocuğunun olmamasını da buna bağlamaktadır (KK.48).

Kadının doğurganlık özelliğinin kazandırılması yönünde en çok uygulama halk hekimliği çevresinde toplanmıştır. Özellikle bu yöndeki uygulamaları yapan kadınların ya da ebe kadınların sayıları önceleri köylerde fazlaymış. Bu uygulamaların başında kadının buhara oturtulması gelmektedir. Bir kazanda tuğla taşı kaynatıldıktan sonra kazandan çıkarılır ve kadın bu taşın buharının üstüne tam değil ama oldukça yakın bir mesafede

oturtulur. Bele bardak ya da çömlek vurma en çok karşılaşılan ikinci yöntemdir. Bu yöntemlerle hamile kalan kadınların sayısı çok fazla olduğu belirtilmektedir. Ezine Yeniköy'den görüşme yapılan Nefise Tutar'ın kayınvalidesi hamile kalamayan kadınların karınlarını yağ ile iyice ovalıyormuş. Kadın üstü yani âdet olduktan hemen sonra bu işlemin yapılması gerekmektedir. Âdeti biten ve yıkanan kadın kayınvalidesine geliyormuş. Ovalama işlemi bittikten sonra birbirine eklenen bezlerle yani diğer ismiyle turalarla karnı iyice sarıyormuş. Kadın hemen o gece kocası ile ilişkiye girince hamile kalıyormuş. Bu yöntemle hamile kalan çoğu kadın daha sonra bir hediye alarak kayınvalidesini ziyaret ediyormuş.

Çıplak köyünde önceden yaşayan Saime Nine de hamile kalmayan kadını süt buharına oturtarak ya da beline çömlek tutarak hamile kalmasını sağlıyormuş. Pırasa küçük küçük doğrandıktan sonra haşlanır ve bunun buharına hamile kalamayan kadın oturtulur. Özellikle bahar aylarında toplanan taze otlar kaynatılıp kadınlar bunlardan çıkan buharın üstüne oturtulur.

Dümrek Köyü'nde görüşülen kaynak kişilerden Zehra Hanım'ın kayınvalidesi merhum Zeliha Hanım eskiden köyde ebelik yapmaktaydı. Dışardan hamile kalamayan kadınlar bile Zeliha Ebe'ye gelmekteydi. Zeliha Ebe aşağıdan, rahim bölgesinden kadının rahmini kontrol eder ve ayrıca buraya ucu yanık çorap şişiyle müdahale ederdi. Zeliha Ebe'nin bir diğer tedavi yöntemi ise şu şekildedir: Buğday tarlalarında çıkan karamuklardan 41 tanesi toplandıktan sonra iyice dövülür ve bal katılarak ezilir. Dört köşe küçük şekilde kesilmiş tülbent parçalarına konur ve ağzı bağlanır. Bu kadının rahim ağzına konur ve bir süre bekletilir. Sonra kadın rahminden mayasıl gibi bir akıntı gelir. Kadın bundan sonra kocasıyla ilişkiye girdiğinde hamile kalır (KK.71).

Kadın gerek gebeliği gerekse lohusalığı süresince çevresinde bir çeşit hasta olarak kabul edilir ve buna göre işlem görür. Başka bir söyleyişle, gebe kadını bağlı bulunduğu grup ya da cemaatin kültürel değerleri hasta kategorisine sokarak ona o gözle bakar; ondan bu değerlere uygun beklentilere göre hareket etmesini ve rolünü üstlenmesini ister. Bu durum da kadını gebeliği süresince birtakım kaçınmalara ya da bağlı bulunduğu kültürel ortamın geçerli saydığı işlemlere uymaya zorlar (Örnek, 2000: 135).

Çanakkale muhacir toplumunda kadının hamile kalmasıyla birlikte kendisinden beklenen ilk hareket hamileliğini çevresinden çok fazla gizlememesi yönündedir. Çünkü inanca göre hamileliğini çok fazla gizleyen kadının bebeğinin geç konuşacağına inanılmaktadır. Bunun yanında bazı kadınlar ise hamileliklerini gizlemektedir. Hatta bazı anne ve babalar kızları ancak doğum yaptığında haberleri olurmuş. Çünkü büyüklerin yanında o karınla dolaşmak ayıp kabul edilmektedir. Karnını gizlemek için kadınlar bol

giysiler özellikle de bol bol şalvarlar giyerlermiş. Ayrıca bazı yerleşim yerlerinde karnı gizlemek için özel olarak dikilen kadının önüne bağladığı iki yanında ip olan ve bele bağlanan önlük şeklinde özel parçalara da rastlanmıştır. Bugün ise bu konuyla ilgili yaşanan değişimi kadınlar şu sözlerle eleştirmektedirler: “Biz önceden karnımızı nasıl saklayacağımızı şaşırıyorduk. Şimdikiler karınlarını göstere göstere geziyorlar. Bir de üzerine ‘Bebek var!’ diye yazıyorlar.” Kadınlar aş erdiğinde ise bunu sadece kocalarına söyleyebilirlerdi. Büyüklerin yanında bu konuyla ilgili kesinlikle bir şey söylenmezdi (KK.28).

Kadın hamileliği boyunca kendisini ve bebeğini korumak için birtakım hareketlerden kaçınmak zorundadır. Önceden özellikle pis bulaşık, çamaşır ya da lağım sularının aktığı yerden geçenlerin uğrayacağına ya da çarpılacağına inanılırdı. Bu tip yerlerden başta hamile kadınlar olmak üzere herkes geçmemeye özen gösterirdi. Hamile kadın özellikle bir yerden izinsiz bir şey almamaya özen göstermek zorundaydı. Yoksa habersiz alınıp yenilen şeyin şeklinin bebeğin vücudunun herhangi bir yerinde olacağına inanılırdı. Yine bu dönemde kadın kötü hayvanlara ve kötü şeylere bakmazdı. Mesela tavşana bakan kadınların çocuğunun tavşan dudaklı olacağına inanılırdı. Kadın kötü huylu ve kötü görünüşlü insanlarla aynı ortamda olmamaya ve onlara bakmamaya çalışırdı. Yoksa bebek bu insanlara benzerdi (KK.61).

Bebeğin cinsiyetini tayin konusunda da birtakım inanış ve uygulamalar gelenek içinde tespit edilmiştir ve bunların birçoğu halen yaşatılmaktadır. Bu inanış ve uygulamalardan bazıları şu şekildedir: Kadın erkek doğurursa çillenir yüzü kara olur, lekelenir (KK.13). Kız karından erkek belden doğum sancısı olur ya da hamilelik sırasında ağrır (KK.13). Hamile kadın çok et yerse kızı olur (KK.53). Hamile kadının çocuk önünde yani karnında top gibi durursa erkek, kalçalar büyük olursa kız doğurur (KK.17). Misafirliğe giden hamile kadının başından yüzüne doğru tuz serpilir. Kadın burnunu kaşırsa erkek, ağzını kaşırsa kızı olur (KK.51). Hamile olan kadın bir yere gezmeye geldiğinde ona söylemeden minderler altına bıçak ve makas konur. Bıçak üstüne otururbut erkek, makas üstüne otururbut kız çocuğunun olacağına inanılır (KK.2). Erkek çocuk anneye güzellik kız çocuk ise çirkinlik verir (KK.28). Kadının kalçaları yana ayrılır ve göbeği yukarı doğru olursa bu kız çocuk doğuracağı anlamına gelir. Kadının bu durumunu aşağılamak için özellikle kayınvalideler “götleri yana ayrılmış kız doğuracak” derlerdi (KK.25).

Gebelik sırasında önemli bir nokta da doğacak çocuğun cinsiyeti konusudur. Anne ve babanın erkek ya da kız çocuğu istemesinin dışında, belki onlardan da çok, kişinin bağlı bulunduğu ailenin, grubun, cemaatin ya da toplumun isteği ağırlığını duyurmaktadır. Geleneksel kültürümüzde erkeğin ağırlığı ve üstünlüğü düşünülürse, hiç değilse ilk doğan

çocuğun erkek olmasının istenme yaygınlığı kendiliğinden anlaşılır (Örnek, 2000: 136). Geleneksel toplumlarda çocuk, özellikle de erkek çocuk, soyun sürdürülmesi, iş gücü, bolluk ve bereket kadar evli çiftlerin aile ve toplumdaki statülerinin belirlenmesi açısından da önemlidir (Aça ve Yolcu, 2016: 437).

Konuyla ilgili kaynak kişilerin aktardığı yorumlar da geleneksel kabullere dayalı yorumlardır. Şimdiki nesil için erkek ya da kız çocuk olması çok önemli değildir. "Eli ayağı düzgün, sağlıklı olsun yeter" denilir. Ama önceki nesil yani büyükler için durum farklıdır. Evli bir çiftin ilk çocukları dünyaya geldiğinde cinsiyetinin erkek olması istenir. Görüşme yapılan kişilere "neden ilk çocuğun erkek olması tercih edilmekteydi ya da edilmektedir?" diye sorulduğunda alınan cevap geleneksel toplumda hâkim olan düşünce yapısını yansıtmaktadır. Çünkü erkekler askere gitmektedirler, vatanı ve ailelerini koruyanlar hep erkek çocuklardır. 1950'li ve daha önceki yıllarda dünyaya gelenlerde durum hiç değişmemektedir. Görüşme yapılan kaynak kişilerden 1947 doğumlu Nesibe Hanım'ın tek bir evladı vardır. Kız çocuk sahibidir. Kızının önünde bile erkek çocuk özlemini dile getirmektedir. Nesibe Hanım'a göre bir kadın başında bir erkek olmadan hiçbir yere gidemez. Kız çocuğu da sevilmektedir fakat erkek çocuk her zaman bir adım daha öndedir. Erkek çocuk her yere rahatça girip çıkabilir. Kız çocuğu ise her yere gönderilemez. Namusuna laf gelir (KK.53).

Görüşme yapılan bir diğer kişi Zehra Akgün'e göre ise kız çocuğu topluma da anne-babaya da daha faydalıdır. Şimdiki erkek çocukların eşleri anne ve babayı istememektedir. Anneler önceden oğlunun evinin başköşesinde otururlardı şimdi ise anneler kızlarında kalmaktadırlar. Bu bağlamda Ezine Mecidiyeköy'de tespit edilen bulgu dikkat çekicidir. Kaynak kişi Nazile Baynar eşini çok genç yaşta kaybetmiş ve beş çocukla dul kadın olarak hayata devam etmiştir. Fakat şimdi olduğu gibi önceden de dul kadın olarak yaşamanın zorlukları vardır. Nazile Hanım'ın erkek çocuğu yaşça en küçük çocukmuş. Bu nedenle de evde bir erkek olsun diye büyük kızlarından birini evlendirirken damadını iç güveysi olarak almıştır (KK.11, KK.71).

Araştırmanın yapıldığı Güneyli köyünden Gülten Aktaş konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir: "Bugün anne ve babalar için kız ya da erkek çocuk fark etmiyor. Eli ayağı düzgün olsun, vatana millete hayırlı olsun yeter. Önceden erkek çocuk istenirdi. Bugün geçmiş dönemlerde üç kızı olup da bir erkek evladı olmadı diye üzülenler vardır. Bu kişiler 'Allah bir erkek evlat vermedi, bunları verdi. Eli ayağı düzgün. Şükür! Allah hayırlı güveyler nasip eylesin. Hiç olmayanlar var. Ona şükür.' diyorlar" (KK.28). Kaynak kişilerden Hatice Ay kendisi de dâhil olmak üzere üç kız kardeştirler. Babasının bu durumdan yakındığını

kendilerine karşı hiç belli etmese de bir gün annelerine, “Ya koca karı biz de gittikten sonra soyadımız bitiyor.” dediğini aktarmıştır (KK.34).

Görüşmenin şehir merkezinde gerçekleştirildiği ve isimlerinin verilmemesini isteyen kaynak kişilerimizin belirttiğine göre önceden erkek çocuğu olmayan komşu, erkek çocuğu olan komşu ile hiç yok yere kavga ediyormuş. Kendisine sebebi sorulduğunda komşusunun erkek çocuğunun olmasını kıskandığını söyleyerek az bir bahanede kavga çıkarmak istediği belirtilmiştir. Bir diğer kaynak kişi ise üç kızı olduğu bir erkek çocuk doğurmadığı için kayınpederinin halen kendisiyle konuşmadığını aktarmıştır. Gelini kız çocuk dünyaya getirdikten sonra o yıl bahçedeki çiçeklerin, çiçek açmayışından kız çocuğun dünyaya geleceğinin belli olduğunu söyleyen kayınvalideler de önceden mevcuttur.

Doğumdan önce bebeğe yapılan hazırlıkların uğursuzluk getireceği yaygın bir halk inancı olarak muhacir toplumunda da karşımıza çıkmaktadır. Bu inanç araştırmanın gerçekleştirildiği pek çok yerde karşılaşılan bir inanç olmakla beraber bunun böyle olmadığını söyleyen kaynak kişilerle de karşılaşılmıştır. Önceden bebeğe özellikle kundaklar, bezler ve penye ya da basma kumaşlardan zıbınlar mutlaka dikilerek hazırlanmaktaydı. Yoksulluk nedeniyle fazla bir hazırlık zaten yapılmamaktaydı. Şimdilerde ise bu tür inançlar kalmamıştır. Artık sadece bebek için değil anne için de büyük hazırlıklar yapılmaktadır. Üstelik bu hazırlıklar konusunda kırsal kesimin çoğu yerlerinde ve şehir merkezinde pek bir farklılık bulunmamaktadır (KK.51).

Doğumları önceden hemen her köyde bulunan ebe analar yaptırmaktadır. Bu ebelerin doğumu kolaylaştırmaya yönelik yaptıkları en yaygın uygulama ise doğum yapacak kadını bir çarşafa yatırıp karşılıklı olarak yardımcı bir kişiyle sağa sola doğru sallamaktır. Bu, özellikle bebek anne karnında ters durduğunda dönmesi ve doğumun kolay olması için yapılan bir uygulamadır. Ayrıca o esnada orda bulunan kadınlardan birisi de dışarı çıkarken tülbendini doğum yapacak kadının yanına bırakarak çıkmaktadır (KK.64). Bu, kadının daha az ağrı çekmesi inancıyla yapılan bir uygulamadır.

Doğum sırasında kadınlar çoğu zaman utancından bağıramazlardı. Sadece erkeklerden değil evdeki kayınvalide, büyükanne gibi kadınlardan da utanılırdı. Kadının çok fazla bağırması bazen bu kişiler tarafından “ayıp hareket” olarak nitelendirilmekteydi. Doğumdan sonra ebe analar doğum yapan kadının beli açılmasın ve karnı sarkmasın diye karnı ve beli sımsıkı bir çarşafla bağlarlardı. 1960’lı yıllardan itibaren kırsal alanda ebe analaların yerini devlet ebeleri almıştır. Bugün pek çok köyde sağlık ocakları bulunmaktadır. Haftanın iki günü doktor, hemşire ve ebe gelerek bu kurumlarda görev yapmaktadırlar. Kırsal alandaki kadınların çoğu da bugün şehir merkezindeki hastanelerde doğum

yapmaktadırlar. Şehir merkezinde yaşayan kadınlar ise doğumlarını genellikle hastanelerde yapmaktaydılar.

Yeni doğum yapmış kadına tıpkı Türkiye genelinde olduğu gibi "loğusa" ya da "loğsa" denmektedir. İnanca göre ise yeni doğum yapmış yani loğusa kadının kırkı çıkana kadar mezarı açıktır. Bu nedenle de kırk gün boyunca kadın ve çocuk üzerinde bazı uygulamalar mevcuttur. Ayrıca kadından bazı hareketleri yapması bazı hareketlerden ise kaçınması beklenmektedir. Burada üzerinde durulması gereken ilk husus, loğusa odaklı al karısı ve albasması inancı ile bu kötü varlıktan gelebilecek tehlikeleri bertaraf etmeye yönelik uygulamalardır (Aça ve Yolcu, 2016: 444). Bunun için öncelikle anne ve bebek kırk gün boyunca dışarı çıkarılmaz. Fakat dönemin sosyo-ekonomik şartları dikkate alındığında bu uygulamanın her zaman geçerli olmadığı gözlemlenmiştir. Bu yönde görüşme yapılan kaynak kişilerin aktardıklarını üç grupta toplamak mümkündür:

1. Öncelikle kayınvalidenin olduğu bazı evlerde annenin ve bebeğin kırk gün boyunca dışarı çıkmasına izin verilmezdi. Annenin ve bebeğin çarpılacağına inanılırdı. Bazı kayınvalideler bu konuda çok koruyuculardı. 2. Önceden tarla işi çok fazladır. Bu nedenle de anne doğumunun ertesi günü hemen tarlaya işe gitmektedir. Hatta doğum yapana kadar çalışan ve tarlada doğuran kadınlar vardır. Anne tarlaya gitse bile bebek evde büyüğe teslim edilir, kesinlikle dışarı çıkarılmaz. 3. Anne iş nedeniyle tarlaya gitmek zorundaysa ve evde çocuğu bırakacak bir büyük yoksa çocuğu da tarlaya götürürdü. Burada bir salıncak kurarak bebeği oraya yatırırdı.

Her üç durumda da anne ve bebek nazar boncuğu ya da küçük Kuran ile koruma altına alınırdı. Annenin üstüne nazar boncuğu takılırdı. Bebeğe nazar boncuğu takılmasından başka mutlaka yanına demir maşa, makas, bıçak ya da süpürge bırakılırdı. Ayrıca anne ve bebeğin giysileri kırk gün boyunca yıkandığında akşam ezanı okunmadan önce mutlaka toplanır, dışarıda bırakılmazdı. Doğumdan sonra anne ve bebeği komşular görmeye gelirlerdi. Herkes gücü doğrultusunda ufak tefek hediyeler getirmekteydi. Önceden maddi imkânlar elverişli olmadığından gelenlere pek bir şey ikram edilmezdi. Loğusa şerbeti ve çeşitli ikramlık sunumu uygulaması şimdilerde başlamıştır.

Pomaklarda "smidal" denen yiyecek mutlaka doğumdan sonra yapılır ve gelenlere ikram edilir. Smidal için ekmek doğranır ve içine şeker, zeytin, kuru üzüm ilave edilerek karıştırılır. Bu yiyecek bebeği ve anneyi görmeye gelen herkese ikram edilir. Bu yiyecek yendikten sonra ziyaretçiler "Allah anasına babasına bağışlasın. Allah uzun ömürler versin, hayırlı evlat olsun inşallah." diye dua ederler. Pomak toplumunda ayrıca bebek üç günlük olunca "kulak" adı verilen pide pişirilir ve bütün köye dağıtılır (KK.8, KK.53).

Boşnaklarda doğumdan itibaren başlayan kırk günlük süre “babina” olarak adlandırılmaktadır. Bu süre zarfında bebeği ve anneyi görmeye gidecek olan kişiler önceden haber vermekte ve gidilecek evin sahibine, “müsaitseniz size babinaya gelmek istiyoruz.” demektedirler. Boşnaklarda özellikle gelen konuklara tatlı ve Türk kahvesi ikram edilmektedir.

Yakın dönemlerde doğum yapmış ve henüz kırkı çıkmamış kadınlar karşılaştıklarında bu olaya “kırk karışması” adı verilmektedir. Anne ve bebeğin kırk gün boyunca dışarıya çıkarılmamasının bir nedeni yakın dönemlerde doğum yapan kadınların karşılaşmasını önlemektir. Kırkı karışan annelerin bebeklerine nazar değeceği ya da bebeklerin öleceğine inanılmaktadır. Bu nedenle de anneler ya üzerlerinde taşıdıkları ve halk arasında “düğülcük” denen nazarlıkları ya da başörtülerini birbirleriyle değiş tokuş yapmaktadırlar.

Doğumdan sonraki kırk günlük süre içerisinde tehlikelere açık olarak kabul edilen anneye ve çocuğuna kırk basmaması için kırk gün içinde yapılan işleme genel olarak "kırklama" denir. Yörede buna “kırk uçurma” adı verilmektedir. Bunun için doğumun 39. gününde anneye ve bebeğe yönelik bazı uygulamalar yapılmaktadır. Evde babaanne ya da anneanne varsa onlar, yoksa köyde bulunan yaşlı kadınlardan biri davet edilir. Yaşlı kadın abdestini alır. Dışardan 40 adet taş toplanır ve kazanda kaynayan suyun içine atılır. Ayrıca su içine demir ya da demir madeninden yapılmış materyaller de atılır. Annenin altın alyansı suya kırk kez batırılır ve çıkarılır. Bu işlem sırasında Fatiha, İhlas, Nas, Felak sureleri mutlaka okunur. Daha sonra bu suyla önce bebek sonra da anne yıkanır. Daha sonra en güzel giysileri giydirildikten sonra anne de bebek de mutlaka kapı dışına çıkarılır ve bir komşuya dahi olsa götürülür. Gittiği yerde ise misafirlik sonunda anne ve bebek evden ayrılırken ev sahibi tarafından bebeğin koynuna iki ya da üç tane yumurta konur. Yumurta yanında bebeğe ekmek, mendil gibi şeyler de verilmektedir. Bugün bunların yerini para almıştır. Bu uygulama bebeğin bundan sonra gideceği yerlerden nasipsiz çıkmaması inancıyla yapılmaktadır.

Şehir merkezinde ikamet eden muhacir kadınları da bu geleneği halen canlı bir şekilde devam ettirmektedirler. Bazı yerleşim yerlerinde ise kırk uçurmaya dönük uygulama doğumun 20. gününde yapılmaktadır ve “yarı kırk” adını almaktadır. Doğumun yirminci gününde 20 taş toplanıp kazanda kaynayan suya atılmaktadır. Yine metal eşyalar ve nazar boncuğu atılan suya annenin alyansı 20 kez batırılıp çıkarılır. Bu suyla bebek ve anne yıkanır ancak anne ve bebek bir yere çıkarılmaz (KK.64).

Bebeğin göbeği düştükten sonra ise ya camii avlusuna ya da evin damına atılmaktadır. Çocuğun göbeği camii avlusuna okuması ve dinine bağlı olması için

yapılmaktadır. Evin damına atılan göbekte ise çocuğun baba ocağına sahip çıkarak baba işlerini yürüteceğine inanılır.

Doğumdan itibaren annenin sütünün bol olması yönünde de yapılan uygulamalar vardır. Tespit edilen uygulamalar şu şekildedir: Sütü gelmeyen kadının göğsünün ucundan az süt sağılır. Bu süt ceviz, badem gibi yemiş ağaçlarının dibine dökülür. Süt sağılırken ”Yemiş gibi sütün olsun inşallah.” denir (KK.3). Sütü gelmeyen kadın için köyden bir çocuk seçilir. Bu çocuk kapı kapı dolaşır ve her evden ekmek toplar. Bu ekmekleri sütü gelmeyen kadına getirir. Kadın bu ekmeklerden birer parça yer. Her yudumu ağzına besmele çekerek atar (KK.20). Doğum gerçekleşir gerçekleşmez köyün bütün kadınları annenin yanına gelir ve ellerinde mutlaka bir yiyecek olur. Bu loğusa ziyareti değildir. Annenin sütünün çok olması için yapılmaktadır (KK.20). Anneye helva, soğan gibi yiyecekler bolca yedirilir (KK.42). Ayrıca emziren kadın kocasıyla bir araya gelse bile hamile kalmayacağına inanılmaktadır. İnanca göre “emzikli kadın” Allah tarafından korunmaktadır.

Yörede kilo almayan, zayıf ve tam anlamıyla gelişemeyen çocuklara “aydaş” adı verilmektedir. Aydaş çocukların kilo alması ve gelişmesi için de bazı uygulamalar bulgulanmıştır: “Öncelikle böyle zayıf çocukların yaşayacağına pek inanılmazdı. Bunun için çocuk bir mezarın üstüne oturtulurdu. Çocuk burada çok ağlarsa öleceğine oyun oynayıp susarsa ise yaşayacağına inanılırdı. Daha sonra ise ‘aydaş kaynatma’ işlemi yapılırdı. Bu işlem için yaşlı bir kadın üç yol ağzına tıpkı ateş yakıyormuş gibi bir kazanı iki taş üstüne oturturdu. Altına da odun atardı. Karşıdan biri gelirdi ve yaşlı kadına sorardı, ‘Ne kaynatıyorsun?’. O da ‘Aydaş kaynatıyorum’ şeklinde üç kez sorulur ve cevaplanırdı. En sonunda ‘Hadi o zaman Allah şifa versin’ denirdi (KK.63). Kaynak kişilerin bu tür uygulamalara olan inançları tamdır. Bunların tılsımlı şeyler olduklarını ve gerçekten işe yaradığını belirtmektedirler.

Çocuk doğduktan sonra yürümediğinde, konuşmadığında, çok ağladığında, ilk saçı kesildiğinde ya da ilk dişi çıktığında da yapılan uygulamalar araştırma evreninde tespit edilmiştir. Çocuğun konuşması geciktiğinde yapılan en yaygın uygulama Kilitbahir’deki Kaşıkçı Baba türbesine gitmektir. Burada dikili halde bulunan kaşıklardan biri dualarla çocuğun konuşması niyetiyle alınır. Çocuğa bununla yemek yedirilir. Çocuk konuşmaya başlayınca başka bir kaşık satın alınarak buraya dikilmektedir. Kaşıkçı Baba türbesi etrafında gelişen bu uygulama sadece kırsal alandaki değil şehir merkezindeki muhacir kadınları tarafından da yapılmaktadır. Hatta buradan alınan kaşıklar Bulgaristan’daki akrabalara bile gönderilmektedir (KK.44, KK.64). Konuşmayan çocuğa ayrıca kurbanlık olarak kesilen hayvanın dili pişirilerek yedirilmektedir (KK.13).

Yürüyemeyen çocuk Cuma ile sala arasında iki kız kardeş tarafından karşılıklı olarak kapı eşiğinde sallanır. Kız kardeşlerden biri çocuğun kollarını diğeri ise ayaklarını tutarak sallarlar. Böyle yapılan çocuklar yürüyeceğine inanılır (KK.53). Çok sık düşen çocuklara ise köstek kesilmektedir. Bunun için yaşlı bir kadın Cuma ile sala arasında çocuğun bacaklarının arasına ip bağlar ve makası eline alır bekler. O sırada orda bulunan kadınlardan biri sorar, "Ne kesiyorsun?". O da "Kösteğini kesiyorum" şeklindeki ifadeler üç kez tekrarlandıktan sonra "Hadi hayırlısı olsun. Yürüsün inşallah. Rabbim hayırlısını versin." denir.

Çok yaramaz olan çocuklar Cuma günü yüz üstü yere yatırılır. Başında annesi ve bu işi yapan yaşlı teyze bulunur. Yaşlı teyze bıçakla sırtında bir şey kesiyormuş gibi yapar. Anne sorar, "Ne kesiyorsun?". Kadın da, "Çocuğun kötü huylarını kesiyorum" der. Bu karşılıklı konuşma üç kez tekrarlanır (KK.61). Çok ağlayan çocukların ise ya korktuğuna ya da uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır. Çocuk özellikle kafasını yukarıya doğru kaldırıp ağlarsa "bu hiç hayra alâmet değildir" denir. Bunun için yapılan uygulamalar da genellikle Cuma günleri yerine getirilmektedir. Ağlayan çocuğun ağzına babasının ayakkabısının topuğuyla üç kez vurulmaktadır. Ayrıca korku içinde yüreğine bakılmaktadır. Yüreğe bakma işlemini köyde yaşayan ve yine kurşun döküp nazara okuyan kadınlar yapmaktadır. Bunun için çocuk sırt üstü yere yatırılır. Yaşlı kadın üzerinde bir başörtüsünü arşınlayarak gezdirir. Birdenbire bu başörtüsünü eline dolayarak çeker. Arta kalan başörtüsünü göstererek, "çocuk bu kadar korkmuş" der ve dualar okur (KK.52). Çocuğun ilk saçı kesildiğinde ise çok gür olsun diye anne konu komşuya kuru üzüm dağıtırdı (KK.17). Çocuğun ilk dişi çıktığında önceden bir şey alınmazdı. Sonradan hediye alma âdeti ortaya çıkmıştır.

2.2.2. Evlenme

Geçiş dönemlerinden ikincisi olan ve toplumun en önemli kurumu sayılan ailenin ilk oluşum aşaması olan evlenme, erkek ve kadın karşı cinslerini ait oldukları toplumun kültürel değerleriyle birbirlerine bağlarken aynı zamanda yepyeni bir döneme geçişi de sağlamaktadır. Halk bilimin inceleme alanlarından biri olan evlilik ve evlilik etrafında oluşmuş inanç ve uygulamalar en eski zamanlardan günümüze kadar oluşmuş tecrübelerin aktarılmasında, toplumların içinde yaşadıkları sosyo-kültürel ortamı yansıtan görevler üstlenmişlerdir.

Doğa-insan etkileşiminin anlamlandırılmasında öne çıkan konulardan biri hayatta kalma ve türün sürekliliğini sağlama ilkelerinin aile kurumuyla ilişkisidir. İnsanın uygarlaşma öyküsünde aileye düşen rolleri, ailenin kökenini ve bu kurumun ne gibi itkilerle ortaya çıktığını belirlemek, bilim dünyasını meşgul eden sorunlardandır (Yolcu, 2014:

127). Kathleen, ailenin kökeniyle ilgili üç farklı kaynağı kanıt alarak öne sürmektedir. Birincisi, insan olmayan primatların, özellikle yeni ve eski dünya maymunlarının ve daha da önemlisi insanlığın en yakın akrabaları olan büyük insansı maymunların toplumsal ve fiziksel yaşamları. İkinci kaynak, tarih öncesi insanların ve proto-insanların yaşam alanları ve kullandıkları araç gereçler. Üçüncüsü ise, modern zamanlarda incelenmiş avcı ve toplayıcı toplulukların aile yaşantıları (Kathleen, 2016: 53-54).

Aile kavramı bugün çok genel bir tanımla anne, baba, çocuklardan oluşan topluluk olarak tanımlansa da Yolcu aile hakkında yapılan araştırmalardan yola çıkarak ailenin evrensel bir tanımının yapılamadığını bildirmektedir. Söz konusu kurum, evrensel olmakla birlikte ailenin işlevi, biçimi ve hangi üyelerden oluştuğu toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Bu nedenle herhangi bir kültüre ya da topluma göre yapılan aile tanımı, diğer kültürlerin aile kavramını tam olarak karşılayamamaktadır (Yolcu, 2014: 128). Kathleen, kavramı şöyle tanımlamaktadır: “Ekonomik açıdan ve çocukların yetiştirilmesinde işbirliği yapan, herkesin veya çoğunluğun ortak bir alanda yaşadığı evli bir çift veya yetişkin akraba bireylerden oluşan grup.” (Kathleen, 2016: 54).

Bazı aile türleri, katmanlaşmış devlet toplumlarının her bölümü veya sınıfında bulunmasa da bilinen bütün insan topluluklarında vardır. Örneğin, Yunan ve Amerikalı kölelerin meşru aileler kurmaları engellenmiş, kurdukları toplumsal aileler de satış, zorla çalıştırma ve cinsel sömürü nedeniyle sık sık alt üst olmuştur. Buna rağmen aile, her sınıftan ve çoğu insanın fırsat bulduğu zaman gerçekleştirmeye çalıştığı bir ideal olmuştur (Kathleen, 2016: 54-55).

Türk kültüründe de önemli bir yeri ve işlevi olan aile kurumu Türklerin hem İslamiyet öncesi hem de İslamiyet sonrası yaşantısında önemli bir değer olarak yer almıştır. Bütün bu bağlamlardan yola çıkılarak bu bölümde evlilik dönemi, hem evlilik öncesinde hem evlilik aşamasında hem de evlilik sonrasında yapılan uygulamalara yönelik elde edilen bulgularla ele alınacaktır. Bu uygulamaların merkezinde ve toplumsal işlevlerini yerine getirmelerinde en aktif rolü ise yine kadınlar üstlenmiştir.

Yöredeki muhacir toplumunda önceden evlenme yaşları 15-18 arasıdır. Bazı yerleşim yerlerinde eskiden 20 yaşına gelip de evlenmeyenlere “kart”, “bu da kartlamış”, “evde kalmış”, “ihtiyarlamış” gibisinden laflar edilmekteymiş. Kızlar ergenlik çağı itibariyle kocaya evlendirilirdi. Erkeklerin çoğu ise askerden döndüklerinde ya evlidirler ya da kendisi askerdeyken ve haberi olmaksızın anne-babanın bulduğu münasip bir gelin adayıyla sözü kesilmiştir. Bu durumları ifade etmek üzere yörede kızlar için “at beslenirken, kız istenirken” (KK.35) askerden dönüp de henüz evlenmemiş erkekler için ise “sultan bakaya kaldı” sözleri söylenmektedir (KK.33). Yöre halkı yapılan görüşmelerde,

bugün evlilikte yaş sınırının artmasını ise şu sözlerle ifade etmektedirler: “Önceden 15-16 yaşına gelindi mi kızlar önce hocaya oradan da kocaya verilirdi. Şimdiki gençler 30-35 yaşına kadar evlenmiyorlar.” (KK.24).

Bugün özellikle hem kırsal alanda hem de şehir merkezlerinde okur-yazarlık oranı ve seviyesinin artmasına ayrıca sosyo-ekonomik düzenin değişmesine paralel olarak evliliklerde yaş üst sınırı 35’e kadar çıkmaktadır. Hatta bazı yerlerde hiç evlenmeyen gençler bile vardır. Hiç evlenmeyenler için toplum mutlaka konuşmaktadır. “Acaba neden evlenmiyor? Bir şeyi mi var da evlenmiyor?” gibisinden laflar etmektedir. Toplumda çiftlerin evlilik yaşıyla ilgili olan hâkim düşünce genellikle yaşların uyumlu olması yönündedir. Evlilikte kadın ve erkeğin yaşının uyumu önemlidir. Ne kız erkekten büyük olmalıdır ne de erkek kızdan çok fazla büyük olmalıdır. Bunun yanında kadının erkekten yaşça büyük olduğu kaynak kişilere de rastlanmıştır. Görüşme yapılan kişi bunu aktarırken kahkaha atarak, “Bak! Ne güzel işte zengin olduk.” demiştir (KK.24).

Evlenme tipi olarak ise özellikle 1960 doğumlu ve öncesindeki nesil için ağırlık görücü usulü evliliktedir. Özellikle en yaşlı nesilde evlilikler genellikle görücü usulü ile olmuştur. Evlenmelere anne ve babalar özellikle de babalar karar vermekteydi. Eğer evde baba ölmüşse kızın evliliğine dede büyük olarak karar vermekteydi. Görücü usulüyle evlendirilen kızlara anne-baba kızın niyetini sormazdı. “Kızım biz seni şu aileye vermeye karar verdik. Bu akşam gelip isteyecekler seni.” denirdi. Kız da çaresiz boynunu bükerek giderdi. Kızın ailesi kendilerine damat olarak seçtikleri erkekte kızları gittiği yerde rahat etsin diye en fazla zenginlik özelliğini arardı. Fakat durum hemen hemen her zaman böyle olmazdı. Kız, rahat etsin diye verildiği zengin koca kapısında genellikle çile çekerdi. Bazı yerleşim yerlerinde kızlara düğünlerde evleneceği erkek karşıdan gösterilirken çoğu yerleşim yerinde kızın haberi bile olmadan kızın karşı tarafa verildiği tespit edilmiştir. Kaynak kişilerin aktardığına göre kızların evlendirilmesinde bu kadar aceleci davranılmasının iki sebebi vardır. Birincisi, önceden yokluk vardır ve hane reisi baba sofradan bir boğaz eksilsin düşüncesine sahiptir. İkinci sebep ise özellikle boyuyla, vücut hatlarıyla ve yüz güzelliğiyle dikkat çeken kızların bir an önce babaları tarafından baş göz edilmek istenmesidir. Bu durumda yaş sırasına göre kızın önünde ağabey olsa bile kız evlendirildi.

Erkek tarafı aile ise kendilerine gelin adayı ararken gelin olarak alınacak kızda bazı özelliklerin bulunmasına dikkat ederlerdi. Aileler, düğünlerde ya da bayram yerlerinde oğullarına dış görünüşüne bakarak beğendikleri kızın ayrıca kültürün belirlediği birtakım ideallere sahip olup olmadığını da araştırırlardı. İdeal kadın anlayışı Türk kültür ve medeniyet tarihinde önemli bir yer tutmuş, bu doğal olarak Türklerin sözlü ve yazılı

edebiyat eserlerinde de kendine yer edinmiştir. Söz konusu evlilik ve yuva kurmak olunca bu idealler bir kat daha önem kazanmaktadır. Çünkü toplumsal algının yansıdığı sözlü ürünlerden biri olan Türk atasözünde de söylendiği gibi "Yuvayı dişi kuş yapar." Bu nedenle de alınacak kızın ilk önce sülalesi, ailesi araştırılırdı. Yörede bunun için "soy-sop", "köken" kelimeleri de kullanılmaktadır. Bu bağlamda kaynak kişiler "Anasına bak kızını al; kenarına bak bezini al." sözünü durumu izah etmekte kullanmaktadırlar. Erkek tarafından bir büyük -ki bu genellikle baba olur- kızın ailesinin geçmişiyle ilgili olumsuz bir durumu biliyorsa kızı gelin olarak kabul etmezdi.

Kız alınırken ailesine bu kadar fazla önem verilmesinin altında aile kavramının toplumun namus algısıyla bağlantılı olması sebebi yatmaktadır. Toplumdaki hâkim namus algısı sadece kızı değil ailesini de kapsamaktadır. Eğer kızın daha önceden başka biriyle gezip tozduğundan dolayı toplum içinde ismi anılmışsa kesinlikle gelin olarak kabul edilmezdi. Sadece kızın değil aileden birinin bile bu nedenden dolayı isminin anılması toplum tarafından kabul edilmezdi. Babaların çoğu bu nedenle kendi kapısında kızına ne saç kesmeye ne de kısa kollu giymeye izin vermezlerdi. Kırsal alandan şehir merkezine genç kızlar yılda bir kez ancak babalarının gözetiminde panayırlara; köy içinde sadece kadınların katıldığı düğünlere ise yengeleri ile birlikte gitmekteydiler.

Evlilik konusunda bugün de geçerli olan yaygın geleneksel eğilimlerden biri olan dış görünüşü yani fiziki yapı geçmiş dönemde de evlilik öncesi kızda dikkat edilen özelliklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönemin tarımsal ekonomik yapısı göz önünde bulundurulduğunda gelin olarak alınacak kızlarda aranan özellik kızın güçlü, kuvvetli yani halk ağzındaki deyimiyle "motor gibi kız" olmasıdır. Önceden tarlada da evlerde de işlerin büyük çoğunluğu insan gücüyle yapılmaktaydı. Kadın hem tarlada üretim ekonomisi aşamasında görev yaparken hem de ev içindeki işlerden sorumluydu. Bu nedenle de zayıf kızlar için "Bundan ne hayır gelecek ki?" denip gelin olarak alınmak istenmezlerdi. Ayrıca kız yürürken düz taban olup olmadığı erkek ailesi tarafından kontrol edilirdi (KK.60).

Marifet, duruş, saygı, giyim-kuşam kızlarda aranan diğer özellikler arasındadır. Yörede kadınlar bu durum için şu sözü kullanmaktadırlar: "Bir insan yani kadın donlarını sıkışından (şalvarı giyişinden) belli olur." Önceden şalvarlar bugünkü gibi değildir. Ağ kısmı daha yere kadar olan ve bel kısmından bir uçkur geçmekteydi. Şalvar giyildikten sonra bu uçkur vücuda göre ayarlanıp bağlanmaktaydı. Bu nedenle de bu söz söylenmekteydi. Bu özellikleri taşımayan kızlar yine erkeğin ailesi tarafından tercih edilmezlerdi (KK.21, KK.37).

Gelin olarak tercih edilmeyen kızlar arasında etnik ya da dini köken itibariyle farklı olanlar da yer almaktadır. Özellikle Alevî ve Çingene toplumuyla olan evliliklere karşı takınılan tutum bugün her ne kadar eskisi gibi katı olmasa da yer yer görülmeye devam etmektedir. Konuyla ilgili olarak kaynak kişilerin aktardıkları bilgiler şu şekildedir: "Yabancı mezheplerden kız alınır fakat verilmez. Başkasından alınan kızı kendine çevirebilirsin ama kız senden çıktı mı o artık gittiği yere ait olur." (KK.51). "Mezhep ya da milliyet farkının önemi yoktur. Yeter ki insan olsun, namuslu olsun." (KK.71). "Başka mezheplerden ne kız alınır ne de verilir. Bu konu evlatlıktan reddetmeye kadar gider." (KK.32). Bazen de muhacir toplumunun kendi içlerinde bile geldikleri yerlere göre farklı gruplar içinde yer almaları birbirlerine kız almamaya ve vermemeye neden olmaktadır. Merkeze bağlı Çıplak Köyü'nde bu örneğe rastlanmıştır. Bulgaristan'ın farklı yerlerinden göç etmiş olan muhacir halk yine Bulgaristan'ın farklı yerinden göç etmiş olan Pomaklar arasında özellikle önceden kesinlikle evlilik yapılmamaktadır.

Çalışma sırasında evlilik öncesiyle ilgili olarak bulgu elde etmeye yönelik, kaynak kişilerin hemen hepsine yöneltilen sorulardan biri de daha önce evlenip boşanmış ya da nişanlanıp nişanı atılmış kızları oğullarına eş, kendilerine ise gelin olarak tercih edip etmeyecekleri olmuştur. Bu konudaki tutumların da tıpkı etnik köken ve din farkında olduğu gibi geçmişten günümüze doğru bir yumuşama halinde olduğu gözlemlenmiştir. Fakat halen sadece kırsal alanda değil şehir merkezinde de bu konuda çok katı tutum sergileyen kadınlarla karşılaşılmıştır. Görüşme yapılan kişilerden biri oğluna kesinlikle daha önce başından evlilik geçmiş bir kadını eş olarak kabul etmeyeceğini belirtmiştir. Soru tersine çevrilip sorulduğunda yani oğlu evlenip boşanmış olsa ve bekâr bir kızla evlense tutumunun ne olacağı şeklinde yöneltildiğinde, "O zaman kabul ederim. Oğlum kız oğlan kız aldı diye de söylerim." demiştir (KK.33).

Konuyla ilgili diğer görüşler ise şu şekildedir: "Oğlumun daha önce başından bir evlilik geçerek boşanmış bir kadınla evlilik yapmasına kesinlikle karşıyım ama oğlum illa o kadını alacaksa oğlumu kaybetmemek için kabul ederim. Kızımın başından bir evlilik geçmiş olsa ve hiç evlenmemiş bir erkekle evlenmeye kalksa aynı itirazı kızıma da yaparım. Ona da oturup durumun uygunsuzluğunu anlatırım." (KK.8). "Daha önce evlenip boşanmış bir gelin kabul edilir mi? Evet edilir ama niçin boşandı? Başka erkeklerle gezip tozdu diye mi yoksa evlendiği yerde zulüm mü gördü? Başka erkeklerle gezip tozdu diye boşandıysa kabul edilemez." (KK.28, KK.2).

1970'li yıllara kadar ağırlıkla görücü usulü evlenme biçimi devam etmiştir. 1970 kuşağında ise evlenme biçimi daha çok gençlerin birbirlerini görüp beğenmesi ve sevmesi şeklinde devam etmiştir. Gençlerin birbirlerini en çok görerek beğendikleri yerlerin başında

çeşmeler, Hıdırellez ve bayram yerleri, düğünler gelmektedir. Buralarda birbirlerini görüp beğenen gençler genellikle köyde duyulurdu. Anne ve babaların bu şekilde birbirlerini seven gençlerden haberleri olurdu. Haberi olmayan anne ve babalara ise evlenme niyetini erkekler babasının ayakkabısının topuğuna çivi çakarak belli ederlerdi ya da niyetlerini açık açık söylerlerdi. Niyetlerini babaya ya da anneye söylemeye çekinen erkekler de olurdu. Bu durumda erkeğin annesi devreye girerdi. Oğlunun hangi kızı istediğini bildiği için "Sana şu kızı alalım mı?" diye sorardı. Kızlar niyetlerini belli edemezlerdi. Bunun için karşı taraftan bir aracı büyük, kızın evine gider ve haber verirdi. Bugün şehir merkezinde yaşayan kızlar bu isteklerini anne ve babalarına rahat rahat söyleyebilmektedirler. Kırsal alanda yaşayan kızlar ise çoğu zaman bu isteklerini anneleri aracılığıyla babalarına karşı dile getirebilmektedirler. Erkeklerin ise bu konuda çok rahat olduklarını kaynak kişiler belirtmişlerdir.

Türkiye'de görülen evlenme biçimleri içerisinde "kız kaçırma" yoluyla gerçekleştirilenler de önemli bir yer tutmaktadırlar. Çalışma sırasında kaçarak evlenmelerin önceden çok fazla olduğu tespit edilmiştir. Kaçarak evlenmelerde kızların genellikle sevdiği erkeğe verilmek istenmemesi ilk sırada etkili olan nedendir. Bir başka sebep ise erkek kardeşler arasındaki yaş sıralamasıdır. Yaşı küçük olan erkek kardeş evlenmek istediğinde babası, "Abin dururken seni önce evlendiremem." derse erkek sevdiği kızı kaçırıyordu. Böyle durumlarda aileler çok fazla küs kalmaz, araya büyüklerin de girmesiyle aileler barışırdı. Kaçan kıza kına gecesinden düğününe kadar her şeyi yapılır.

Gençlerin evlenmesi ister severek olsun isterse de görücü usulüyle olsun önce büyüklerden bir kadın kız evine giderek haber verirdi. Severek evlenmelerde ise erkek babasını haberdar ettikten sonra baba, kızı etrafta bir soruştururdu: "Oğluma filancanın kızını isteyeceğim, uygun olur mu?" derdi. Olumlu yanıtlar alırsa cuma ya da pazar akşamları kız evine arabulucu bir kadın giderdi. Kız evi, "Bir düşünelim." ya da "Kıza bir soralım." derdi. Daha sonra arabulucuya olumlu ya da olumsuz haber verilirdi. Bunun üzerine kız istenmeye gidilirdi. Kız istemeye gidenlere kız, bazen ikinci bazen de üçüncü defada verilirdi (KK.13). Çoğu zaman araya hiç kimse girmeden kızı isteyecek aile dünür olarak kız evine ellerinde bir kutu lokumla gelirlerdi. Kız evi kızlarını vermekte gönüllüyse getirilen lokumu açıp ikram ederdi. Değilse "Biz kızımızı veremeyiz. Vaktimiz yok. Nasibinizi başka yerde arayın." denirdi (KK.61).

Kız istendikten sonra o akşam "söz" ya da "küçük nişan" denen tören yapılırdı. Ayrıca kıza düğünde ve nişanda hangi takılar takılacağı ya da hangi eşyaların alınacağı o akşam aileler arasında konuşulurdu. Büyük nişanın tarihi belirlenir ve şehir merkezine kıza

ve damada alışveriş yapmaya gidilirdi. Bu alışveriş “nişan alışverişi”, “robaya gitmek”, “roba düzmek” gibi isimlerle de anılmaktadır. Alışverişte geline ve damada iç çamaşırları, pijama ve gecelik takımları, çorap, terlik gibi giysi eşyaları alınırdı. Ayrıca nişanda gelinin giyeceği tuvalet, ayakkabı; damadın giyeceği takım elbise ve ayakkabı da alınırdı. İmkânı olan aileler bu alışverişi karşılıklı olarak yapmaktaydılar. Yani gelinin ailesi damadın giysilerini alırken, damadın ailesi de gelinin giysilerini alırdı. Ama her şartta bu alışveriş geline mutlaka yapılırdı. Şehir merkezine alışverişe 1965 ve üstü doğumlu olan nesil gitmeye başlamıştır. Bunun öncesinde bu tür adetler uygulanmamaktadır (KK.28, KK.13, KK.51, KK.70).

Büyük nişanlar ya kız evinde ya da köy meydanında yapılırdı. Burada kayınvalide geline ne yapmışsa hepsi ipe serilerek davetlilere gösterilirdi. Davul zurna ile nişan yapma âdeti çok sonraları ortaya çıkmıştır. Bu zamana kadar ise nişanlarda müzik icrası dümbekçi kadınlar tarafından yapılmaktadır. Dümbekçilerden birinin ismi Azize Sezgin olarak tespit edilmiştir. Kendisi halen hayattadır ve Özbek Köyü’nde yaşamaktadır. Bu akşam erkek evinden kız evine hazırlanan beyaz bohçalar kırmızı kurdelelerle bağlı halde götürülürdü. Eğer imkânı varsa kız evi de nişan bitiminde erkek tarafına hazırladığı bohçaları takdim ederdi. Yine imkânı olan aileler nişan da yemek de ikram ederdi. Yüzükler takıldıktan sonra erkek tarafından yaşı büyük bir erkek besmele çekerek kurdeleyi keserdi. Bu kurdeleden bir genç kız orada bulunan bütün gençlere keserek dağıtırdı. Özellikle genç kızlar bu kurdeleyi kısmetlerini açmak niyetiyle yutarlardı. Bu adet bugün hala hem şehir merkezinde hem de kırsal alanda uygulanan bir adettir. Nişan alışverişine önceden büyükler katılmaktayken bugün hem kırsal alanda hem de şehir merkezlerinde bu gelenek hemen hemen yok olmuş durumdadır. En yaşlı kuşakta nişanlı çiftler düğüne kadar kesinlikle görüşmezler ve konuşmazlardı. Günümüze doğru geldikçe ve yeri geldikçe sürekli tekrarladığımız 1965 ve üstü doğumlu nesil de ise görüşmeler geçmişe göre biraz daha rahat yaşanmıştır. Bunun öncesinde evde bulunan babalar ve abiler damat eve geldiğinde kızın damadın bulunduğu alana bile çıkmasına izin vermemektedirler. Nişanlı kızlara ayrıca Hıdırellez ve bayramlarda bir koç ve koçun boynuzlarına takılan altın damat evi tarafından gönderilmekteydi. Nişanla düğünün arası hem laf söz olmasın hem de araya soğukluk girmesin diye çok uzun tutulmazdı. Bir an önce düğün yapılmasına gayret gösterilirdi (KK.28, KK.13, KK.51, KK.70).

Düğünden bir hafta önce ise çeyiz serme âdeti olurdu. Gelinin çeyizi kız evinden damat evine önceleri dümbekçi kadınların söyledikleri maniler eşliğinde sonraları ise davullarla giderdi. Damat evinde kayınvalide çeyizin serileceği gün lokma döktürür ve pilav pişirirdi. Durumu olan aileler ise bugün kurban kestirir ayrıca bir tepsi helva döktürüp 7-8

tane de mayalı ekmeği mutlaka kız çeyizini almaya giderken kız evine götürürdü. Çeyiz serenlere bunlar ikram edilirdi. Çeyiz serildikten sonra ise bütün köy kadınları çeyizi görmeye gelirlerdi. Beş takım işli iç elbise, kanaviçeler, etaminler, ağız ve el silmek için örülen yün peçeteler, çemberler, krepler, kat urbalar çeyizlerin en önemli parçalarıydı (KK.52, KK.61).

Düğünden bir hafta önce uygulanan âdetler arasında sağdıçlar tarafından gelinin yemeğe alınması da vardır. Kızın en yakın arkadaşları olan sağdıçlar düğüne bir hafta kaldığında sırayla hepsi gelini yemeğe alırlardı. Diğer bir âdet ise gelinin tellaklar tarafından düğüne hazırlanmasıdır. Bu hazırlıklara çoğu zaman kayınvalide de katılmaktaydı. Pekmez, limon ve şeker kullanılarak hazırlanan ağdalar ile tellak gelinin bütün vücudundaki tüyleri alınır, ayrıca kaşı şekillendirilirdi. Gülsüm, Münezzeh, Fethiye, Münire, Safiye adlı kadınlar ismi tespit edilen tellaklardandır. Düğünden bir gün önce bazı kayınvalideler ise gelinlerini ya Çanakkale merkeze ya da Umurbey'e hamama götürürlerdi. Gelin hamamı denilen eğlencede gelini hamamda kayınvalide yıkardı. Geline beyaz yemenisi bağlanıp beyaz havlusu giydirildikten sonra başına bir tas konur ve orta yere oturtulurdu. Gelenler bu tas içine para atarlardı. Ayrıca dümbelekler eşliğinde gelin burada oynatılırdı. Hamam geleneği de bugün hala hem şehir hem de kırsal alanda sürdürülmektedir (KK.61).

Düğünden bir gün önce damada yönelik olarak yapılan eğlencenin ismi ise damat alayıdır. İkindi vakti düzenlenen ve sadece erkeklerin katıldığı bu eğlencede içki ve yemek ikram edilirdi. Damat bu eğlenceden bir gün önce sağdıçları ve yanında klarnet ve davullarla yanına kadınların yaptığı bir sini nohutlu ekmeği alarak kapı kapı dolaşırdı. "Alayıma buyurun." diyerek bütün köy erkeklerini davet ederdi (KK.25).

Davetiyenin olmadığı dönemlerde kadınlar hem kız hem de erkek evinde sinilerle baklava açarlardı. Erkekler ise bu baklavaları alıp davul-zurna eşliğinde ev ev dolaşıp dağıtarak köy halkını düğüne okurlardı yani davet ederlerdi. Bu görevi bazen de kadınlar yerine getirirdi. Kadınlar düğüne köy halkın davet ederken şeker dağıtırlardı. Düğüne sadece köy halkı değil çevre köylerden tanıdık ve akrabalar da davet edilirdi (KK.51).

Kırsal alanda düğünlerin 1970 yılı ve öncesindeki zaman diliminde üç ya da dört gün sürdüğü tespit edilmiştir. 1930, 1940, 1950 doğumlu olan ve göçlerle gelen ilk kuşak ise göç ettikleri yerlerde düğünlerin iki gün sürdüğünü ve Türkiye'ye ilk geldiklerinde bu geleneği sürdürmeye devam ettiklerini belirtmişlerdir. Fakat daha sonra bu kuşakta da düğünler üç veya dört gün sürdürülmeye başlanmıştır. Düğünler köy meydanında kurulan büyük keşkek kazanının altındaki ateşin yakılmasıyla başlardı. Erkekler davul sesi eşliğinde keşkeği döverdi. Perşembe günü başlayan düğünün ilk günü ve gecesi "küçük

kına", cuma günü yani ikinci gün ise "büyük kına" adını almaktaydı. Perşembe günü başlayan küçük kına kız evinde olurdu. Buradaki eğlenceye sadece kadınlar katılırdı. Tespit edilebilen ilk kına kıyafetleri bal kaymak kat urba ve dallılardır. Dallı bugünkü adıyla bindallı hemen her dönemde kına gecelerinin vazgeçilmez giysisi olarak yer almıştır. Bugün dahi gelin olan kızlar hem kırsal alanda hem de şehir merkezlerinde kına gecelerinde biraz daha farklı tarzda tasarlanmış bindallıları giymektedirler. Gelin bu gecede başına kırmızı başörtü örterdi. Gelinin el ve ayaklarına bağlanacak kına bezleri ise kayınvalide tarafından gelin evine kına gecesinde götürülürdü. Kınayı bir kız bir de oğlan evinden olmak üzere iki yenge yakardı. Gelin burada avucunu açmaz ve kayınvalide gelinin avuç içine altını koyduktan sonra avucunu açardı. Bazı yerlerde de sağdıçların gelinin avuçlarını tuttukları kayınvalidenin gelip sağdıçlara para verdiği tespit edilmiştir. Kızın elleri ve ayakları bileklerine kadar kınalandıktan sonra kız maniler ve türküler eşliğinde ağlatılırdı. Kızın başında en çok söylenen türkü "Yüksek Yüksek Tepeler" ve "Kınayı Getir Aney" türküleridir. Bundan başka yörede çok söylenen diğer bir kına türküsünün ismi ise Yaprak Gazeli'dir (KK.31). "Yaprak Gazeli" türküsünün sözleri şöyledir:

Yaprak gazeli yârim
Dünya güzeli yârim
El duydu âlem duydu
Gel beraber gezelim

Dere boyu düz gider
Bir edalı kız gider
Kız yolunu şaşırmış
İnşallah bize gider

Yaprak gazeli yârim
Dünya güzeli yârim
El duydu âlem duydu
Gel beraber gezelim

İnme göle derindir
Sabah yeli serindir
Kahırlanma sevdiğim
Elbet Allah kerimdir

Yaprak gazeli yârim
Dünya güzeli yârim
El duydu âlem duydu
Gel beraber gezelim (KK.31).

Kına yakılıp gelin ağlatıldıktan sonra genç kızlar serçe parmaklarından birbirlerini tutarak "Allasana Sallasana" oyununu oynarlardı. Gelinin etrafında dönerek oynanan bu oyunun türküsü kızlar tarafından söylenir ve arada da beyit atılırdı. Bu gecede ayrıca bazı muhacir yerleşim yerlerinde sinilerle çerez lokumu yapılıp karışık çerez ile harmanlandıktan sonra konuklara ikram edildiği kaynak kişiler tarafından aktarılmıştır. Yörede çok ünlü olan nohut ekmeğinin çok küçük şekiller verilerek yapılmış hali olan ve bu nedenle de çerez lokumu adını alan ekmek, gelin evinde kadınlar tarafından elli sini kadar bugüne özel olarak yapılmaktadır. Bu gelenek bugün hala Çıplak Köyü'nde canlı bir şeklide işlevini sürdürmektedir. Bu gece ayrıca "çerez gezdirme" adı verilen bir uygulama yapılmaktadır. Kınadan sonra gelin, damat ve sağdıçlar bütün köyü kapı kapı gezerler. Ellerinde siniler vardır. Her evden kendilerine verilen çeşitli yiyecekler bu siniler içine konmaktadır. Daha sonra geç saatlere kadar bütün gençler oturup bu yiyecekleri yemektedirler. Bunlar yendikten sonra herkes evlerine dağılmaktadır. Gelin ve sağdıçları ise sabaha kadar oturup sohbet etmekte ve yemek yemektedirler. Geline bu gece bazı yerlerde özellikle baklava ve tavuk yedirildiği öğrenilmiştir. Ayrıca bu gece genç kızlar zeytin ağaçlarından kopardıkları dallara mumlar dizerek "Düriye'nin Güğümleri Kalaylı" şarkısını söyleyerek kız kıza döne döne oynarlardı. Bu gelenek de kırsal alanda halen işlevini yerine getirmekle beraber önceden bu gecede genç kızların bulunduğu odanın penceresinin altına delikanlıların gelerek kızları buradan gördükleri bilinmektedir (KK.23, KK.31, KK.54).

Kına gecesinin ertesi sabahı gelin arkadaşlarıyla bir su kenarına götürülerek kınaları yıkanırdı. Burada gelinin kına bezlerini açmak için öksüz bir çocuk getirilirdi. Bu çocuk kına bezlerini açar ve içindeki paraları açardı. Ayrıca geline bir gece öncesinden kız ve oğlan evindeki yengeler tarafından yakılan kına hangi elde alacalı kaldıysa o ele kınayı yakan yenge kız evine bir tavuk getirirdi. Bundan sonra kız evinde sağdıçlar ve diğer kadınlarla sabah kahvesi içilirdi (KK.23, KK.31, KK.54).

Cuma günü olan büyük kına kız evinde yapılırdı. Bugün evde gelen konuklara yemek yedirilir, ayrıca gelenler geline takı yaparlardı. Takı töreni ayrıca "takı bağırtma", "dürü bağırtma" gibi adlarla da anılmaktadır. Kız orta yere oturtulur ve kızın başında bulunan bir yenge takıları kızın başından çevirerek kimin getirdiğini yüksek sesle etrafta

bulunanlara ilan ederdi. Bugün erkek evinde de damat oynatılmaktadır. Düğünlerin üç gün sürdüğü kimi yerleşim yerlerinde ise düğün Cuma günü başlamaktadır. Bugün de delikanlılar meydanda davullar eşliğinde keşkek döverken düğün sahibi tarafından hem gündüz hem de akşam yemek verilmektedir. Bu yemeğe "kısır yenmesi" adı verilir. Gündüz kadınlar, gece ise erkekler ayrı ayrı olmak üzere yemek yerlerdi. Cuma akşamı olan yemek köy halkı içindir. Cuma günü köy halkından biri dürü hazırlayarak bütün köyde gezdirilirdi. Bütün köy halkı dürüye hediyelerini astıktan sonra dürü, düğün sahibine teslim edilirdi.

Cumartesi günü ise çevre köylerden davet edilen halk bu yemeği yemektedir. Çevre köylerden gelen davetliler her köy birer tane olmak üzere dürü getirirlerdi. Dürü bir ağaç dalı kesilerek hazırlanırdı. Bu ağaç dalına ayrıca kesici aletlerle yarıklar açılır ve bu yarıklara para, altın ya da çeşitli hediyelik eşyalar asılarak düğün evine getirilir ve düğün sahibine teslim edilirdi. Pazar sabahı damat, arkadaşları tarafından önce köy çeşmesine yüz yıkamaya götürülürdü. Gelinler ise tellaklar tarafından süslenirdi. Gelin başı önceden kafaya bir tasın ters çevrilerek kapanması ile süslenmeye başlardı. Bunun üzeri sımsıkı bir bezle sarılarak bağlandıktan sonra üste beyaz bir örtü örtülürdü. Ayrıca ön tarafa kırmızı kurdelede sarı liralar dizilirdi. En üste ise kırmızı pullu örtü örtülürdü. Bu ilk dönem gelinlerinde beyaz gelinlik yoktur. Bal kaymak kat urbalar gelinlik niyetine giyilirdi. Hatta kırsal yerleşim alanlarında evlenen her kızın bile kat urbası yoktu. Örneğin Gökçalı köyünde yaşayan Ayşe adlı kadın döneminde pembe kat urba bir kişide vardır ve ödünç olarak alınarak evlenen kızlar tarafından giyilmektedir. Daha sonraki dönemde gelinlikler ve gelin başları yavaş yavaş bugünkü şeklini almaya başlamıştır. Gelin başları yapılırken tellaklar gelinin başına "tata" denilen fesleri bu fesler yoksa tas ya da çemberlerle fes şekli vererek gelini süslemeye başlarlardı. Ayrıca gelinin alnına ve yanaklarına pullarla yıldız şekli verilirdi. Gelinin saçları dürülerek arkaya doğru atılır bazen de dürülen saç sağ taraftan alınarak alın üzerinden sol tarafa iliştirilirdi. Öncesinde kesilen zülüfler kulak arkasına tutturulurdu. İki yandan gelin telleri sarkıtılarak duvak ya da beyaz bir örtü saç üzerinden arka tarafa doğru atılır, en üste ise kırmızı pullu örtüler atılırdı. Gelin telli saçların ilk moda olduğu dönemlerde her gelin kız bu tellerle saç yaptırmak isterdi. Beyaz gelinlikler 1960 yılından itibaren giyilmeye ve Çanakkale merkezden satın alınmaya başlanmıştır. Aynı zamanda bu dönemden itibaren tellakçı kadınların yerini saç yapımında merkezdeki kuaförler almıştır. Çanakkale'deki Aynalı Çarşı'da Mendilciler mağazası o dönemde gelinlik satan yerlerden birisidir. Çanakkale'deki muhacir toplumu gelinlik olarak kat urbaları kullanırken bu sırada Bulgaristan'da yaşayan ve daha sonraki dönemde

Çanakkale'ye göç edecek olan muhacirler ise beyaz gelinliği kullanıyorlardı (KK.12, KK.13, KK.27, KK.71).

Beyaz gelinliklerden önce Boşnaklarda giyilen giysi aynı zamanda Boşnak toplumunun geleneksel giysisi de olan dimiyadır. Bu giysi toplumda halen kullanılmakta olup çok önemli bir yere sahiptir. Pomaklarda da beyaz gelinlikler çıkmadan önce geleneksel Pomak giysisi giyilmekteydi. Gelin baba evinden çıkmadan önce gelin alıcılar gelene kadar hısım akrabasıyla ve arkadaşlarıyla oyun oynardı. Gelin alıcılar geldiği zaman gelin sağdıçlar tarafından odaya kapatılırdı. Damat ya da kayınpeder gelip sağdıçlara para verir ve kapıyı açtırırdı. Gelin evden çıkmadan önce ise kırmızı kuşağı dualar okunarak üç seferde babası ya da ağabeyi tarafından beline bağlanırdı. Ayrıca yine önce erkeklerin ve sonra da kadınların elini sırayla öperdi. Bazı yerleşim yerlerinde özellikle en eski kuşağın kırmızı kurdeleyi bilmediği tespit edilmiştir (KK.12, KK.13, KK.27, KK.71).

Gelin evden çıkmadan önce gelin alıcılardan bir kadın mutlaka evden bir çivi ya da metal eşya çalardı. Bu çivi daha sonra gelin görmeden damat evine adım atar atmaz kapı üstüne çakılırdı ki gelin gittiği yerde sağlam otursun. Ayrıca kız evinden anne tarafından gelin alıcılara metal ve bakır kaplar kız güçlü olsun diye; ekşi maya kız bol bol mayalanıp çocuk doğursun diye; şeker de tatlı dilli olup geçinsin diye verilirdi. Gelin baba evinden çıkmadan önce başından dikiş iğneleri kırılarak yere atılırdı. Bu uygulama hem gelinin kötü huylarının kırılıp burada kalması hem de gittiği yerde sivri dilli olmaması için yapılırdı. Bazı yerleşim yerlerinde de kız babasının damat babasına gelin almaya geldikleri sırada Kuran ve mendil verdiği tespit edilmiştir (KK.12, KK.13, KK.27, KK.71).

Çok önceden gelin baba evinden çıkarken etraftaki erkekler gelini görmesin diye arabaya geçene kadar etrafına kilimler tutulurdu. Sonraları bu adet kalkmıştır. Gelin bu dönemde damadın evine gitmek üzere süslenmiş öküz arabalarına bindirilirdi. Bazı yerlerde ise gelin ata bindirilirdi. Gelinin bineceği öküz arabası ve at, hasırlar ve gelin telleri ile süslenirdi. Daha sonraları ise arabalar gelin arabası olarak süslenerek kullanılmaya başlanmıştır. Gelin damat evine geldikten sonra da birtakım uygulamalardan geçmektedir. Gelin burada arabadan inmeden önce bir kazana bastırılarak indirilir ve kayınpederden "inmelik" isterdi. Kayınpeder burada maddi imkânı dâhilinde geline tarla, hayvan, para ya da altın bağışlardı. Daha sonra kayınvalide ayağını kaldırır ve gelin kayınvalidenin ayağı altından geçerdi. Gelin bundan sonraki aşamada ilk önce kayınpederin daha sonra ise bütün büyüklerin elini öperek eve girerdi. Gelin eve girerken eline bir güğüm su verilirdi. İki koltukaltına ise iki ekmek sıkıştırılırdı. Gelin güğümdeki suyu dökerek eve girerdi. Koltukaltlarındaki ekmekler ise alınır ve parçalanarak orada

bulunanlara dağıtılırdı. Ayrıca gelin eve girer girmez kapı üstüne ve eşiğe geçimi iyi olsun diye yağ ve bal sürülürdü. Gelin içeri girdikten sonra damat burada geline yüz görümlüğü olarak altın takardı. Gelin dışarı çıkar ve dışardaki halka yüz görümlüğünü gösterir ve burada herkes alkışlardı. Gelin içeri girmeden damat gelinin üzerinden aşağıdaki davetlilere bir tas içinde karıştırılmış demir para ve çerez saçardı. Gelin tekrar içeri alınırdı. Geleneksel inanışta gelinin bugün oruç tutması çok sevaptır ve gelin bugün oruçludur. Akşam ezanıyla birlikte kayınvalide geline orucunu açması için şerbet verirdi. Bazı yerlerde ise kayınvalidenin geline sözünü geçirtmek amacıyla bu şerbetin içine gelinin haberi olmadan tükürdüğünü ve böylece içirildiğine rastlanmıştır (KK.27, KK.30).

İmam nikâhı sırasında mehir senedi uygulaması yapılmaktaydı. Bu sırada yapılan sözleşme bazen yazıya geçirilir ve imzalanırdı ama çoğu zaman sözde kalır ve verilen sözler tutulmazdı. Normal şartlar altında burada verilen altın sözü tutulmalıdır. Çünkü dinen zifaf gecesinde takılan altınlar gelinin hakkıdır, şeklinde düşünülür. Kaynak kişilerin belirttiğine göre şimdiki kızlar daha akıllıdır. Bugün imam nikâhı sırasında mehir senedini yazdırarak imzalatanların sayısı geçmişe göre daha fazladır (KK.16).

Kız almaya gidildiğinde kız başka bir köye gelin gidiyor ise köyün gençleri oğlan tarafından “toprak bastı” parası almaktadırlar. Önceden gençler bu paranın bir kısmını köy kasasına bıraktıktan sonra geri kalanı ile içki alıp içmektedirler. Bugün gençler parayı kendi aralarında bölüşür. Önceden köy gençleri çevre köyden gelen gençleri kesinlikle düğüne sokmazlardı. Bu nedenle de düğünlerde çok kavgalar çıktığını kaynak kişiler aktarmıştır (KK.28).

Düğün yemeklerini ise önceden köy kadınları imece usulü ile toplanıp yaparlardı. Bu kadınların başında işten anlayan bir kadın bulunurdu. Tevfikiye Köyü’nde hâlâ hayatta olan Fethiye Hanım bu kadınlardan biridir. Fethiye Hanım önceden düğün sahibiyle görüşüp düğüne davet edilen kişi sayısını öğrenirdi. Daha sonra yine düğün sahibiyle hangi yemeklerin yapılacağına karar verdikten sonra malzeme miktarını düğün sahibine söyler ve aldırırdı. Düğünlerin en meşhur yemeği ise “Çalmalı Çorba”dır. Çalmalı yani “terbiyeli” demektir. Diğer adı ise düğün çorbasıdır. Göce su ile ıslatıldıktan sonra kaynatılmaya başlanır. Ayrı bir yerde ise tavuklar suda haşlanmaya başlanır. Tavuk suyu ve didilmiş tavuk etleri pişen göce içine katılır. İçine limon suyu, yoğurt ve yumurta sarısı ile yapılmış terbiye yavaş yavaş katılır. En üstüne kırmızı toz biber ile yakılmış tereyağı ilave edilir. Bu çorba düğünlerin olmazsa olmaz yemekleri arasındadır ve her düğünde mutlaka yapılırdı. Düğünlerde bundan başka ayrıca keşkek, kelle çorbası, imambayıldı, köfteli patates yemeği, et yahnisi, börek, kuru fasulye, pilav yemek olarak; baklava, büzme tatlı, irmik helvası ve un kavuru (un helvası) ise tatlı olarak yapılır ve konuklara ikram

edilirdi. Boşnaklarda ise tepsi tepsi yapılan Boşnak böreği olmadan düğün yemeği yemek sayılmamaktadır (KK.36, KK.38).

Düğünlerde ilk dönemde kullanılan enstrüman dümbektir. Dümbeği çalanlar ise hep kadınlardır. Özellikle Ezine'den iki kadının ücret karşılığında düğünlere giderek dümbek çaldıkları aktarılmıştır. Boşnaklarda ise geleneksel çalgı olan harmonikalar yine kadınlar tarafından çalınmaktaydı. Bunun yanında Boşnak kadınları dümbeği de harmonika yanında çalmaktaydılar. Bulgaristan'dan gelen muhacirlerde de harmonika enstrümanına rastlanmıştır. Bunların yerini daha sonra davul ve zurna almıştır. Davul ve zurna önceleri kadın ve erkeklerin ayrı ayrı eğlendiği dönem düğünlerinde sadece erkek eğlencelerinde çalınmıştır. Daha sonra ise yavaş yavaş kadın eğlencelerinde de davul-zurna çalınmaya başlanmıştır. Fakat kadınlarla davulcular arasına mutlaka bir kilim serilmekteymiş. Öyle ki geçmiş dönemin yörede herkes tarafından bilinen zurnacısı Kör Hasan bile düğünlere geldiğinde kadınlarla arasına yine de kilim serilirmiş. Boşnak köyü Kalafat'ta davul çalmanın ya da çaldırmanın günah olduğuna, davulun içinde şeytan olduğuna inanılırdı. Davulun köyde ilk kez kullanıldığı düğünde bir kız çocuğu davul çaldıkça bakıp şeytanın içinden çıkacağı zamanı beklemiş. Bu hikâye köyde hiç unutulmamış bugün bile esprili bir şekilde anlatılmaktadır (KK.36, KK.38).

Alandaki geleneksel görüşe göre kız çocukları evlilik öncesinde genç kızlık döneminde evli kadınların yaptıkları kadın toplantılarına bile alınmamalıdır. Çünkü burada kadınlar arasında evlilik ve cinsellikle ilgili konular konuşulmaktadır ve kızlar bunları bilmemelidir. Bu nedenle de genç kızlar önceleri evlilik, özellikle de gerdek gecesi hakkında hiçbir şey bilmeden evlenirlerdi. Kaynak kişilerin çoğu evlendikleri gün korktuklarını, "Acaba başımıza ne gelecek?" diye düşündüklerini aktarmışlardır. Kızlardan bazıları gerdek gecesi ile ilgili bilgileri kendilerinden önce evlenen yakın yaş grubundan öğrenebiliyordu. Bunlar da çok fazla şeyler değildi. 1970 yılından itibaren evlenenler ise bu konudaki kitapları edinip okuduklarını aktarmışlardır. Konuyla ilgili olarak kaynak kişilerden biri şu bilgiyi aktarmıştır: "Önceden genç kızlar evlilik ve gerdek gecesiyle ilgili bir şey bilmezlerdi. Bu yüzden evlenmeden önce 'Acaba evlenildiğinde ne oluyor? Allah bizi bacadan inip taş mı yapacak?' diye düşünürlerdi. Allah'ın bacadan inip kendilerini taşa çevireceğine inananlar bile vardı".

Gelinle damadın düğünden sonra baş başa kaldıkları gece olan gerdek gecesi Dede Korkut Kitabı'nda da geçmektedir. Burada düğünü ayrıntılı bir biçimde tasvir eden ozan, yeme içmeden eğlenceye, kıyafetlerden düğün süresine kadar birçok bilgiyi aktarmıştır (Ergin, 2004).

Yörede ayrıca bu geceye yönelik olarak önceden kız çeyizinde hazırlanan parçalar da tespit edilmiştir. Pomaklarda kızın çeyizinde özel geleneksel yöntemlerle dokunmuş çanta ve ayrı bir muhacir yerleşim yerinde saptanmış "alaca-çendele" denen ve dört bir tarafı kırmızı güllerle işli gerdek gecesi için özel olarak hazırlanan çarşaf bu geceyle bağlantılı olarak gelinin bekâretini sembolize eden çeyiz parçaları olarak dikkat çekmektedir.

Düğünden sonra damat yatsı namazını kıldıktan sonra sırtına yumruklar vurularak sağdıçları tarafından gerdek odasına uğurlanırdı. Gerdek odasında gelin ve damadın yemesi için baklava, kızartılmış tavuk ve ekmek mutlaka bulundurulurdu. Ayrıca gelin ve damadın yatacağı yatakta erkek ya da kız çocuğu yatırılarak yuvarlanırdı. Bu uygulamanın gerçekten uğur getirdiğine inananlar bulunmaktadır. Kaynak kişilerden Güneyli Köyü'nden Gülten Hanım'ın yatağında bir erkek ve bir kız çocuk yuvarlanmıştır ve Gülten Hanım'ın ilk çocukları bir kız bir erkek olmak üzere ikiz olmuştur. Gelin ve damat ayrıca gerdek odasında ikişer rekât namaz kılmaktadırlar. Görüşme yapılan kaynak kişilerin belirttiğine göre, genç kızlar bu akşam çok korktuğu ve kendini teslim etmek istemediği zamanlarda damat kızı korkutmak için bir kedi alırdı. Kedinin bacaklarını ayırır gibi yapardı. Bağıran kedi daha sonra camdan dışarı bırakılırdı. Bunu gören kız ise korkar ve kendini teslim ederdi. Damada bu akşam da gelini korkutabildiği kadar korkutması söylenmektedir.

Kız bu gecede bekâretini, dolayısıyla namusunu ispat etmelidir. Bunun yolu ise çarşafta kan olmasıdır. Halk ağzındaki ismi de "o iş", "kızlık bozulması" ya da "nişan"dır. Gerdek öncesinde yengeler kızlara bazı tavsiyelerde bulunurdu. Tedbir amaçlı uyumaması gerektiği de bu tavsiyeler arasındadır. Gerdek gecesinin ertesi sabahı yengeler yatağı toplamaya gelir ve kanlı çarşafı alırlardı. Yenge, kanlı çarşafı aldıktan sonra kayınvalide, görümce bazı alanlarda ise kayınpeder ve gelin annesine de göstermektedir. "Kızınız kız çıktı gözünüz aydın!" dedikten sonra yengeye bu büyükler tarafından para verilirdi. Bazı yerlerde kayınpederin çarşafı gördükten sonra havaya silahla üç el ateş ettiği bulgulanmıştır.

Bu sabah gelin ve damada ayrı ayrı yapılan uygulamalar vardır. Gelinin ilk önce kayınvalidesi ve kocası tarafından kapının eşiğinde ve kocasının ayakkabıları üzerinde zülüfleri kesilir. Gelin ilk önce görümcesi ile ya da başka bir büyük ile çeşmeye gider ve suya demir para atardı. Bu gelinin bereketli olması için yapılırdı. Gelin daha sonra eve gelerek bütün büyüklerin elini öperdi. Gelin için "Cuma sabahı" ya da "gelin kaldırma", "duvak sabahı", "gerdek sabahı", "Cuma gelini" gibi isimlerle anılan ve kadınlar tarafından düzenlenen eğlence yapılırdı. Gelin bu eğlencede ortaya bir sandalyeye oturtulur ve yüzüne bir örtü örtülürdü. Üzerine gelinliği giydirilirdi. İlk önce kayınvalide daha sonra ise

diğer kadınlar olmak üzere sırayla gelinle oynarlardı. Bazen bu eğlencede geline para takıldığı da olurdu. Kaynak kişilerden çoğu konuşmaktan çekindikleri için bu eğlencede gerdek çarşafının gösterilmediğini söylese de görüşme yapılan diğer kaynak kişiler bu eğlencenin kayınvalidenin mutluluğunun göstergesi olduğunu ve yüklük üzerine çarşafın atılarak herkesin görmesinin sağlandığını aktarmışlardır. Bazen de çarşaf kapı üzerine atılır, üstüne ise gelinin yüzüne örtülen kırmızı pullu örtü serilirdi. Yine bazı kaynak kişiler bugünde gelinin acınacak bir halde yüzünün sapsarı olduğunu ve oturmakta bile zorluk çektiğini aktarmışlardır. Geline evde bu eğlence düzenlenirken damat ise kız evine saat sabah 10.00-10.30 gibi kahvaltıya giderdi. Bu kahvaltıya sadece damadın erkek akrabaları katılabilir, kadınlar ise katılmazdı. Damada burada türlü türlü şakalar yapılırdı. Oturacağı yere su kabağı konurdu. Önüne bir avuç darı atılarak, “Enişte say bakalım şunları.” denirdi. Bir hafta sonra kız evine damatla birlikte gelin ve diğer kadınlar da tekrar yemeğe gelirdi (KK.51, KK.58, KK.65).

Pomaklarda ise gerdek gecesinin sabahında yapılan uygulama farklılık göstermektedir. Kız evlenirken çeyizinde giden Pomak işi pullu çanta içine damat gerdek gecesinin sabahı nişanlı çarşafı koyduktan sonra çantayı çapraz bir şekilde boynundan geçirirdi. Omuzlarını arkaya ata ata ve kasıla kasıla kahve önünden geçerek kayınvalide ve kayınpederine yemeğe giderdi. Damadın bu hareketinden herkes kızın bekâretini ispat ettiğini anlardı. Kızın annesi damada kahvaltı hazırlayarak ağırlardı. Gerdek gecesi sabahı, sabah ezanı okunmadan bir saat evvel gelin kalkar ve suya giderdi. Gelinin yanında ya görümce ya da büyüklerden biri yine mutlaka olurdu. Gelin su kenarında bakraçları üç kere su doldurup boşaltırdı ve damat ayrıca üç el silah atardı. Bu: "Bütün köylü görsün. Damat olmuşum." demektir (KK.17, KK.63).

Boşnaklarda sadece çarşaf görülmektedir. Bundan sonra ise bir hafta boyunca gelini görmeye gelirlerdi. Gelin kendisini görmeye gelen misafirler önünde geleneksel giysilerini giydikten sonra misafirler gidene kadar hiç oturmaz ve ayakta iki eli arasına giysisinin parçası olan mendili de alarak dururdu. Gelin kendisini görmeye gelenlerin en büyükten başlamak üzere tek tek ellerini öperdi. Buna çocuklar da dâhildi. Özellikle büyüklerin elleri öpülürken önünde diz çöker ve hâl hatırını sorardı. Daha sonra ise önce Türk kahvesi ve daha sonra çay olmak üzere ikramlıklarda bulunurdu. Gelinin bu içecekleri ikram ettikten sonra ise geri geri gitmesi gerekirdi. Misafirlere arkasını dönerek gitmesi ayıp karşılanan hareketlerdendir.

Çarşafta kan görülmediğinde ise geline uygulanan yaptırımlar bazen çok ağır boyutlara varabiliyordu. Kan gelmediğinde bazı yerleşim yerlerinde gelinler daha o akşam kapı önüne çıkarılarak bütün köy halkının bu durumu görmesi sağlanırdı. Görüşme

yapılan kaynak kişilere kızın geri gönderilip gönderilmediği sorulduğunda ise, “Hem de eşeğe köpeğe bindirilerek gecenin bir vakti geri gönderilirdi.” cevabı alınmıştır. Bu durumda gelini geri göndermeyen aileler de vardır. Fakat bu durum gönderilmeyen kızın ömür boyu alnının lekesi olurdu ve başına kakılırdı.

Yöredeki muhacir halkta bekâret tabusu çarşaf alma âdeti işlevini yitirmiş görünmektedir. Tek bir alanda halen kan gelmeyen kızların doktora götürüldüğü bulgusuna rastlanmışsa da bu genelleme yapmak için yeterli bir oran değildir. Bugün kadınların çoğu geçmişle ilgili bu durumu yadırgayarak “rezil bir şey” olarak nitelendirmektedirler. Kadınlar ayrıca şimdiki akıllarının olsa kesinlikle böyle şeylere razı gelmeyeceklerini de söylemektedirler. Bugün hem şehir merkezinde hem de kırsal alandaki kadınlar kendi çocuklarının durumlarını anlatırken: “Şimdiki gençler ‘o iş sadece beni ilgilendirir.’ diyor. Düğünden sonra gider gitmez yatıp dinleniyorlar. Çoğunun aklına o gece o işi yapmak bile gelmiyor.” demektedirler. Bugün büyükler düğünden sonra gençleri arayarak sadece hâl hatır sormaktadırlar.

2.2.3. Ölüm

Ölüm, somut olarak, insan yaşamının sona ermesidir; ama insan topluluklarının inanış ve törelerinde, bu olay da, doğum ve düğün gibi bir geçiş aşaması değerini taşır; ölümden sonra da ölünün yaşayanlarla ilişkileri, alış verişleri süre gitmektedir (Boratav, 1994: 194). Varlığı ya da gerçekliği ile insanlarda derin korku ve sarsıntılara yol açan ölüm, en çok sorgulanan olgulardan birisi olagelmiştir. Sorgulamalar da genellikle canlıları ölümden sonra neyin ya da nelerin beklediği sorusuna odaklanmıştır. Dinler, mitolojiler, geleneksel dünya görüşleri ve felsefi düşünce sistemleri ölümü anlamlandırmaya, hatta değerli kılmaya çalışarak ölümün neden olduğu korku ve sarsıntıları en aza indirgemeye çalışmışlardır (Aça ve Yolcu, 2016: 479). Ölümün herkes için kaçınılmaz bir son oluşu, dünyanın her yanında ölüm çevresinde toplanan adetlere ve işlemlere evrensel bir karakter kazandırmıştır. Bu bakımdan, aralarında gerek coğrafi gerekse kültürel bakımdan ayrımlar bulunan değişik yapıdaki toplumların konuyla ilgili inanmaları, adetleri ve işlemleri arasında çoğu zaman şaşırtıcı benzerlikler görülmektedir (Örnek, 2000: 207). Ölüm korkusunun bilinç altındaki baskısıyla tedirgin olan halk düşüncesi, alışılagelmişin dışındaki birtakım davranışları, araç-gereçlerin şu ya da bu biçimdeki kullanılışlarını, meteorolojik olayları, hayvanların hareket ve seslerini, düşlerdeki görüntülerle hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işareti, bir önbelirtisi saymaktadır (Örnek, 2000: 208).

Sahada yapılan çalışma sırasında ölüm işaretinin en çok hayvanlarla ve rüyalarla geldiği inancının yaygın olduğu tespit edilmiştir. Geleneksel halk inanışında

uğursuzluğuyla bilinen baykuş yörede de uğursuzluğun ve ölümün sembolü biçiminde karşımıza çıkmıştır. Baykuş bir evin çatısına konduğunda ve öttüğünde köyden ya da o evden ölü çıkacağına inanılmaktadır. Kaynak kişilerin belirttiğine göre, Işıkeli Köyü'nde bir adam evinin bacasına konan baykuşu ötüp durduğu için taşla kovalamış. Bir hafta sonra ise adam ölmüştür. Baykuş her durumda ölüm getiren bir kuştur. Ölümün habercisi olan bir diğer hayvan ise kargadır. Kargalar mezarlık üzerinde döner ve uçarsa sonra da gelip bir evin bacasına konarsa bu ölüm geleceğinin habercisidir (KK.53, KK.58).

Bilinçaltında kümelenen çeşitli olayların simgesel birtakım çağrışımlarla da desteklenerek kimi düşlere dönüşmesi gerek düşü gören, gerekse yakınları için çoğu zaman bir ölüm belirtisi olarak yorumlanmaktadır. Halk düşüncesi zaman zaman düşle gerçek arasına kesin bir çizgi çekememektedir. Öyle ki, düşünde örneğin manda ya da kazan gören biri, mandanın ve kazanın düş yorumlarında ölüm motifi sayıldıklarını anımsayarak etkilenmekte ve tedirgin olmaktadır. Düşleri konu edinen "Rüya Tabirleri", "Fal Kitapları" vb. yayımlardaki geleneksel bilgiler ve yorumlar da bu türden inanmaların halk arasındaki yaygınlığını ve geçerliliğini pekiştirmektedirler (Örnek, 2000: 210).

Kaynak kişiler rüyaların da bazen ölümün habercisi olduğunu belirtmektedirler. Ayşe Yörükçüoğlu bir akşam rüyasında bir derenin kenarında olduğunu görmüş. Karşıya geçmeye çalışırken sular dizlerine kadar geldiğinde derenin ortasında kalmış. Gördüğü bu rüyadan kısa bir zaman sonra ise çocuğu ölmüş (KK.7). İnsanın rüyada canı yandığında, dişleri döküldüğünde, çekildiğinde ya da ipe çamaşır serdiğini gördüğünde de bu ölümün habercisidir. Görüşme yapılan kaynak kişilerden Fatma Yörükçüoğlu bir gece rüyasında birisi tarafından kafasına yumrukla vurulduğunu görmüş ve çok canı yanmış. Ertesi gün yakın bir tanıdıklarından birinin ölüm haberini almış (KK.21).

Bir insan hasta bile olmasa otururken ya da uzandığında uzun uzun tavana bakar ve dalarsa bu ölümünün yaklaştığının habercisidir (KK.7). Hasta yatağında yatan ve ölümü yaklaşan kişinin vücudundaki birtakım değişiklerden ölümünün yaklaştığı anlaşılmaktadır. Hastanın vücudu ayaklarından başlamak üzere başına doğru yavaş yavaş soğumaktadır. Ayrıca sanki tırmık ile çekilmiş gibi kanı morarır ve bu vücudunda izler şeklinde belli olur. Bu sırada hasta ruhunu yavaş yavaş teslim etmektedir. Kişinin bu sırada çok fazla acı çekmesini önlemek için başında Kuran okunur. Ayrıca dudakları bir pamuk yardımıyla suyla ıslatılır. Kişi ruhunu teslim ettikten sonra yere beyaz bir örtü serilir ve bu örtü üzerinde başı kıbleye gelecek şekilde yatırılır. Göbeğine bir bıçak vücudunun şişmemesi için konur. Çenesi bir bez yardımıyla bağlanır ve üstü beyaz çarşafla örtülür. Ölünün gözleri hafif aralık kaldıysa bu durum dünyada yerine gelmesini istediği bir şeyin gerçekleşmediği için ya da birisine hasret gittiği şeklinde yorumlanır. Ayrıca deri rengi tam

beyazlaşmamış ise ölünün arkasından yakın zamanda bir ölü daha çıkacağının habercisi olarak yorumlanır. Daha sonra cenaze yıkanmak üzere camiye götürülür. Köylerde cenaze yıkayan kadın kaynak kişiler tespit edilmiştir. Erkek cenazelerini ise köyün hocası yıkamaktadır.

Kadın cenazelerini yıkayan kaynak kişilerden biri Nesibe Kosa'dır. Nesibe Hanım kadın cenazelerin yıkanıp kefenlendikten sonra kocası görmek istese bile kesinlikle gösterilmediğini söylemektedir. Böyle bir durumda kadının kocasına "O artık senden çıktı." denilmektedir. Aynı şekilde erkek cenazeleri de karılarına gösterilmemektedir. Cenazenin abdest suyuna gül suyu ve kâfurun güzel kokması için katılmaktadır. Kadın cenazelerinde dikkat edilmesi gereken bir nokta da bacak arasına yedi kat bezin mutlaka konması gerektiğidir. Işıkeli Köyü'nde ayrıca kadın ya da erkek cenazesi fark etmeksizin cenazeye gelen herkesin kefen içine bir parça pamuk getirip bıraktığı tespit edilmiştir. Bu uygulama ahirete göçen yakınlara selam göndermek anlamına gelmektedir. Kefenin içine çörek otu şeytan, cin, peri yaklaşmasın diye serpilmektedir. Cenaze, cenaze namazı kılındıktan sonra mezarlığa götürülüp defnedilir. Çoğu yerleşim yerinde kadınların mezarlığa gitmediği tespit edilmiştir. Mezarlığa cenazeyi defnetmeye erkekler gitmektedir. Kadınların görevi evdedir. Bugün mezarlığa giden erkeklere de evde bulunan kadınlara da pilav ve tatlı mutlaka ikram edilir.

Cenazenin çıktığı evde ölünün ayakkabıları kapı önüne konulur. İlk yedi gece evde sürekli kadınlar tarafından Kuran okunur. İlk gece ayrıca helva yapılmaktadır. Yedi gece boyunca okunan Kuran sonunda yedinci gece pişi, tatlı ve içecek Kuran okuyanlara ikram edilir. Bazı aileler bu gece yemek de ikram etmektedirler. Ayrıca yedinci gecede ölünün eşyaları da ihtiyaç sahiplerine dağıtılır. Bazı yerleşim yerlerinde bu süre son zamanlarda üç güne inmiştir. Bundan sonra ölünün 40. ve 52. geceleri aynı şekilde Kuran okunarak ve yemek verilerek yapılmaktadır. Ölünün, ölümünün birinci gecesinden başlamak üzere kırkıncı geceye kadar 40 tane Yasin suresi okunup bir ipe her seferinde düğüm atılır. Bu ip daha sonra kırkıncı gecede mezar taşına asılır ya da mezarın köşesine gömülür. Ezine Yeniköy'den Nefise Tutar (KK.51) bu işlemi isteyen herkese yapmaktadır. Kendisine şehir dışından bile ricada bulunanlar vardır. Nefise Tutar, Yasin okuduğu ipi sahiplerine göndermekte ve bu iş karşılığında para da almamaktadır.

2.3. Kadın Giyim Kuşamı ve Kadınların Süslenme Tarzları

İnsanın yeryüzünde var olmasından günümüze kadar temel ihtiyaçlarından biri olan giyim, kültürün de en önemli unsurudur. İnsan topluluklarını diğer insan topluluklarından ayıran kültür ölçütleri belirlenirken hemen her dönem giyim kuşam bu

belirlemede şüphesiz büyük rol oynamıştır. Giysiler insanoğlunun sadece örtünmek amacıyla kullandığı bir ihtiyaç olmaktan çıkıp zamanla insan topluluklarını diğer topluluklar arasında belirgin kılan ve sembolik anlamlar içeren bir biçime dönüşmüştür. Geçmişten günümüze doğru gelindiğinde her kültür bölgesindeki kıyafetlerin o kültür bölgesinde yaşayan insan topluluklarına göre değişiklik gösterdiği görülmektedir. Toplumsal cinsiyetin de temel belirleyicilerinden biri olan giyim-kuşam hem ulusal hem de evrensel düzeyde kadın ve erkeği birbirinden ayıran, iki cins arasında farkındalık yaratan önemli bir alandır.

İnsanın tarih yolculuğu boyunca tam olarak hangi noktada ve hangi koşullarda giyinmeye başladığı kestirilememektedir. Bilimsel alandaki tartışmalar iki ana nedene bağlı olarak insanın giyinmek ihtiyacının hâsıl olduğu yönünde şekillenmektedir. İnsanoğlu ilk giyinme eylemini ya fiziksel koşullara karşısında oluşan ihtiyaçla ya da içgüdüsel örtünme ihtiyacına bağlı olarak gerçekleştirmiş olmalıdır. Konuyla ilgili ilginç ve açıklama getirmesi güç olan bir olgu da insanın hangi sebeple giyinmeye başladığını açıklayabilmektir. Örtünme ya da utanma içgüdüsü ile bu soruyu cevaplamak oldukça sıkıntılıdır. Çünkü Eskimoların dışarıda ve ev içinde aile ortamında çıplak gezmeleri bu tezi çıkmaza sokmaktadır. Başka bir görüş ise aile kavramı ve ailenin bir arada yaşaması ile çıkmıştır. Bu durumda bugün klanlar halinde yaşayan ilkeller ve yine Eskimoların durumu bu teze de soru işareti getirmektedir (Karataş, 2016: 397). İlk giyim kuşam unsurlarını tanımlamak güç olmakla birlikte insanların avladıkları hayvanların postlarından yapılmış giysiler kullandıkları (Karataş, 2016: 398) tahmin edebilmek güç değildir.

Turan (2014: 231), giyim-kuşam alanında toplumsallık ve ulusallığı belirleyen ve değişmeleri sağlayan etmenleri yedi başlık altında toplamaktadır. Bunlar: Korunma içgüdüsü, doğa koşullarına uyma, dinsel ya da felsefi inançlar, yapılan işe uygunluk sağlama, yönetimsel düzenlemeler, ekonomik koşullar, psikolojik eğilimler/modadır.

Türk giyim-kuşam tarihine bakıldığında tarihsel sürece bağlı olarak içinde bulunulan şartların değişmesiyle büyük bir dönüşüm ve değişim yaşandığı görülmektedir. Türkler her dönemde bulundukları coğrafi sahanın kendilerine sundukları hammaddelerden giysilerini elde etmişlerdir. Bu hammaddeler arasında en yaygın olanı kuşkusuz deridir. Çeşitli hayvanlardan elde edilen deriler, Türk giyim-kuşamının genel itibariyle hammaddesini deri teşkil etmektedir. Ek olarak kürk, keten, ipek, yün, pamuk da hammadde olarak karşımıza çıkmaktadır (Karataş, 2016: 401). Türkler Anadolu'ya ayak bastıktan sonra da geleneksel giyim biçimlerini devam ettirmişler; ancak karşılıklı kültür alışverişiyle yeni coğrafyada hem etkilenmiş hem de etkilemişlerdir. Örneğin, Türklerin Orta Asya'da kullanmakta oldukları ve Anadolu'ya göç ettikten sonra da kullandıkları deri

ve astragan başlıklar haçlı seferleri ile Avrupa'ya taşınarak yayılmıştır (Karataş, 2016: 403).

Çanakkale muhacir toplumunun toplumsal değişim ve dönüşümlere paralel olarak hayat koşulları değiştikçe giyim-kuşam geleneğinin de değişerek günümüze kadar geldiği görülmektedir. Muhacir kadınlarının giyim folklorunda geldikleri yörelere göre kıyafetler arasındaki farklılıklar dikkat edilmesi gereken önemli bir husustur. Özellikle Pomak ve Boşnaklarda bu fark daha da belirgin hale gelmektedir. Boşnakların geleneksel giysisi olan ve "dimiya" ismini alan kıyafet çeşitli parçalardan oluşmaktadır. Bu parçalar şu şekilde sıralanabilir: Bürümcük (iç gömlek), kuşule (dış gömlek), şalvar, cepken, mendil, fes ya da başa bağlanan iğne oyalı ipek baş örtüleri, çarık ya da terlik.

Yedi parçadan oluşan geleneksel Boşnak giysisi başta beyaz olmak üzere çeşitli renklerde ama özellikle canlı renkler tercih edilerek dikilmektedir. İç gömleğin yaka kenarlarına çeşitli renklerde iğne oyası yapılmaktadır. Yine dış gömleğin kol kısımlarına da iğne oyası işlenir. Şalvar bel kısmından uçkurlu ve paçaları lastiklidir. Kaynak kişilerin verdikleri bilgilere göre, önceden dimiyaların dikildiği kumaşın cinsi ailenin zenginliğini göstermesi bakımından önemliymiş. Bugün artık bir moda halini alan geleneksel giysi önceleri şimdiki gibi çok süslü ve işlemeli olarak dikilmiyormuş. Dimiyalar önceleri özellikle özel günlerde kadınların tercih ettikleri en önemli giysidir. Bilhassa gelinler ve sünnet anneleri mutlaka dimiya giyerlerdi. Bugün hala Boşnak kültüründe önemli bir yere sahip olan giysi, araştırmanın gerçekleştirildiği yerde de özellikle kına gecelerinde genç kızlara giydirilmeye devam etmektedir. Köy dışından kendilerine gelin alan erkek anneleri gelinlerine kına gecelerinde dimiyayı mutlaka giydirmektedirler (KK.18).

Geleneksel Pomak kadın giysisi on parçadan oluşmaktadır. Bu parçaların isimleri şu şekildedir: Karpa (fes altı), fes, salta (cepken), kuşak, mendil (önde uzun), iç elbise (riza), kolluk, çorap, sinse (boncuklu takı), dış elbise.

Geleneksel Pomak kadın giysileri incelendiğinde özellikle canlı renkleri ve parlak pul işleri dikkat çekmektedir. Giysilerde ağırlıklı renkler kırmızı ve pembedir. Bu giysilerin dikildiği kumaşlar, Pomak dilinde "stan" adı verilen el tezgahlarında "bez ayağı tekniği" kullanılarak dokunmaktadır. Önceden dokunan kumaşlarda koyun yünü ve keçi kılı ağırlıktayken bugün bu dokumalar sentetik ipliklerle yapılmaktadır. Yine önceden dokunan kumaşlarda kullanılan yünler bitki köklerinden elde edilen kök boyaları ile renklendirilmekteyken bugün kullanılan sentetik kumaşlar suni boyalarla boyalı halde hazır olarak gelmektedir. Geleneksel Pomak giysisinin bunlardan başka en önemli yanı ise toplumsal cinsiyet bağlamında kadının öznelliğine yönelik olarak içerdiği sembolik anlamdır. Bu giysinin en önemli parçası olan ve başa takılan fes sadece bekar kızların

taktıkları bir parçadır ve bekaretin sembolüdür. Bekar kızlar fesin üstüne sadece ince bir örtüyü atarak fes gözükecek şekilde takabilmektedir. Evli kadınlar ise fes gözükmeyecek biçimde üstüne feraceyi örtmek zorundadırlar (KK.52).

Önemli bir kadın dış giysisi olan ve bugün kıyı Ege ile Trakya ve Anadolu'nun pek çok yöresinde hala kadınlar tarafından kullanılmakta olan ferace siyah ya da mat kumaştan dikilmektedir. Baş kısmından bağlanarak ayaklara kadar uzanan bir örtü şeklindedir. Feracenin Türk tarihindeki yerine bakıldığında Selçuklu döneminden itibaren varlığını sürdüren bir giysi olduğu anlaşılmaktadır. Karataş'ın verdiği bilgilere göre (2016: 404), Selçuklu döneminde ferace, kaftan, cepken, hırka ve şalvar kadınların giydiği giysilerdir. Ferace ve kaftanın altına dar kollu hırka ve cepkenler, altına da bol paçalı şalvarlar giyilmiştir. Üç etek entariye benzer giysiler de kullanılmıştır. Giysilerin kumaşları yün, ipek, pamuk karışımı ve ipek karışımı ipliklerden dokunmuştur. Kırmızı ve yeşil renk kumaşlarda hakimdir.

Turan (2014: 255), geleneksel Türk kadın giyim-kuşamındaki değişim ve dönüşümü aktarırken İslamiyet etkisi ile gelen örtünme gerekliliğinin özellikle Selçuklular döneminden başlayarak bir değişme meydana geldiğini söylemektedir. Örtünmenin gerekli olduğu şeklindeki yorumların etkisiyle Selçuklular döneminden başlayarak, kentlerde yaşayan kadınların sokak kıyafetlerinde yavaş yavaş bir değişmenin meydana geldiği izlenmektedir. Kırsal kesimde kadın ve erkeğin bir arada yaşaması ve çalışması geleneği ekonomik nedenlerle de değiştirilemediği için, oralarda evinden dışarıya çıkan kadının başına bir örtü alması yeterli sayılmıştır.

Çalışmanın gerçekleştirildiği muhacir yerleşim yerlerinin tümünde (Boşnaklar hariç) ferace giysisi ile karşılaşılmıştır. Kaynak kişilerin verdiği bilgilere göre önceden kadınların bu giysiyi giymeden komşuya bile gitmeleri mümkün değildir. Yine kaynak kişilerin aktardığına göre kız çocukları çocukluktan ergenlik dönemine geçiş yaptığı andan itibaren feracelerini giymek zorundaydılar. Giysi kadının toplum içindeki yerini belirlerken iki işleve sahiptir. Çocukluktan ergenliğe geçişin sembolü olmasının yanında ayrıca kadının kamusal alandaki yerine göre farklı şekillerde bağlanmaktadır. Kadınlar, geçmişten bugüne kırsal kesimin en önemli kamusal alanlarından olan erkek mekanları kahvehanelerin önünden feraceyi iki yandan kollarına dolayıp elleri de örtülü olarak sadece gözleri gözükecek biçimde yüzlerini kapatarak geçmekteydiler. Kahve önünden geçtikten sonra yüz açılabilirdi. Erkeklerle sokakta karşılaşıldığında da aynı hareket tekrarlanırdı. Ferace yine kadın ve erkeğin bir arada çalışmak zorunda olduğu kırsal kesimin tarla işlerinde farklı şekilde bağlanmaktaydı. Feracenin ayak kısmına sarkan tarafları iki yandan feracenin hemen altına giyilen şalvarın lastiğinin içine sokulurdu. Yüz

kısmı da sadece gözler açıkta bırakıldıktan sonra bir nevi peçe şeklinde kapatıldıktan sonra kollar açıkta kalabilirdi. Bu bağlama şekliyle kadın çalışırken daha rahat hareket edebilirdi (KK.21).

Muhacir toplumu ferace giysisini göçten sonra yerleştikleri yerlerde tanımışlardır. Özellikle ilk dönem göç eden muhacir toplumuna mensup kadınlar bu giysiyi burada kullanmaya başlamışlardır. Dokumacılığı hem sanat hem de bir zanaat haline getiren Bulgaristan muhaciri kadınlar Bulgaristan'da öğrendikleri dokuma teknikleriyle dokudukları kumaşlardan feraceler dikmişlerdir ve ayrıca baş kısmına dikilen kapağa (kapaklı ferace) nakış işi ile işleme yapmışlardır. Bu kültür senteziyle ortaya çıkan yeni feracelere merkeze bağlı Gökçalı köyünde rastlanmıştır. Bu yeni sentez muhacir kadınların toplumsal cinsiyet rolleri kodlarını değiştirip aktarırken farklı kültürlerin ortak bir zeminde birleşerek yaşatılmasına katkı sağlamıştır.

Çanakkale'de araştırmanın gerçekleştirildiği evrende rastlanan bir diğer önemli geleneksel giysi de "kat urba"dır. Gömlek, şalvar, oyalı yemeni ve dokuma kumaştan üzerine çeşitli nakış işlemeleri yapılarak şalvarın lastiğine tutturulup sağ ya da sol tarafa sarkıtılarak kullanılan "yağlık" bu giysinin parçalarıdır. Giyside bazen yağlık iki parça olarak tercih edilmekteydi. İlk yağlık şalvarın lastiğine tutturulduktan sonra ikinci yağlık da bunun üzerine kemer gibi beli saracak şekilde kullanılırdı. Bu giysi önceden beyaz gelinliklerin olmadığı dönemlerde gelinler tarafından tercih edilmiş ve giyilmiştir. Önceden köylerde bunları özel olarak diken kadın isimleri araştırma esnasında tespit edilmiştir. Kat urbalar dikildikleri kumaşların cinsine ve desenine göre farklı isimler almaktadır. Yine bu özelliklerine göre giysinin kullanıldığı yerler farklılık göstermektedir. Kadife kat urbalar özellikle önceleri hacdan getirilen kadife kumaşlardan dikilir ve kış mevsiminde özel günlerde her yaş bayan tarafından tercih edilirdi. Kırmızı renk üzerine beyaz gül desenlerinin bulunduğu kumaştan dikilen, yaka ile kol kısımlarına sırmalı dantelin tutturulduğu kat urba ise bal kaymak adını almaktadır. Bal kaymak kat urba önceden gelinler tarafından kına geceleri ya da düğünlerde giyilirdi (KK.61). "Empirme" ya da "pirman" denilen kat urba ise kırmızı üzerine sarı renkte güllerin bulunduğu kumaştan dikilirdi. Kat urba giysisini tamamlamak üzere özellikle gelinler kırmızı renkte oyalı yemenileri tercih etmekteydiler.

Çalışmanın gerçekleştirildiği muhacir yerleşim alanlarından biri olan merkeze bağlı Gökçalı köyünde bugün geleneksel özelliği sürdürülmese de hatıra olarak gazete kağıtlarına sarılarak sandıklarda saklanan el dokuma kıyafetlere rastlanmıştır. Bu kıyafetler geleneksel giyim-kuşam kültürünün nasıl bir değişim ve dönüşümden geçtiğini göstermelerinin yanında kadın ve erkeğin etnik aidiyet, cinsiyet gibi toplumsal kimliklerinin

göstergeleri olmaları bakımından önemli yere sahiptir. Bu kıyafetlerde göze çarpan en önemli parça, önceden hem günlük hayatta hem de özel günlerde giyilen cepkenlerdir. Çeşitli ipek, yün ve kadife kumaşlar kullanılarak dikilen cepkenlerin kenarları ve ön kısımları sırmalı iplerle özel bir işçilikle işlenmiştir. Bunun yanında kadife cepkenlerin kenarları ise "sutaşı" denilen hazır bir oya kullanılarak desenlendirilmiştir. Bu cepkenler önceden günlük hayatta kız-erkek çocuk ya da yetişkin kadın ve erkekler tarafından giyilirdi. Kadınların ve kız çocuklarının giydiği cepkenlerde kullanılan kumaşlarda sarı, kırmızı, turuncu gibi canlı ve parlak renkler hakimken; erkeklerin ya da erkek çocukların giydiği cepkenlerde mavi tonları, kahverengi gibi biraz daha donuk ve mat renklerde kumaşların kullanıldığı görülmektedir.

Bu yerde tespit edilen bir diğer giyim parçası da hem erkek hem de kadınların giydikleri şalvardır. Erkek şalvarları model olarak bilek kısmı dar, üstte ağ kısmı ise çok geniştir. Renk olarak yine mavi, gri renkleri tercih edilirken paçalarında bilek kısmındaki dar yerlerde özel bir el işçiliği göze çarpmaktadır. Kadın şalvarları ise kırmızı üzerine özellikle sarı güllerin bulunduğu kumaşlardan dikilmiştir. Kadın alt giysisi olarak sadece şalvar değil etek de yer almaktadır. Ayrıca bu alt giysilerin üzerine giyilen dokuma kumaştan gömlekler hem kadın hem de erkek giysisidir. Kadın gömleklerinde kullanılan beyaz ya da krem renkteki kumaşlar üzerinde kırmızı ya da daha canlı renkler bulunmaktadır. Erkek gömlekleri genellikle düz beyaz ya da krem renklidir. Bu giysileri tamamlayan en önemli parça festir. Fesi erkekler günlük hayatta kullanırdı. Erkeklerin kullandıkları fes daha dik ve topludur. Kadınlar ise fesi sadece gelin olurken duvak altına takarlardı. Kadınların kullandıkları fes daha yayvandır ve "tata" ismini almaktadır. Erkekler için ayrıca çok soğuk havalarda kullanılmak üzere koyun yünü ve yapağısı kullanılarak yelekler dikilirdi. Yeleklerin iç kısmı yünden dış kısmı deriden olurdu (KK.37).

Türkiye'ye göç ettikten sonra bu kıyafetler özellikle ilk dönem göçleriyle gelen kişiler tarafından bir süre kullanılmışsa da daha sonra değişerek yavaş yavaş bugünkü şeklini almıştır. Kadınlar bu geleneksel kıyafet üzerine çok kısa bir süre sonra feraceyi kullanmaya başlamışlardır. Ferace altında ise sonraları geleneksel kıyafetler yerini bugün köy yerlerinde kullanılan standart şalvarlar ve penye üst giysiler ya da patiska kumaşlardan dikilen gömlekler ve bunların üzerine giyilen yün yelekler ya da hırkalar halk ağzında "delmeler" almıştır. Kadınların çoğu bugün feraceyi kullanmamaktadırlar. Kendi ifadeleriyle feraceler "kapı arkalarını beklemektedir" (KK.21).

Köy yerlerinde bugün artık 1960-70 kuşağı ve daha öncesi dünyaya gelmiş kadınların genel giysi tercihleri şalvar ve üstlerine giydikleri penye ya da çeşitli kumaşlardan üretilmiş ve hazır alınan üst giysileridir. Bu giysiler üzerine mutlaka yünden

örme yelekler kullanılmaktadır. Köy yerinde yukarıda belirtilen yaş aralığındaki kadınların hepsi başlarını bağlamaktadırlar. 1960-70 kuşağı kadınların baş bağlama şekli kendilerinden yaşça daha büyük olanlara göre farklıdır. Bu kuşaktakiler baş örtülerinin uçlarını arkada çapraz şekilde birbirine geçirdikten sonra yine arkada toplamaktadırlar. Daha yaşlı kuşak ise başörtünün uçlarını ön tarafta çenenin altında kalacak şekilde karşılıklı geçirdikten sonra boyun kısmını iyice çene kısmını ise biraz kapatacak şekilde bağlamaktadırlar. Hacca gidip gelmiş kadınlar ise yine ön tarafta bağlamaktadırlar fakat renk olarak beyaz rengi tercih etmektedirler. 1980 ve daha sonrasında dünyaya gelen kadın ve kızlarda giysi tercihi olarak altta pantolon ve üstte tişört ya da gömlekler görülmektedir. Bu kuşaktaki kızların baş örtüsü tercih ettiklerine çok nadir rastlanmıştır.

Bugün Türkiye'nin hemen her bölgesinde rastlanan ve genç kızların özellikle kına gecelerinde giymeyi tercih ettikleri bindallı kıyafeti de Çanakkale muhacirlerinin giyim-kuşam kültüründe önemli bir yere sahiptir. Kadife kumaşlar üzerine altın ya da gümüş renkli sırma iplikleri kullanılarak çeşitli geleneksel motiflerin işlendiği kıyafet çoğu yerleşim yerinde "dallı" olarak anılmaktadır. Beyaz gelinliklerin olmadığı zamanlarda bazı yerleşim yerlerinde gelinlik olarak da kullanılan bu giysi toplumsal cinsiyet rollerini belirleyen kodların kuşaktan kuşağa nasıl aktarıldığını göstermesi bakımından da önemli bir işleve sahiptir. Özellikle eski dallılar evlenen kadınlar tarafından sandıkta saklanırdı. Kadın daha sonra bunu oğlu evlenirken gelinine teslim ederdi. Dallının özellikle erkek çocuklara verilmesi önemliydi. Erkek çocuk sahibi olmayan kadınlar ise hangi kız çocuğunun oğlu olursa kıyafeti ona teslim ederdi (KK.31, KK.64).

Çanakkale muhacirlerinin geleneksel giyim kültürünü oluşturan bu kıyafetler artık günlük hayatta kullanılmamaktadır. Pomak ve Boşnakların geleneksel giysileri ise bu toplumun temsilcileri tarafından kurulan dernekler vasıtasıyla düzenlenen etkinliklerde giyilerek geleneğin yaşatılmasına çalışılmaktadır.

Dış görünüşte önemli rol oynayan hem kıyafeti tamamlayan hem de dışarıya karşı güzel görünme isteğinden kaynaklı bir eylem olan süslenme hem kadının hem de erkeğin önem verdiği bir olgudur. Turan, geleneksel Türk giyim-kuşamında erkeklerle kadınlar arasındaki farkın giyimden daha çok kuşamda olduğunu belirtirken bu olguya dikkat çekmektedir. Aslında değişik görünmek, süslenmek, takı takmak daha çok kadınlarda ağır basan psikolojik bir eğilim ya da davranış olduğuna göre bu farklılığın Türklere özgü olmadığı söylenebilir (Turan, 2014: 253).

Çanakkale yöresindeki muhacir kadınlarında süslenme olgusu göçten önce ve sonrası olmak üzere iki dönem esas alınarak değerlendirilebilir. Göçten önce geldikleri bölgede pek çok kaynak kişinin belirttiği üzere erkekler ile kadınlar arasında kaç-göç

kavramı olmadığı için kadınlar günlük hayatta ya da özel günlerde giyim-kuşam ve süslenme konusunda daha rahat hareket etmekteydiler. Kadınlar geldikleri yerlerde bugünkü giysi anlayışına yakın şekilde kısa etek ve üst gömlekten oluşan takımlarının altına topuklu ayakkabı giyerek özel günlerde erkeklerle birlikte yer alabiliyorlardı. Baş bağlama zorunluluğu yoktu. Bunun yanında baş bağlamayı tercih eden kadınlar saçlarının tamamını kapatmayacak şekilde önden yarım ay biçiminde boşlukla baş örtülerini ön tarafta çenenin alt kısmında düğüm atıp aşağı sarkacak şekilde kullanırlardı. Ayrıca yukarıda bahsedilen geleneksel giysiyi (uzun etek ve gömlekten oluşan) giyerlerdi. Maddi durumu iyi olan ailelerde takıya önem verilirdi. Hemen her kadının boynunda ya zincirde ya da bir kurdelede dizilmiş altınlar, altın bilezikler, küpe ve yüzükler olurdu. Kadın ve erkekler deri kordonlardan yapılmış saat de kullanırlardı. Kadınların saat kordonları daha ince erkeklerin ise daha kalın olurdu. Bosna'dan gelen Boşnaklarda da altın takı önceden çok önemliydi. Bugün bu toplum bu geleneği yoğun biçimde yaşatmaktadır ve özellikle gelin olarak alınan kızlara bol miktarda altın takı yapılmaktadır. Pomaklarda ise sinse adı verilen renkli boncuklardan yapılan takılar önceden çok önemli bir yere sahipti. Özellikle genç kızlar ve gelinler sinseleri kıyafeti tamamlayan bir unsur olarak her zaman kullanırlardı. Ayrıca Pomaklarda fes üstüne ipe dizilen sarı liralar bir diğer önemli süs unsuruydu (KK.23).

Türkiye'ye göçten sonra yaşanan bazı ekonomik ve sosyal değişimle beraber eski alışkanlıklar yavaş yavaş yerini yeni alışkanlıklara bırakmıştır. Göçten sonra ferace ile tanışan muhacir kadınlarının özellikle ilk dönemde gelen kuşağı bu durumu çok yadırgamışlar ve alışmakta zorluk çekmişlerdir. Zamanla dünyaya gelen sonraki kuşaklarda ise böyle bir adaptasyon dönemi yaşanmamıştır. Çok nadir de olsa eski hayat tarzlarıyla çocuklarını yetiştirmeye çalışan ailelerle karşılaşılmıştır. Fakat bu yetiştirme tarzı özellikle kız çocukları üzerinde tam anlamıyla eskisi gibi uygulanamamıştır. Kaynak kişilerden Gönül Kılıç'ın verdiği bilgiye göre, önceleri kadınlar ve erkeklerin ayrı ayrı eğlenerek düzenlendiği düğünlere kadınlar farklı iki kıyafetle katılmaktaydı. Kadın ya da kızlar düğün yerinde giyeceği güzel elbiseyi giyer ayakkabılarını ise yanına alırdı. Elbise üzerine ipek ve güzel renlerde olan baş örtüsü bağlanırdı. Evden düğün yerine gidene kadar yolda erkeklerin dikkatini çekmemesi için bu güzel elbise üzerine ya ferace ya da şalvar giyilirdi. İpek baş örtüsü üzerine ise koyu renklerde ve günlük kullanılan baş örtüsü bağlanırdı. Düğün yerine gidildiğinde bu kötü kıyafetler çıkarılır, evden getirilen ayakkabılar giyilerek ve güzel kıyafetle düğüne iştirak edilirdi. Düğün bitiminde eve giderken kadınlar yine geldikleri gibi giyinip evlerine dönerlerdi (KK.23).

Bugünkü kozmetik ürünlerinin olmadığı zamanlarda ise kadınlar özellikle sürme ve rastık yerine bazı doğal yöntemlerle ürettikleri malzemeleri yüzlerini renklendirmede ve yüzlerine bakım yapmada kullanmışlardır. Yorgan iğnesi ateşe tutularak islendirilmiş ve göz sürmesi niyetine kullanılmıştır. Karanfil ise yakılarak rastık yapılmıştır. Renkli çiçekler kaynatılarak göz ve dudaklara makyaj boyası yapılırdı. Menekşe ve şebboy çiçekleri elde ovalanarak suyu çıkarılır ve allık niyetine yanaklara sürülürdü. Yüzleri germek ve bakım amacıyla yumurta akı çırpılarak yüze sürülmüştür. Kuruyan bu maske yarım saat sonra yıkanırdı. Limon ve şeker ya da pekmez ile hazırlanan ağdalar ile vücuttaki tüyler temizlenirdi. 1960'lı ve 1970'li yıllarda dünyaya gelen kadınlar kozmetik ürünleri ve kuaförle tanışmışlardır. Özellikle 70'li yıllarda dünyaya gelen genç kızların bir dönem hemen hepsinin saçlarının ondüleli yani permalı olduğunu kaynak kişiler aktarmaktadırlar (KK.24).

Bugün araştırma yapılan yerlerde görüşülen her yaş grubundan kaynak kişiler günlük hayatta makyajsız dolaşmayı tercih etmektedirler. 1970 kuşağındaki kadınlar sadece kendi çocukları ve yakınlarının düğünlerine giderken hafif bir makyaj yaptırmaktadırlar. Baş örtüsü kullanmayan kadınlar saçlarını da kuaföre giderek yaptırmaktadırlar. 1980 ve daha sonrasında dünyaya gelen nesil ise düğünlerde ve özel günlerde saç bakımları ve makyajlarını ihmal etmemektedirler. Yine bugün ister okumak amacıyla köy dışına çıkıp geri dönen isterse de köy dışına çıkmadan popüler kültüre bağlı olarak kıyafet ve dış görünüşünde değişiklik olan gençler yadırganmaktadır. Mesela yırtık kot ne kız da ne de erkek de hoş karşılanan bir durum değildir. Yine özellikle genç erkeklerin yaptırdıkları dövmeler ve taktıkları küpeler köy halkı tarafından eleştirilmekte ve bunlar dışlanmaktadırlar. Sadece köy halkı değil anne ve babalar da bu tür değişiklikleri kabul etmemektedirler. Kaynak kişilerin aktardığına göre, sadece gençler değil bazen 50 yaşında adamlar bile yırtık kot giymektedirler. Gençler de bu tür değişiklikler bir yere kadar kabul edilse de belli bir yaşa gelmiş adamda kabul edilemez.

Kıyafet değişikliğine karşı takınılan tutum sahil köylerinde de farklı değildir. Araştırma evrenine dahil olan Gelibolu ilçesine bağlı Güneyli köyü plajı da olan bir sahil köyüdür. Köyün plajında yazlıklar bulunmaktadır. Köy marketine önceden bu yazlık yerlerden alışveriş amacıyla gelen şortlu kadın ve erkekler köylünün tepkisine neden olmaktaymış. Önceleri sert bir dile uyarılanlar bile olmuş. Sonra yazlıklarla köy evlerinin bulunduğu sınıra "Köye şortla girilmez!" diye bir tabela konmuş. Bu tabela son on yıla kadar durmuştur. On yıl önce artık turizmin hızla artmasıyla beraber yaşanan sosyal değişim ve dönüşümle köy halkı bu duruma alışmış ve tabelayı kaldırmışlardır. Sahil köyleri yazlıkçıların bu durumuna alışsa bile kendi içlerinde eşlerine ve özellikle kız

çocuklarına karşı bu tutumları devam etmektedir. Köy yerinde bir kadın ya da kız bugün istediği gibi giyinememektedir. Bir kot pantolon, bir elbise ya da etek giyilebilir ama açıklığı belli ölçüler dahilinde olmalıdır (KK.28, KK.46).

2.4. Kadın ve Yemek Kültürü

İnsanın hayatta kalıp varlığını devam ettirebilmesinde en temel etmen şüphesiz beslenmedir. Beslenme ihtiyacına bağlı olarak ortaya çıkan yemek kültürü, bölgeden bölgeye topluluktan topluluğa değişen önemli ve zengin özellikleri içinde barındıran bir olgudur. Zengin Türk kültür tarihinin de hemen her döneminde geleneksel bir biçimde devam ettirilen yemek kültürüne ait uygulamalar mevcuttur. Yemek kültürüne ait uygulamaların en temel belirleyicileri ise toplumların yaşadıkları coğrafi şartlar, iklim ve bunlara bağlı olarak gerçekleşen toplumların geçim kaynaklarıdır. Yemek kültürüne ait uygulamalar bütünü yemek için gerekli besin ihtiyacının temin edilip hazırlanmasına ve sunumuna kadar gerekli bütün unsurları ihtiva etmektedir. Bütün bunlar bağlamında ortaya çıkan halk mutfağı kültürü toplumsal cinsiyet kavramının bir kez daha üretilip bu kavrama ait kadın erkek rollerinin belirlendiği alanlardan biridir.

Goody (2013), yiyeceğin temin edilmesi ve dönüştürülmesini, “yetiştirme”, “tahsis etme (depolama)”, “pişirme” ve “yeme” işlemleriyle dört ana alanda gören yaklaşıma “temizleme”yi de ekler. Bunların, üretim, dağıtım, hazırlama ve tüketim aşamalarına, temizliğe paralel olarak “atıklardan kurtulma” aşamasını yerleştirir (2013: 56). Geniş çaplı tarım öncesi avcı toplayıcı aşama, büyük ölçüde doğanın kontrolünde, insan başarısının sınırlılığıyla ilişkili bir besin edinme olarak düşünülebilir. Dolayısıyla yetiştirme öncesine, toplama-avlanma işlemi ve toplama aşaması eklenerek bu alanlar genişletilebilir (Nahya, 2017: 25). Goody’nin belirlediği aşamalar dikkate alındığında yemek yemenin sadece karın doyurmakla sınırlı kalan basit bir eylem olmadığı görülmektedir. Bunun öncesinde yemeğin hazırlanması için gerekli besin ihtiyacının temin edilmesi ve devamlılığının sağlanması, pişirilmesi sonrasında ortaya çıkan temizlik ihtiyacıyla birlikte son derece uzun bir süreçtir.

Kadının bugün toplum içinde yaygın olan kanıya göre sadece mutfakta yemek pişirip sunum yapması gibi basit bir role sahip olmadığı görülmektedir. Halk mutfağına ait unsurların hem meydana getirilmesinde hem de yaşatılıp korunmasında kadın emeğiyle, özverisiyle ve becerisiyle son derece önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle yemek eyleminin sadece ev özel alanıyla sınırlı olmayıp insan hayatını ilgilendiren ve kamusal alanda gerçekleşen bütün ritüellerde yer alan bir eylem olduğu düşünüldüğünde bu rol daha da belirgin hale gelmektedir.

Bu çalışmanın sınırlandırıldığı Çanakkale iline bağlı muhacir yerleşim yerlerinde yemek için gerekli besin öğelerinin yetiştirilmesi aşamasında cinsiyete dayalı iş bölümünde kadın ve erkeğin daima kırsal alanda birlikte çalıştıkları görülmüştür. Kadın bugün de kırsal alanda aktif olarak görev alsa da bu eskisi gibi çok fazla değildir. Makineli tarımın artmasına paralel olarak değişen toplumsal hayat kadının tarım alanında geçirdiği zamana bir kısıtlama getirmiştir. Önceden tarlada iş çoktur ve kadınlar eşleriyle birlikte gün ağarmadan kalkıp tarlaya gitmek zorundadır. Bu genel olarak araştırma yapılan bütün yerleşim yerlerinde geçerli olan bir bulgudur.

Bu bağlamda Biga'nın Işıkeli Köyü'nde anlatılan bir anlatıya rastlanmıştır. Köyde bir kız uzak bir köye gelin olarak verilmek istenmiş, ancak kız bir türlü gitmek istememiştir. Kıza sebebi sorulduğunda kız, "Kışın kardan gelemem sizi özlerim, yazın orak biçmekten gelemem sizi özlerim." demiştir (KK.17). Bundan dolayı da gelin olarak alınacak kız damadın ailesi tarafından seçilirken özellikle güçlü, kuvvetli olmasına dikkat edilirdi. Zayıf olan kızlar gelin olarak tercih edilmezdi. Kaynak kişinin deyimiyle "güçlü, motor gibi kızlar" tercih edilirdi. Zayıf kızların şalvarları özellikle kalın dikilirdi ki kız şişman gözüksün. Kız zayıf gözüktüğü zaman alıcı kişiler "Ne zayıf, bundan ne hayır gelecek?" deyip de vazgeçebilirlerdi; şişman, yapılı, boylu-poslu kızlar için ise "Belli. Bu, adamakıllı iş yapacak." deyip almaya karar verirlerdi (KK.60).

Dikkat edilmesi gereken bir diğer bulgu da bireyin dünyaya gelir gelmez ebeveynler tarafından edindirilen kültürlenme sürecinde kız çocuğunun bu doğrultuda yetiştirilmeye özen gösterilmesidir. Tevfikiye Köyü'nde görüşülen kaynak kişilerden Gülay Gürer (KK.25) bu konuyla ilgili şöyle demektedir: "Kadınlar önceden tarlaya gittiğinde kız çocukları evde her işi yapardı ve mecburen ele gideceği için öğrenmek zorundaydı". Annesi bütün gün tarlada olan kız çocukları özellikle en büyük ise çok ezilerek ve her işi yapmaya mecbur olarak yetişirdi. Küçük kardeşlerin sorumluluğu, evin temizliği ve yemek yapma işi bu kız çocuklarına aittir. Erkek çocukların hiç olmadığı evlerde ise kız çocukları erkeklere ait olan işleri de yaparlardı. Tarlada babalarına ekim aşamasında ve daha sonra ekinlerin yetişme döneminde çeşitli kazım ve bakma işlerini üstlenen kız çocukları harman kaldırma işlerinde de görev yapmaktaydılar. Bu nedenle de kadın işi erkek işi diye bir şey yoktur. Kadın da erkek de her işi yapabilir (KK.34).

Hemen her toplumda yemeğin simgesel anlamları vardır. Bunlar temelde sevgi, duygu ve arkadaşlık gösterisidir. Aynı duygular karşılıklı olarak diğer kişi tarafından yemek verilerek yinelenir. İkinci simgesel rol, yiyeceklerin grup dayanışmasının bir ifadesi oluşudur. Aile ve arkadaşlık, dostluk bağlarının korunmasında yemeğin rolü vardır. Birlikte yemek yemek, bir masa etrafından toplanma, aile üyelerini mutlu kılar. Aile birliğini

vurgulayan bir araç olur yemek. Yemekler ayrıca, etnik ya da ulusal kimliğin simgesidirler. Özellikle yerli yemeklerin birlikte yenildiği zaman bu tür işlevler belirgin duruma gelir (Tezcan, 2000: 3).

Muhacir toplumunda yemeğin simgesel anlamları özellikle etnik boyutuyla karşımıza çıkmaktadır. Boşnak toplumunun en vazgeçilmez yemeği ve aynı zamanda Boşnak mutfağının simgesi olan Boşnak böreği özel günlerde ya da bir misafir geldiğinde sofrada mutlaka yer alan bir yiyecektir. Un, su ve tuz ile yoğrulan hamurun iyi açılması için dinlendirilmesi gerekmektedir. İçine istenilen her türlü harç hazırlanarak konabilmektedir. Bu böreğin bugün bilinen klasik tarzdaki kol böreği şeklinde yapılanına "kutraça"; tepsi böreği şeklinde düz açılanına ise "listaça" denmektedir. Etli yapılanı "pita" adını almakla beraber Boşnaklar etli pita haricindeki her türlü böreğe "burek" adını vermektedirler (KK.18). Boşnak böreğinin odun ateşinde pişmiş olanı makbuldür.

Pomakların en meşhur yemeği ise "listatoçima" adını alan ve kışa girerken imece usulüyle kadınlar tarafında hazırlanan yufkalardan yapılan börektir. Bu yufkaların hamuru un, su ve tuz ile yoğurulur. İnce ince açıldıktan sonra ise sacda pişirilir ve kışlık olarak kilerlerde üstü örtülü şekilde muhafaza edilir. Listotaçima hazırlanacağı zaman bu yufkalar hafiften ıslatılır ve aralarına başta peynirli tercih edilmek üzere her türlü harç konur. En üstüne süt, yumurta ve yağdan oluşan karışım gezdirilir. "Maşinga" üzerinde tepside pişirilirse çok daha lezzetli olmaktadır (KK.1).

Pomak akıtması ve pırasalı kaçamak, Pomaklara ait diğer ünlü ve etnik simgeleri olan yemeklerdir. Pomak akıtması süt, un, yumurta, tuz ve yağın karıştırılmasıyla elde edilen yarı akışkan bir hamurdan yapılmaktadır. Bir kepçe yardımıyla kızgın ve hafif yağlı tavaya dökülen bu hamur iki tarafı da pişirildikten sonra içine ballı ceviz karışımı ya da lor konularak servis edilir. Kaynamakta olan suyun içine mısır unu ve tuz ilave edilerek içini çekene kadar pişirilen malzemeyle yapılmaya başlanan pırasalı kaçamak ilk aşamadan sonra bir tepsinin dibine doğranan küçük küçük pırasaların üzerine tereyağı ve lor gezdirildikten sonra yayılır. Üstüne eritilmiş tereyağı ve lor tekrar gezdirilir. Çevrilerek ateş üstünde pişirilir (KK.1).

Bunlar dışında Rumeli coğrafyasının diğer yerlerinden göç eden muhacirlerde en fazla göceli yemekler tercih edilmektedir. Fakat muhacir toplumunun göce ile Çanakkale'ye geldikten sonra tanışması muhtemeldir. Çünkü kaynak kişilerin verdikleri bilgilere göre göceyi ve göceden yapılmış yemekleri her ev bilmezdi. Diğer adı değirmen buğdayı olan ve değirmende çekilen buğdayın iri bulgur haline getirilmişine verilen isim olan göce mantıdan, çorbaya ve et yemeklerine kadar her çeşit yemekte kullanılmaktadır.

Göceli mantının hamuru için su, yumurta, un ve tuzla hamur yoğrulur. Hamur eşit parçalara ayrılıp orta kalınlıkta açılır. Kare kare kesilir. Karelerin boyutları biraz büyük olur. İçine haşlanmış tavuğun etleri didilir, buna bir adet kavrulmuş soğan ve göce, tuz, karabiber ilave edilir. Kare şeklinde kesilmiş yufkaların ortasına konur ve uçlarından birleştirilerek kapanır. Siniye dizilir ve maşingada ya da fırında üzeri kızarana kadar pişirilir. Sonra üzerine tavuğun suyu gezdirilir ve içini çekmesi için tekrar fırına verilir. Daha sonra üzerine kızdırılmış tereyağı ya da zeytinyağı gezdirilir. İsteyen üzerine sarımsaklı yoğurt da dökebilir. Bu mantının diğer ismi sini mantısıdır. Özellikle merkeze bağlı hemen bütün muhacir yerleşim alanlarında görülen bir yiyecektir (KK.67).

Göcenin kullanıldığı bir diğer yemek ise Özbek Köyü'nde tespit edilen ve bugün şehir merkezindeki kadınların da geleneksel kültürü yaşatmak adına çocukları geldiğinde kesinlikle sofradan eksik etmedikleri "tumbi" yemeğidir. Bunun için domates ve biber yağda kavrulur. İçine iki avuç dolusu göce atılıp tepsiye yayılır ve fırına verilir. Fırında iyice kuruyunca kıtır kıtır bir kıvama gelir. Daha sonra bir sofra bezine dökülüp elle ovalanır. Patlıcan, soğan ve sarımsak doğranır ve yağda kavrulur. İçine daha önce hazırlanan göce dökülür, kabarana kadar karıştırılarak pişirilir. Tekrar fırına verilir ve özellikle cacık ile servis edilir. Şehir merkezinde ve köyde yaşayan kadınlar bu yemeği özel günlerde çocukları geldiklerinde halen yapmaktadırlar (KK.52, KK.61).

Kumkale'de rastlanan bir diğer göceli yemek "kaymaklı lahana aşı" ismindedir. Kuru soğan zeytinyağında kavrulduktan sonra içine domates sosu ve salça ilave edilerek karıştırılmaya devam edilir. Daha sonra ince kıyılmış lahanalar ve su ilave edilir. En son göce eklenir ve kapağı kapatılarak pişmeye bırakılır. Piştikten sonra üzerine karabiber, kırmızı pul biber ve bolca süt kaymağı ilave edilir ve karıştırılarak servis yapılır (KK.9).

Yörede hemen her yerleşim alanında karşılaşılan bir diğer önemli yiyecek ise "nohut ekmeği" ya da diğer adlarıyla "simit lokumu", "çerez lokumu"dur. Bu ekmek için özel bir maya hazırlanmaktadır. Kuru nohut iyice dövüldükten sonra bir kavanoz içine konur ve üzerine su ilave edilir. Kapağı kapanır ve iyice köpürmesi sağlanır. Daha sonra üzerine un ilave edilerek mayalanması sağlanır. Bu maya önceden her evde mutlaka olurdu. Mayası biten komşulara elinde maya olan komşular mutlaka bu mayayı verirlerdi. Bununla yoğrulan ekmek Hıdırellez'den, bayramlara, misafirlikten, düğünlere kadar hemen her ortamda en önemli ikramdır. Bu gelenek halen devam etmektir (KK.22).

Yemeğin daha çok bireysel nitelikteki bu temel işlevlerinin yanında, ayrıca, toplumsal işlevleri de vardır. Bu işlevler şu şekilde belirtilebilir: a. Statü simgesi, b. Dostluk, arkadaşlık ve iletişim, c. Hediyeleşerek paylaşma, d. Festivaller, ziyafetlerde eğlence aracı, e. Törenlerde yiyecekler, f. Toplumsallaştırma aracı olarak yiyecekler, g.

Ailenin yüceltilmesi, üstün tutulması, h. Turizm yoluyla ülkelerin yakınlaşması (Tezcan, 2000: 15).

Yemeğin toplumsal işlevlerine dikkat edildiğinde bu bağlamda sadece muhacir kültüründe değil bütün Çanakkale yöresinde düzenlenen geleneksel köy hayırları önemli bir yer tutmaktadır. Bugün Çanakkale iline bağlı bütün ilçelerin hemen hepsinin köylerinde görülen bu hayırların düzenlenmesindeki amaç ürünlerin bereketli olması ve kaza beladan korunmaktır. Özellikle bahar ve yaz aylarında düzenlenen hayırlarda ikram edilen yemekleri birçok yerde önceden köyün kadınları ve erkekleri yapmaktaymış. Köy meydanlarında kurulan kazanlarda etli pilav ve keşkekler pişirilmiş. Özellikle yapımı gereği büyük bir güç isteyen keşkeği erkeklerin yanında kadınların da yaptıkları tespit edilmiştir. Köy hayırlarından sonra geleneksel yemek kültürünün önemli bir işleve sahip olduğu bir diğer tören düğünlerdir. Köy düğünlerinde yemekleri önceden bilhassa kadınlar yapmaktadır. Tevfikiye Köyü'nden Fethiye Hanım, önceden köyün bütün düğünlerinin yemeklerini yapıyormuş. Düğün sahibiyle görüşüp davetli sayısını ve düğünde ikram edilecek yemek çeşitlerini tespit ettikten sonra ne kadar malzeme alınacağını düğün sahibine bildiriyormuş. Bugün hem düğünlerde hem de hayırlarda yemekler dışardan hazır gelmektedir ya da aşçı getirilmektedir (KK.25).

Geleneksel toplum anlayışına göre şekillenen toplumsal cinsiyet rollerinde kadının daima ev özel alanının bir bölümü olan mutfakla ve bunun bir unsuru olan yemekle ilişkilendirilmesi bu çalışmanın sınırlandırıldığı Çanakkale ili muhacir toplumunda da geçerli olan bir görüştür. Bugün her ne kadar değişen hayat şartlarıyla birlikte kadın ve erkeğin gerek kamusal gerekse özel alanda üstlendiği roller değişmişse de çoğu yerde kadın özel alan olan evde mutfaktaki pozisyonunu devam ettirmektedir. Kırsal alanda çok az erkek mutfakta yemek işlerine yardımcı olmakla beraber şehir merkezinde durum az da olsa farklıdır. Şehir merkezinde özellikle çalışan bayanların eşlerinin hem mutfakta hem de ev işlerinde eşlerine yardımcı oldukları gözlemlenmiştir. Pomaklarda özellikle erkekler çok iyi aşçılardır. Biga merkezde bulunan yiyecek işletmelerinin çoğu Pomak erkeklerine aittir. Fakat kadınlar, erkeklerin bu özelliklerinin evde bir işe yaramadığını, evde yine yemek ve mutfak işlerinin kadınların görevi olduğunu söylemektedirler. Kaynak kişilerden Nezahat Kansu, bunun zaten böyle olması gerektiğini düşünenlerdir: "Kız çocuğu ne olursa olsun on yaşına geldiğinde babasının önüne yemek yapıp getirmesini bilmek zorundadır. Bu kadının ya da kızın hizmetçi olduğunu göstermez. Zaten görevidir. Kocaya gidecek sonuçta" (KK.54). Yine kaynak kişilerden Gülay Gürer, göce yemeğiyle ilk kez kocasının kapısında tanışmıştır ve nasıl pişirileceğini bilmemiştir. Evde olan büyükanne

kendisine, kocaya gelen kızın her yemeği pişirmesini bilmesi gerektiğini sert bir biçimde söylemiştir (KK.25).

Çanakkale muhacirlerinin geleneksel mutfak kültürünü yansıtan bir diğer önemli yiyecek de bir çeşit tatlı olan basma helvadır. Kaynak kişilerden alınan bilgiye göre, bu helvayı yapmak, kıvamını tutturmak büyük maharet istemektedir. Bu nedenle de herkes basma helva yapamaz. Bir kilo yağ ile iki kilo su ateş üstünde kaynatılır. Üzerine yavaş yavaş un ilave edilir ve karıştırılır. Gözerden geçirilerek tepsiye alınır. Ateş üzerinde çevrilerek kavrulduktan sonra üzerine şerbeti dökülür ve iyice çekmesi beklenir. Daha sonra macun kıvamına gelene kadar yoğrulur ve tepsiye bastırılarak yayılır. Kadınlar bu helvayı hem şehir merkezinde hem de köydeki günlerinde yaparak geleneğin yaşatılmasını sağlamaktadırlar (KK.27).

Kadınlar sadece yiyeceklerin üretim, hazırlama ve sunum aşamalarında değil saklama aşamasında da önemli roller oynamaktadırlar. Bu aşamada özellikle kadınlar arasındaki imece usulü çalışma önemlidir. Kadınlar kış için hazırlanacak yiyeceklerin zamanı geldiğinde her gün sırayla birinin evinde toplanıp dayanışma içinde çalışmaktadırlar. Her şeyde olduğu gibi imecede de dünden bugüne değişiklikler yaşanmıştır. Önceden bu usul ile çalışmaya daha çok önem verilmekteymiş. Bugün ise her geçen gün azalmakla birlikte yine de devam etmektedir. Özellikle kış için hazırlanan yiyecekler arasında tarhana, erişte, böreklik yufkalar, kahvaltılık ve yemeklik olmak üzere yapılan salçalar, çeşitli meyvelerden hazırlanan kompostolar, domates sosları, turşular ve zeytinlerin yapımı hep kadınlara aittir. Şehir merkezinde kışlık hazırlıklar bu kadar geniş çaplı olmasa da yapılmaktadır. Şehir merkezinde özellikle yoğurma ve sererek kurutma aşamalarında kısıtlı yer imkânı nedeniyle muhacir kadınlar çok fazla miktarda olmasa da kendi ailesine yetecek kadar tarhana ve erişte yaparlar. Yine turşularını kuranlar ve domates soslarını hazırlayan kadınlar vardır. Kırsal alanda ayrıca kışlık hazırlıkların bol miktarda yapılmasının bir nedeni de köy dışında yaşayan çocuklara gönderilmesidir.

Çalışmanın gerçekleştirildiği alanlarda yemek kültürüne ait unsurların oluşum aşamalarında muhacir kadınların aktif bir rol oynayarak ortaya koyduğu ürünlerin muhacir toplumunun kültürel kimliğinin oluşturulup yansıtılmasında, ayrıca toplumsal dayanışma ve bütünleşmeye katkı sağlayarak kültürel aktarımda rol oynadığı bulgularla ortaya konmuştur. Yemek konusunda kültürel aktarım devam ederken bu alanda hem geleneksel mutfak kültürüne ait unsurların hem de kadının bu alanda oynadığı rolün giderek değiştiği görülmektedir. Fakat ne olursa olsun bugün muhacir kadını bu geleneğin aktif bir şekilde yaşatılmasının en önemli temsilcisidir.

2.5. Oyun ve Kadın

Geleneksel toplumda oyunun simgesel anlamları olabildiği gibi toplumsallaşmak için önemli unsurlar taşıyan bir olgu olarak da karşımıza çıkmaktadır. Kadınlar bu oyunlarda kendi cinsel kimliklerine uygun rolleri yapmaktadırlar.

2.5.1. Köy Seyirlik Oyunlarında Kadın

Köy seyirlik oyunları "köylü tiyatrosu"; şehirlerde meydanda sergilenen seyirlik oyunlar ise, halk tiyatrosunun önemli bir kolu olan "orta oyunu" içerisinde toplanmıştır (And, 1985). And'ın köylü oyunları ile şehirlerde oynanan oyunlar arasındaki farkları ortaya koyan görüşleri, aynı zamanda, köy seyirlik oyunları ya da köylü tiyatrosunun genel özelliklerini de vermektedir. And'a göre (1985: 43), kırsal bölgelerde, köylerde görülen, daha çok tarih öncesine uzanan bolluk (tarım ve çobanlık), eriştirme, canlandırıcılık, atalara tapınım gibi işlevsel ayinlere bağlı tiyatro geleneğidir. Soy kadar üzerinde yaşanılan toprağa da sıkı sıkıya bağlı olan bu gelenek, köylünün inançlarında tutuculuğu nedeniyle günümüze kadar yaşamıştır. Bu oyunlarda oyuncular profesyonel değildir. Bu iş için belirli oyun yerlerine de rastlanmaz. Ancak kılık değiştirme, kişileştirme, maskeler, müzik, kimi doğmaca, kimi ritüel gereği kalıplaşmış söyleşmelere rastlanır. Giderek eski örnekler üzerine güncel konularda yeni oyunlar da yaratılmakta, ya da eski oyunların değiştirilmiş, çeşitlemeleri görülmektedir.

Çalışmaya bağlı olarak tespit edilen köy seyirlik oyunlarının özellikle sünnet düğünleri ve bayramlarda ya köy halkından oluşan ya da dışardan gelen amatör oyuncular tarafından icra edildikleri kaynak kişiler tarafından belirtilmiştir. Yine araştırma evreninde görüşülen kaynak kişiler bu oyunların artık icra edilmediklerini belirtmişlerdir. Fakat konuyla ilgili Dümrek köyünde araştırma yapan Mustafa Dinç, bu geleneğin eskisi gibi olmasa da köyde yapılan sünnet düğünlerinde sünnet çocuğunu eğlendirmek amacıyla hala devam ettirildiği bulgusuna ulaşmıştır Özellikle yaz aylarındaki sünnet düğünlerinin son akşamında (pazar gecesi), köy meydanına kurulan sünnet döşeğinin önünde, sünnet çocuğunu bir anlamda dinlendirerek, mutlu etmek amacıyla köyün genç erkeklerinden oluşan ekibin kimi gösterilerle hem halkı, hem de sünnet çocuğunu ve ailesini eğlendirmeleri esasına dayanan "Oturtma Eğlencesi", bugün Çanakkale ilinde yalnızca Dümrek Köyü'ndeki sünnet düğünlerinde uygulanmaktadır (Dinç, 2012).

Çıplak Köyü'nden kaynak kişinin aktardığı bilgilere göre önceden nerden geldiğini tam bilmeseler de köye dışardan gelen İsmail Dümbürlü isminde amatör bir oyuncu "Oturtma" adı verilen eğlencelerdeki oyunları oynuyormuş. İsmail Dümbürlü köy meydanında sünnet düğünü ya da bayram zamanlarında toplanan halkın arasına bir eşek

üstünde gelirmiş. Bacaklarının arasında ön tarafta bir ampul ya da ampule benzer bir şey varmış. Arka kısmında kalçaların altında da pompa varmış. Arka taraftaki pompaya bastıkça ön taraftaki ampul yanıyormuş. Meydana bu şekilde geldiğinde herkesin kahkahalarla güldüğü ifade edilmektedir. Devamında ise eşek meydanda oyuncu tarafından tıraş ediliyormuş (KK.67).

Bu oyunların geçmişte yoğun olarak sergilendiği bir diğer muhacir yerleşim alanı olan Gökçalı'da da kaynak kişilerden alınan bilgiye göre oyunlar önceden özellikle 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nda yapılan toplu sünnet düğünlerinde ve bayramlarda köy meydanında kadınlı-erkekli gruba karşı sergilenmekteymiş. Burada da oyuncular amatör olan ve köy halkından olan kişilerdir. Sahip olunan çeşitli eşyaların kostüm olarak kullanıldığı oyunlarda oyuncular erkektir. Tespit edilen oyunlar, Deve Oyunu, Kaplumbağa Oyunu, Berber Oyunu ve Arap Oyunu'dur.

Deve oyununda köy halkının sahip olduğu merdiven, çuval, sopa ve kuru büyükbaş ya da küçükbaş hayvan kafası kullanılır. İki kişi tahta merdiven aralarından bir ya da iki kare arayla geçerler ve merdiveni ortalama bellerine kadar indirirler. Bunların üzerine gözükmeyecek biçimde kahverengi çuvallar örtülür. Kuru hayvan kafatası bir sopaya geçirilir ve içerden merdivene tutturularak baş yapılır. Ayrıca deve boynuna bir ip bağlanır. Öndeki oyuncu devecidir ve elinde sopayla deveyi çeker, koşarak meydana girerler. Burada çeşitli konuşmalar ve hareketlerle halkı eğlendirirler (KK.24, KK.37). Kaplumbağa oyunu içinde hamur karılan tahta teknelerle oynanır. İki kişi sırtlarına bu tekneleri derin kısmı sırta kapalı kısmı dışarı gelecek şekilde bağlarlar. Dizlerinin ve ellerinin üzerinde meydana girerler. Bazen kavga ediyor gibi birbirlerine vurarak bazen de çiftleşiyor gibi üst üste çıkarak oyunu tamamlarlar (KK.24, KK.37). Berber oyununda ise iki kişi vardır. Biri berber diğeri ise tıraş olacak müşteridir. Müşteri berberin dükkanına gelir. Dükkân meydandır. Sandalyeye oturur. Tıraş olmak istediğini söyler. Berber, müşterinin önüne önlüğünü bağlar. Büyük bir kova içinde deterjanla ya da sabunla köpük hazırlar. Bunu müşterinin yüzüne büyük bir boya fırçası ile sürer. Tıraş bıçağı yerine ise ya nacak ya da balta kullanır. Tıraştan sonra ise yüzüne pudra niyetine un serper. Müşteri ne kadar kaçmak istese de berber izin vermez. Sonunda müşteri kaçarak gider berber arkasından kovalar (KK.24, KK.37).

Arap oyununda ise elinde bir sopa ucunda yanan ateşle yüzü siyaha boyanmış halde gelen Arap ilk önce meydanda döner. Daha sonra ardından iki ya da üç tane kızı gelir. Bu kızlar gerçekte erkektir. Kostüm değiştirerek kız kılığına girmişlerdir. Şalvarlar ve altına vücut dolgun gözüksün diye kat kat sarılan yünlerle birlikte üst kısmına giyilen gömlek altında yine giysiler ve eşyalarla şekil verilerek yapılan göğüsler vardır. Göğüsler

özellikle iri iri olur. Başlarında ise baş örtüleri vardır. Müzik eşliğinde kızlar oynarken erkekler gelip kızları zorla kaçırırlar. Arap ise kızlarını kaçıran erkeklerin peşine düşer. Arap ayrıca her oyun sergilenmeden önce dışardan bu ateşiyle gelip meydanda dönerek tur atar ve çıkar (KK.24, KK.37).

Kaynak kişilerin bunları anlatırken bile eğlendikleri ve kahkahalarla güldükleri gözlemlenmiştir. Bu tür eğlencelerin artık olmadığı ve bunların yerini artık televizyonların aldığı söylenirken eskiye olan özlem büyüktür. Oyunlar, halkı güldürüp eğlendirme ve toplumsal dayanışmayı sağlama işlevlerinin yanında ayrıca yapı bakımından içinde yer alan bazı motiflerle de kültürel belleğin dolaylı yollardan yansıtılmasını sağlamaktadır. Özellikle Arap oyununda yer alan kostüm değişikliğine bağlı olarak cinsiyet değiştirme ve kız kaçırma motifleri kaynağını mitolojiden almaktadır. Bu ayrıca toplumsal cinsiyet bağlamında kadına atfedilen üretim yani doğurganlık ve annelik rolünü de göstermektedir.

Kılık değiştirme ile gelen cinsiyet değişikliğiyle ilgili Durmaz şu görüleri ileri sürmüştür. Durmaz'ın verdiği bilgilere göre (2012: 114), tarihi yapı incelendiğinde kadın başlı başına bir bolluk bereket, doğurganlık ve üreme sembolü sayılmıştır. Mitolojik zamandan gelen Sarıkız, Artemis, Kybele, Hıristiyan Meryem Ana, Müslüman Fatma Ana hepsi birer kadın ve bolluk verdiğine inanılan kişilerdir. Zaten bulunan heykellerde kadınlık ve üreme belirten bölgelerinin yani memelerinin, kalçalarının çok sayıda ve büyük resmedilmesi de onların bereketinin birer simgesidir. Bir işe başlarken Fatma Ana'nın elinin değmesini istemek yapılan işin bereketinin artmasını temenni etmektir. Bu yönden bakıldığında, kadının kaçırılması bir yokluk, geri gelmesi ise bir bolluktur.

Bütün bunların yanında oyun kız kaçırma motifi ile o dönemle ile ilgili bir toplumsal gerçeğe de vurgu yapmaktadır. Kız kaçırma bugün de var olmakla birlikte oyunların sergilendiği dönemlerde daha yaygın bir harekettir. Ailelerin çeşitli sebeplerle kızlarını vermek istemedikleri zaman genç kızların çoğu kaçarak evlenmekteydi.

2.5.2. Kız Çocukların Oynadıkları Geleneksel Çocuk Oyunları

Toplum içindeki bireyin kimlik oluşum sürecinin inşası çocukluk döneminde temellenerek sonraki dönemlerde devam etmektedir. Bu bağlamda bu kimliğin oluşumunda etkili olan faktörlerden birisi de oyun pratiğidir. Oyunun işlevi sadece çocuğun eğlenceli vakit geçirmesini sağlamakla sınırlı değildir. Oyun aynı zamanda çocuğun beyin gelişimine katkı sağlama işlevine de sahiptir. Kısaca oyun eylemini gerçekleştirmede kullanılan araç ya da araçlar olarak tanımlanabilecek oyuncağın da yine oyunla birlikte ele alınması gerekmektedir. Bu yönüyle bakıldığında oyunlar ve oyuncaklar toplumsal cinsiyet

rollerine ait kodların tespit edilebilmesinde başvurulacak kaynaklar arasında yer almaktadır.

Geleneksel Türk kültüründe, kız ve erkek çocuğu algısının farklılığı bebeklikten itibaren başlayan kültürlenme sürecinde her zaman var olmakla birlikte bu algı farklılığının belirleyicileri toplumsal değişim dönüşümle birlikte her seferinde yeniden ortaya çıkmıştır. Buradan hareketle çalışma sırasında elde edilen veriler çocuk oyunları ve oyuncaklarının da en eski dönemden bu yana kadın-erkek rollerinin inşasında ve algılanmasında toplum bilincini bu yönde nasıl etkilediklerini göstermeleri bakımından önemli iletiler içermektedir.

Yörede genel olarak kız çocuklarının ergenlik dönemine kadar erkek çocukları ile birlikte rahatça sokakta oynayabildikleri, bu dönemden itibaren ise kız çocuklarının artık sokak yerine evle sınırlandırıldığı tespit edilmiştir. Kız çocukları geçiş yaptıkları bu yeni hayat döneminde yine oyun oynamaya devam etmişlerdir. Fakat bu yeni dönemde oynadıkları oyunların çeşitleri çocukluk dönemine göre değişiklik göstermiştir. Ayrıca kız çocukları artık oyun oynayacağı kişiler bakımından da kendi hemcinsleriyle sınırlandırılmıştır. Kız çocuklarına yönelik bu sınırlandırmanın özellikle Pomaklarda diğer muhacir toplumlara göre daha baskın olduğu ve ergenlik döneminden önce de varlığını sürdürdüğü görülmüştür. Kaynak kişilerin aktardığına göre, kız çocuğu ne olursa olsun göz önünden ayırılmamalıydı. Bir kız çocuğunun bebeklikten itibaren hareketlerine dikkat etmesi hususunda yetiştirilmesine dikkat edilirdi ve bir kız çocuğu ancak erkek gibi hareket ettiğinde köyde rahatça dolaşabilirdi. Çoğu yerleşim yerinde ise kız ve erkek çocuklarının özellikle kızların ergenlik döneminden önce gece gündüz fark etmeksizin bir arada oynadıkları tespit edilmiştir.

Köy meydanları geçmişte çocukların oyun alanı olarak kullandıkları yerlerdi. Özellikle kızlı erkekli oynanan saklambaç oyunlarında ebenin yumma yeri genellikle bu meydanlardaki büyük çınar ya da başka türden ağaçlardır. Özellikle bu tip oynanan oyunlarda annelerin kız çocuklarına saklanırken erkeklerle birlikte çok kuytu köşelere gitmemeleri konusunda tembihlendikleri kaynak kişilerin aktardıkları arasındadır (KK.16). Kızlı erkekli oyunlar arasında oynanan bir diğer oyun ise “kemik oyunu”dur. Temizlenmiş ve iyice yıkanmış kemikle kalabalık bir grupla oynanırdı. İlk önce bir kişi ebe seçilir ve kemik ona verilirdi. Bu kişi kemiği havaya atarak birisinin ismini söyler ve ismi söylenen kişi kemiği havada yakalamaya çalışırdı. Bu sırada herkes kaçardı. Kemiği havada yakalayan kişi ise tutar tutmaz kemik diye bağırırdı. Bu sırada herkes dururdu. Ebe, bu kemikle en yakınındaki kişiyi vurmaya çalışırdı. Bu oyunun en büyük özelliği ise gece oynanmasıdır (KK.16).

Oyunda çocuk bir rol seçer. Çocuk oyunda seçtiği bu role bürünerek seçimlerini yaptıkça, seçimlerini üstlendikçe, çocukta sorumluluk bilinci artar. Çocuğun oyundaki bu rolü; çocuk erkekse, baba, abi, kardeş ya da amca gibi; kız çocuk ise anne, abla, teyze, hala gibi rolleri oyun içinde icra ederler. Böylece çocuk oyun içinde büyüklerini taklit yoluyla, rol model alarak, hayatı öğrenmeye başlar. Oyuncak ise çocuğun hayal dünyasını zenginleştiren, yaratıcılığını sağlayan bir araçtır. Dolayısıyla bu kadar etkiye sahip oyun ve oyuncaklar toplumsal cinsiyet rollerini geliştirmeye de yardım eder (Aytekin, 2015: 52).

Kız çocuklarının seçip oynadıkları oyuncakla birlikte benimsedikleri rollerin onları ilerleyen hayatta kadının kendi hemcinsleriyle sosyalleştiği ev gezmelerine ve kadınla özdeşleştirilen anne rolüne hazırladığı çalışma sırasında elde edilen bulgularla ortaya konmuştur. Kız çocuklarının en çok eski bez parçalarını, küçük yastıkları bir baş örtüsüne sararak bebek yaptıkları ve oynadıkları tespit edilmiştir. Bundan başka ayıt çomaklarından da bebek yapılmaktaymış. Ayıt çomağının sivri kısmı bebeğin kafası daha geniş yerleri ise gövdesi olurdu. İnce kolları ve bacakları da kesilip bağlandıktan sonra annelerin elde ya da makinelerde diktikleri kıyafetler giydirilir ve başına başörtüsü başlanırdı. Kafa kısmına yüz, ağız ve burun çizilirdi. Ayrıca eski toprak testi kulplarından telefon yapılırdı. Karşılıklı olarak kız çocukları bunlarla birbirlerini arayıp komşuculuk oynardı. Birbirlerine gideceklerinin haberini verirlerdi. Daha sonra bebeklerini alıp birbirlerine oturmaya giderlerdi (KK.28, KK.71).

İlkbaharda gelincikler açtığında ise bebeğin yapıldığı bir diğer malzeme gelinciktir. Gelincik çiçeklerinin yaprakları iki yandan soyulurdu. Kırmızı çiçekleri iki yana ayrılırdı. Teller de ortadan sarkıtılırdı. Sonra buna ince bir çomak geçirilir ve etrafı bezle sarılırdı (KK.71). Yakan top, istop gibi oyunlarda kullanılan toplar ise ilk etapta keçi kıllarından yapılmaktaydı. Lastik toplar daha sonra ortaya çıkmıştır. Keçi kılları kaynayan suyun içine atılır ve karıştırılırdı. Su içinden kevgir yardımıyla çıkarılan kıllar sıcak haldeyken yuvarlak top şekli verilirdi ve bir beze sarılırdı. Bu topla daha sonra istop ve yakan top oynanırdı (KK.26).

Hem kız hem de erkek çocuklarının oynadıkları bir diğer oyuncak ise çemberdir. Çember yapmak için yörede halk ağzında eski tahta araba kasnaklarına verilen isim “şina”dır. Şina demir bir çembere geçirilir ve “karaçka” denilen uzun çubuk takılırdı. Daha sonra bunu akşama kadar çocuklar sokaklarda çevirerek oynarlardı (KK.26).

Ergenlik dönemine kadar erkeklerle rahatça sokakta oynayan kız çocuklarının ergenlik itibariyle bu durumları değişirdi. Bu dönemden itibaren kız çocukları genç kızlık dönemlerinde ancak bayram yerleri, Hıdırellez gibi zamanlarda diğer genç kızlarla oynayabilirlerdi. Bayramlarda ve Hıdırellez’de kızların en büyük eğlencesi ağaçlar altına

kurulan salıncaklarda sallanmaktı. Bundan başka özellikle bayramlarda yörede kızların oynadıkları oyunlar şu şekildedir:

Teneke oyunu: Sayıların eşit olduğu karşılıklı gruplar oluşturulur. Ortaya bir sınır çizgisi çekilir. Önce herhangi bir gruptan bir kişi eline üstü açık bir yağ tenekesi alır ve içine beş taş koyar. Baştaki tenekeye vura vura gelir diğer grubun ilk kişisinin önüne koyar. Sınır çizgisine doğru kaçmaya başlar. Önüne teneke konan kişi tenekeyi alır ve o kişinin arkasından kovalar. Sınır çizgisine gelmeden sırtına tenekeyi değdirirse karşı gruptan bir kişi azalır. En az kişi kalan grup oyunu kaybeder (KK.64).

Bayrak oyunu: Oyun karşılıklı iki grup tarafından oynanır. Bir kişi iki grup ortasında bayrakçı olur ve kırmızı bir bez parçasını iki eliyle tutarak havaya kaldırır. İki gruptan birer kişi bayrak başına gelir. Birbirlerini el kol hareketleriyle şaşırtarak bayrağı kapmaya çalışır. Kapan kaçar. Sınır çizgisine kadar arkadan diğer gruptan kişi kovalar. Sınır çizgisinden önce el sırta değerse karşı taraftan bir kişi eksilip karşı tarafa geçer. En az kişi kalan grup yenilir (KK.63).

Çatal oyunu: Çatal şeklinde sopa dikilir. Bir kişi ebe olur. Dokuz kişinin elinde sopa olur ve o dikilen çatal sopayı devirmeye çalışırlardı. Sopa devrildikten sonra herkes kaçardı. Ebe kovalardı. Ebe kovalarken kaçanlardan biri gelip çatal sopayı dikmeye çalışırdı. Dikerse ebe yine aynı kişi olurdu. Çatal sopa dikilmeden ebe birini yakalarsa o kişi ebe olurdu (KK.38).

Kukalı saklambaç: Dokuz kiremit üst üste dizilir. Herkes elindeki sopalarla kiremitleri yıkmaya çalışır. Kiremitler yıkılınca herkes kaçışır. Ebe olan kişi kaçıp saklananları bulmaya çalışır. Ebe saklananları bulmaya çalışırken kiremitler başına gelen diğer kişi taşları dizmeye çalışır. Ebe gelmeden dizerse tekrar aynı kişi ebe olur. Ama kiremitler dizilmezse ebenin bulup sobelediği kişi ebe olur (KK.51).

Sahada bunlardan başka daha önce oynanan oyunlar arasında beştaş, yağ satarım bal satarım (tak tak), dokuztaş, aç kapıyı bezirgân başı oyunları tespit edilmiştir.

Değişen toplumsal hayatla birlikte bugün bu oyun ve oyuncakların hemen hepsi işlevlerini yitirmişlerdir. Bu oyunlardan günümüze kalan ve hala oynanan oyunlar arasında saklambaç, yakan top ve istop bulunmaktadır. Kız çocukları bugün sadece şehir merkezinde değil kırsal alanlar da bile rahatça sokağa bırakılmamaktadır. Bunda özellikle değişen toplumsal yapı ve kız çocuklarına yönelik olarak yapılan cinsel tacizlerin televizyon programları sayesinde yaygın bir şekilde bilinmesi gelmektedir. Yöre halkı sadece çocukların değil bazen kendilerinin bile sokağa çıkmaktan korktuklarını belirtmişlerdir. Kız çocukları bugün daha çok evin içinde ve daha çok babaanne veya

anneanneleriyle vakit geçirirken bebek ve diğer kız çocuklarına ait oyuncaklardan çok cep telefonlarına indirilen uygulamalarla oyun oynamaktadırlar.

2.6. Kadınlar Arasında Zaman, Ölçme ve Mesafe Kavramları

Takvim bilgisinin gelişmesi sürecinde belirginleşen zamana kıymet verme fikri, insan topluluklarının zaman ve mekân olgularını idrak etmeleri ile başlar. İnsanın zaman kayıtlarını ilk olarak tutmaya başlamasında çevresi ve özellikle de fizikî çevre ve mesela gökyüzü, güneş, ay, yıldızlar, gece, gündüz, mevsimler ve zamanın devri ile ilgili gözlemlerinin önemli etkisi bulunmaktadır. Kadim toplumlar ve bu toplumların inanış ve düşünüş kalıplarının izlerini takibe imkân tanıyan halefleri üzerine yapılan araştırmalar, zaman mefhumunun ve onunla ilişkili tasavvurların doğmasında ve gelişmesinde somut olaylardan ampirik yöntemle edinilmiş bilgilerin yanı sıra mistik unsurların da önemli roller üstlendiklerini ortaya çıkarmıştır (Açа, 2016: 562).

Muhacir toplumunda önceden özellikle tarla işlerinin yoğun olduğu dönemlerde zamanın ölçülmesi ve doğru kullanılması önemliydi. Televizyon ve saatlerin yaygın olarak kullanılmadığı dönemlerde zaman ve zamanın işleyişine yönelik tahminler fizikî çevre gözlemlenerek yapılmaktaydı. Bu tahminlerin yapıldığı alanların başında tarlalar gelmekteydi. Tarlaya gitme vakti, tarlada yemek yeme ve namaz vakti ve tarladan dönme vaktinin tahmininde güneş ve yıldızlardan yararlanılmaktaydı. Bu yönde yapılan tespitler şu şekilde sıralanabilir: Tarlaya güneş doğmadan gidilir ve güneş batınca geri dönülürdü (KK.21). Sabaha karşı imsak vakti ile tarlaya gidilirdi. Gökyüzünde terazi şeklinde yıldızlar olurdu. Bu yıldızların gökyüzünde aldığı şekle bakılır ve tarlaya gitme vaktinin geldiği anlaşılırdı (KK.57). Çoban yıldızına bakılırdı. Çoban yıldızının her evin önünde geldiği farklı konuma göre tarlaya gitme vaktinin geldiği anlaşılırdı (KK.61, KK.64). Tarlada çalışırken güneşin konumuna göre uzunluğu değişen çapa sapının gölgesi ölçülerek yemek yeme ya da eve gitme vakti tahmin edilirdi (KK.6). Çapa güneş altına tutulur. Gölge hiç oluşmaz bütün gölge çapanın iyice dibinde birikirse yemek yeme vakti gelmiştir (KK.63). Öğleden sonra çapa yine dimdik tutulur. Gölge uzundur. Gölge uzunluğu üç çapa boyunda olursa eve gitme vakti gelmiştir (KK.20). Güneş gölgesine sırt dönülür ve gölge arkaya alınır. Adım sayısına göre saat tahmin edilir (KK.8).

Zaman tahminine yönelik bir uygulama da bitkilerden yararlanılarak yapılmaktadır. Önceden yetişen gagalı bir ot vardı. Bu otun gaga kısmı güneş ilerledikçe dönerdi. Bu otun aldığı şekle göre tarlada yemek ya da tarladan eve gitme vaktinin gelip gelmediği anlaşılırdı (KK.24). Önceden yaşayan yaşlı bir nine vardı. Evinin önünde oturduğu zamanlarda gölgeye bakarak saati söylerdi (KK.52).

Atmosfer olaylarını tahmin etmek üzere doğa bilimleri içerisinde sistematik bir biçimde geliştirilen meteorolojinin henüz ortaya çıkmadığı dönemlerde tüm insan toplulukları havanın durumunu uzun süre geleneksel yöntemlerle tahmin etmeye çalışmışlardır. Zira meteoroloji, tarihin derinliklerinden itibaren insanoğlunun yaşam kavgasının bir istihbarat silahı olmuş; her yıl mutat şekilde tekrar eden semavi olaylar, fırtına, soğuk veya sıcak hava dalgaları özenle kaydedilmiştir (Aça, 2016: 568). Alanda tespit edilen geleneksel hava tahminlerinde yine fizikî çevreden yararlanıldığı görülmektedir. Bu tahminler şu şekildedir: Akşam aya bakılır. Ay'ın etrafı çok kızıl olursa ertesi gün hava yağacak demektir (KK.14). Ahlât ağaçlarında çok ahlât olursa kış çok sert geçer (KK.6). Yaz mevsimi çok sıcak geçerse o yıl kış çok olur ve çok sert geçer (KK.64). Ağaçlar yapraklarını üstten dökerse ve altta yapraklar kalırsa o kış çok sert geçecektir (KK.51). Ayva ağacında çok çiçek varsa orağını bile. Kış çok sert geçecektir (KK.1).

2.7. Bayramlar, Kutlamalar ve Özel Günlerde Kadın

Türk gelenek ve göreneklerinde önemli bir yere sahip olan bayramlar ayrıca insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyip güçlendirme işlevlerine de sahiptirler. Ülkemizde genel olarak bayramlar dinî ve millî bayramlar başlıkları altında kümelenmektedir. Dinî bayramlar altında kümelenen Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı etkinliklerinin geçmiş dönem ve bugünle kıyaslandığında işlevlerinin değişerek azaldığı görülmektedir. Küreselleşmeye bağlı olarak değişen toplumsal hayat, köyden kente olan göç, iş hayatındaki değişiklikler hem kırsal alanda hem de şehir merkezinde geleneğe bağlı örf ve âdetleri değiştirerek kısmen de yok ederek bu etkinliklerin eski önemini kaybetmesine ve yavaş yavaş modern hayata teslim olmasına neden olmaktadır.

Günümüzde de halk gelenekleri içinde yerini koruyan ve önem verilen bu bayramlardan Ramazan Bayramı Şevval ayının ilk üç gününde, Kurban Bayramı ise Zilhicce ayının onundan itibaren dört gün süren dönemde kutlanmaktadır (Büyükokutan, 2012: 528). Geçmişten günümüze hem dini hem de kültürel birikimi içinde barındıran etkinlikler olarak kutlanan bayramların hem öncesinde yapılan hazırlıklar ve uygulamalarda hem de bayram günlerindeki uygulamalar, sunumlar ve ağırlamalarda yine merkezî rolü kadın üstlenmektedir.

Yörede, önceleri bayram öncesinde yapılan etkinlikler olarak ilk sırada arife gününde yapılan ve tüm köy halkına dağıtılan pişiler yer almaktadır. Pişinin Pomak toplumundaki adı "güdek"tir. Her evde yapılıp dağıtılan bu pişilerin ölülerin ruhuna gittiği inancı vardır. Ayrıca bugünde köyün bütün kızları toplanarak omuzlarına toprak testileri asarak köy çeşmesine su doldurmaya gitmekteydi. Doldurulan bu sular özellikle yaşlılara

dağıtılırdı. Yaşlılara dağıtılan bu suların zemzem suyu götürmek kadar sevabı vardır. Bu kızlara yaşılar "ahirette de de su taşıyasın; sen ne kadar su taşırsan cennette de senin o kadar su taşıyıcın olsun" diye dua ederlerdi. Eğer bayram Ramazan Bayramı ise davulcu köyde kapı kapı dolaşıp bahşiş toplamaktadır. Davulcunun peşinde köy çocukları da olurdu.

Kaynak kişilerden özellikle de yaşlı olanlar o günlere ait bilgileri aktarırken aynı zamanda duydukları özlemi şu şekilde dile getirmektedirler: "Şimdi köyde çocuk bile yok". Ayrıca arife günü her evde Yasin okunarak ölülerin ruhlarına bağışlanırdı. Bayrama bir hafta kala temizlenen evlerde arife akşamında kadınlar toplanarak bayram boyunca ikram edecekleri yiyecekleri imece usulü ile hazırlamaktadırlar. Bu akşam kadınlar sabaha kadar uyumazlardı. Herkes evinden yapacağı yiyeceğin türüne göre malzemesini getirirdi. Hazırlık yapılacak ev seçilirdi. Akşam yemeğinden sonra kadınlar o evde toplanırlardı. Dünden bugüne imece usulüyle bayram hazırlığı yapma geleneği değişikliğe uğramıştır. Önceden daha büyük katılımlarla yapılan hazırlıklar da katılım sayısı bugün oldukça daralmıştır. Kadınlar bunu artık her şeyin bozulduğu gibi komşuluk ve akrabalık ilişkilerinin de bozulmasına bağlamaktadırlar.

Şehirlerde ise kadınlar bugün hazırlıklarını bireysel olarak yapmaktadırlar. Her iki yerleşim alanında da dünden bugüne değişmeyen iki yiyecek bayramların vazgeçilmez ikramlıkları arasında yer almaktadır. Sarma ve baklava ya da burma tatlı hemen her evde her bayramda yapılmaktadır. Önceden yapılıp bayramlarda ikram edilen diğer yiyecekler şu şekilde tespit edilmiştir:

Macır Böreği: Daha önceden yapılarak sacda pişirilip kurutulan yufkalardan yapılan börek et ile hazırlanmaktadır. Kırmızı et ya da tavuk eti hazırlanmasında tercih edilmektedir. Hafif ıslatılan yufkalar arasına soğanla kavrulmuş et didilerek konur. Böreğin en üstüne et suyu döküldükten sonra yumurta sarısı ve yoğurt da çırpılarak gezdirilir. Karabiber ve tuzu ilave edildikten sonra maşingada pişirilir.

Ekşili Aş: Bulgur ve ekşi deli erik iyice kaynatıldıktan sonra ezilir. En son pekmez ilave edilir. Önceden bayramların en vazgeçilmez yemekleri arasında ekşili deli aş vardır.

Bulgurlu Yoğurt Çorbası: Tereyağı eritildikten sonra kıyılmış soğan ilave edilir ve kavrulur. Bunun üzerine kaynamış su ve iki avuç kadar bulgur ilave edilir. Bulgurlar piştikten sonra ise içine un, yoğurt, yumurta sarısı, nane ve karabiber ile hazırlanmış terbiyesi ilave edilir.

Gelin Kız Helvası: Bu tatlı özellikle Kurban Bayramı'nda yapılarak ikram edilirdi. Ayrıca kız nişanlı ise koç boynuzlarında altın ve tatlı erkek evinden kız evine giderdi. İki

bardak suya bir bardak yağ konur ve kaynatılır. Un eklenir. Sonra gözer ya da kalburdan geçirilir. Tepsiye dökülür. Ocakta karıştırılarak kızdırılır. Üzerine şerbet dökülür. Üstü kapatılır ve böylece kabarır. Sonra tepsiye yayılır. Dilimlenerek servis yapılır (KK.4, KK.7, KK.22).

Eskiden bayramlarda en önemli içecek ayran ve hoşaftır. Günümüzdeki gibi çay ve kahve bol olmadığından bu çeşit içecekler ikram edilmekteydi. Bugün hem kırsal alan hem de şehirler de çay ve kahvenin yanında çeşitli soğuk içecekler de ikram edilmektedir. Bayramlarda dikkat çeken bir içecek çeşidi de nohut kahvesidir. Nohutlar önceden haşlanır ve daha sonra kavrulur. Sonra tıpkı Türk kahvesi gibi değirmenden geçirilip öğütülür. Pişirilmesi tıpkı Türk kahvesi gibidir. Yanında kuru üzümle ikram edilir. Pomaklara ait olan bu kahve bayramlarda ve özel günlerde en önemli içecektir. Günümüzde geleneksel Pomak mutfağı kültürü içinde ayrı bir yere sahiptir (KK.63).

Bayram sabahı erkenden uyanılırdı. Çocuklar büyük bir heyecanla bayramlık giysilerini giyerlerken erkekler abdestini alıp evden çıkarlardı. Cami önünde bütün köy erkekleri toplanırdı ve ilk önce kabir ziyareti gerçekleştirilirdi. Ardından kılınan bayram namazı sonrasında herkes büyükten küçüğe doğru cami önünde halka olacak şekilde dizilirdi. En küçükten başlamak üzere en büyüğe doğru herkesin eli öpülürdü. İmam dua ettikten sonra çocuklar köy bakkalının önünde sıraya girerlerdi. Özellikle köyün en zenginleri bakkala giderek çocuklara çeşitli yiyecekler alıp dağıtırlardı. Çocukları bu günde sevindirmek çok sevaptı. Çocuklar daha sonra kapı kapı dolaşarak şeker ve harçlık toplarlardı. Bundan sonra evlerde toplanılır ve kahvaltı sofrası kurulurdu. Kahvaltıdan sonra çocuklar evde büyüklerin ellerini öperlerdi (KK.63).

Yine önceden kadınlar bayramlarda mutlaka kocalarının ellerini öperlerdi. Eğer bayram Kurban Bayramı ise namaz ve el öpmesi sonrasında kurbanlar kesilir, temizlenir ve parçalanır evlere öyle geçilirdi. Kurban Bayramı'nda ne olursa olsun kavurma yapılırdı. Hatta kurban kesmeyenler bile bir gün öncesinden et alıp dolaplarına atarlardı ve kavurma yaparlardı. Bundan sonra evler arasında bayram gezmeleri başlardı. Özellikle genç kızlar en güzel giysilerini giyip toplu halde köyde eş dost, akraba ziyaretinde bulunduktan sonra köy meydanlarındaki bayram yerlerine geçerlerdi. Salıncaklarda maniler söyleyerek bütün gün eğlenirlerdi. Bu yerler ayrıca kızlarla erkeklerin birbirlerini görüp beğenme yerleridir. 1970 kuşağındaki nişanlı çiftler de bu bayram yerlerinde rahatça buluşup görüşürlerdi. Erkekler nişanlılarını burada kurulan salıncaklarda sallarlardı. Bayramın ilk günü çocuk ve gençlerindi ve büyükler ilk gün evde otururlardı. Evli çiftler bayram gezmelerinde ilk önce koca tarafına giderlerdi. Kadının anne ve babası daha sonra ziyaret edilirdi (KK.18, KK.70).

Bayramların bugünkü ortamlarına dikkat edildiğinde eski işlevlerini yerlerine getirmedikleri görülmektedir. Gittikçe güçlenen küreselleşmeyle değişen sosyo-kültürel yapı bayramlar çevresinde oluşan inanç ve uygulamaları da etkileyerek azaltmaktadır. Buna rağmen hem kırsal alanda hem de şehir merkezinde kadınlar bayram geleneğinin eskisi gibi olmasa da sürdürülmesi için gayret göstermektedirler. Kırsal alanda bayram gelenekleri eski şekline daha yakın olarak sürse de şehir merkezinde bu yakınlık iyice ortadan kalkmış gibi gözükmektedir. Kaynak kişilerin görüşlerine göre anne ve babalar çocuklarına özellikle bayramın bir tatil vakti değil büyüklerle ve akrabalarla bir arada bulunulması gereken bir vakit olduğu gerçeğini aşılamalıdır.

Hıdırellez, bahar bayramları arasında önem teşkil eden, tarihin derinliklerine giden, başlangıç noktası açıkça belli olmayan, bereket teması içeren, estetik düşüncelerimiz ile millî sembolümüz olarak karşımıza çıkar (Aktürk, 2014: 8). Türk dünyasının hemen her yerinde ve daha geniş bağlamda Çin Seddi'nden Adriyatik Denizi'ne kadar olan bir alanda kutlanan ilkbahar bayramının esas anlamı Türk mitolojisinde ölüp dirilen doğanın simgesi olmasıdır. Bu ölüp dirilme eski inançlarına bağlı olan Türk tarikatlarındaki ölmeden evvel ölmek anlayışı gibi felsefi, irfani bir anlam kazanmıştır (Bayat, 2008: 140).

Kökeniyle ilgili çok farklı görüşler ortaya konan Hıdırellez günü ve bu gün etrafında gerçekleşen uygulamalar, Türklerin geçirdikleri sosyo-kültürel değişikliklere bağlı olarak korunan ve sürdürülen bir değerdir. Çanakkale yöresi muhacir toplumunda da 5 Mayıs'ı 6 Mayıs'a bağlayan gece kutlanan Hıdırellez etrafında oluşan inanış ve uygulamaların pek çoğu bugün gerçekleştirilmemektedir. Buna bağlı olarak Hıdırellez kutlamaları eski işlevlerini yitirmiş olsalar da özellikle kırsal alandaki yöre kadınları tarafından kısmen devam ettirilmektedir. Görüşme yapılan kaynak kişiler eski Hıdırellez kutlamalarının artık kalmadığını belirtse de o kutlamaları aktarırken büyük bir coşku ve mutluluk içinde oldukları gözlemlenmiştir.

Çanakkale merkeze bağlı Tevfikiye Köyü'nden Gülümser Kıran'ın verdiği bilgiye göre 5 Mayıs akşamı üç yol ağzına mutlaka ateş yakılır. Herkes özellikle de kadın ve çocuklar, genç kızlar burada toplanır. Ateşin üstünden üç sefer atlanır. Her atlayışta ise "Gavur köşe taşı, ben cennet kuşu" diyerek dilek dilenir. Bu şekilde tutulan dileklerin ise yerine geldiğine inanılmaktadır (KK.3). Bu uygulama halen sürmektedir. Bu uygulama ateşin eski Türk inanışlarındaki kutsallığından başka muhacir toplumun göçten önce geldikleri yerlerdeki hayat tarzını ve sosyal yapısının unutulmaması ve tekrarlanarak hatırlanması işlevini de yerine getirmektedir. Ateş üstünden atlamanın yöredeki ismi ise "mlogoştum"dur (KK.36, KK.38).

Bu aşamadan sonra çeşitli uygulamalar çerçevesinde dilekler tutulmaktadır. Bunlardan birisi ise taze sarımsak ya da soğan yapraklarının yan yana duran iki tanesinin aynı boyda kesilmesidir. Kesilen yaprakların her birine bir niyet yüklenir. Sabah uyanıldığında hangi yaprak büyümüşse o dileğin gerçekleşeceğine inanılmaktadır. Toprak testinin diğer adı "çangad" ya da "bocut"tur. 5 Mayıs akşamı köyün genç kızları kapı kapı dolaşarak her evden bu testiler içerisine düğme, boncuk, yüzük, iğne gibi küçük eşyalar toplamaktadırlar. Bu testinin içi su ile doldurulur. Üzerine gül yaprakları bastırılır ve bir gül ağacının dibine gömülür. Ertesi sabaha kadar testi burada kalır. Isırgan, melisa yani oğul otu, ebegümeci akşamdan bir bakır kazanda üstü suyla doldurularak bastırılır. Ertesi sabah güneş doğmadan kalkılır veya dut ağacı ya da yüksek bir merdivene çıkılarak saçlar bu suyla yıkanır. Bu uygulamadan sonra saçların yıl boyunca dökülmeyeceğine ve çok uzayacağına inanılmaktadır (KK.24).

Hıdırellez'den bir gece önce kızlar kına yakmaktadırlar. Kına hazırlanır ve daha sonra parmaklara örgü örülen yün ipleri istenilen şekilde sarılır. Üstüne ise kına yakılır. Üzeri bir bezle kapandıktan sonra ertesi sabaha kadar bekletilir. Ertesi sabah bez çıkarılıp ip çekildikten sonra eller yıkanır. Kına ipliğin bağlama şekline göre parmaklara desen yapmaktadır (KK.24). Hıdırellez'den bir gece önce ise gül ağaçları altına herkes dileğine göre şekil çizer. Bu şekilde dilenen dileklerin yerine geleceğine inanılır. Bu uygulama bugün kırsal alanda ve şehirde devam etmektedir. Şehir merkezinde bulunan muhacir kadınları da ya gül ağacı altına şekil çizerek ya da bir kâğıda çizdikleri şekli kese içine koyduktan sonra gül ağacı dibine gömerek dilek dilemektedirler. Çünkü inanışa göre bu gece de sabaha kadar dolaşan Hızır bunları görmektedir. Hıdırellez'den bir akşam önce çağla ya da asma yaprağı yenirse o yıl vücudun hiçbir yerinde ağrı olmaz (KK.54). Gece dışarı sofra bezi silkelenmez. Eğer silkelenirse o yıl evin bereketinin kaçacağına inanılmaktadır (KK.22).

Hıdırellez'den bir gece önce yörede yapılan yiyecek hazırlıkları ve bunlar çevresinde oluşan inanış ve uygulamalar da dikkat çekmektedir. Hıdırellez'den bir akşam önce mutlaka bol bol yaprak sarması önceden her evde sarılmaktadır. Yaprak sarması sarıldığında ve ertesi günkü kutlamalarda yendiğinde o yıl insanların parasının hiç bitmeyeceğine inanılmaktadır. Oğlak her Hıdırellez'de mutlaka kesilmektedir. Kesilen oğlak ertesi gün ya çevirmesi yapılarak ya da bugünden yapılan Hıdırellez pilavı içine konarak pişirilmekte ve yenmektedir. Hıdırellez pilavı için oğlak haşlanır. Pirinç ayrı bir yerde iyice yıkandıktan sonra tepsiye yayılır içine bir avuç kadar bulgur da ilave edilir. Daha sonra bolca doğranmış dereotu, maydanoz, taze yeşil soğan karabiber ve tuz ilave

edilip harmanlanır. Üzerine oğlak eti dizildikten sonra et suyu dökülür ve fırına verilir. Simit lokumu da bu akşam hazırlanan yiyecekler arasındadır (KK.4, KK.31).

Hıdırellez'den bir akşam önce sütü bol olanlar hayvanı olmayanlara süt dağıtırdı. Dağıtılan bu sütle ise sütü alanlar "sütlü aş" yani sütlaç tatlısı yapardı (KK.29). Yine bu akşam evlerin ve ambarların kapıları hafifi aralık bırakılırdı. Hızır, sabaha kadar dolaştığı için bu aralık yerlerden girip bereket getireceğine inanılır (KK.54). Hıdrellez sabahı gün doğmadan genç kızlar anneleri tarafından yataktan kaldırılır. Kaldırılırken kızlara: "Çabuk kalkın! Yoksa üzerinize kül atacaklar." denirdi (KK.64). Toprak testileri omuzlarına alan kızlar doğruca çeşmelere su almaya giderlerdi. Hıdırellez sabahı gün doğmadan alınan bu suya "zemzem suyu" denmektedir. Genç kızlar bu suları köydeki yaşlılara dağıtırlardı. Bunun sevabının çok büyük olduğuna inanılır (KK.61).

Güneş doğmadan dokuma çeyizler iplere serilirdi. Bu uygulama çeyizleri yıl boyunca güvelerden korumak için yapılmaktadır (KK,71). Sabah ezanıyla birlikte su kenarına gidilir. Su kenarından çiçekler, çam dalı ve zeytin dalı koparılır. Bunlar herkesin özellikle de yeni gelinlerin kapılarına asılarak kapılar süslenir. Böylece uyanmayanlar uykuda bastırılmış olur. Uykuya bastırma çiçek asmayla gerçekleştirilir. Çiçek asılırken, "Siz uyuyun, ben uyandım." denir. Ayrıca bu sabah evde bulunan yaşlı babaanne ve anneanneler tarafından genç kızların bellerine ısırgan otu doldurulurdu. Böylece genç kızların yıl boyunca belinin ağrımayacağına inanılırdı. Evdeki yaşlıların yaptıkları bir diğer uygulama ise su kenarına gidip 41 taş toplamaktır. Toplanan bu taşlar eve getirilir ve ambarla evin içine atılırdı. Böylece evden yıl boyunca bereket eksik olmazdı (KK.29). Hayvan sürüleri özellikle keçi ve koyunlar güneş doğmadan kırlarda otlamaya çıkarılırdı. Bu gün üzerlerine çiğ düşmüş yeşilliği yiyen hayvanların sütünden yapılan peynir ve yoğurtlar çok iyi mayalanırdı. Daha sonra sağılan bu süt başta evinde hayvanı olmayanlar olmak üzere herkese dağıtılırdı. Ayrıca bu sabah herkes yumurta yer ve süt içerdi (KK.45).

Hıdırellez yerinde gün doğmadan ağaç altına salıncak kurulurdu. Herkes en temiz ve en güzel giysilerini giyerdi. Daha sonra genç kızlar, kadınlar ve çocuklar öğleden sonra burada toplanırlardı. Akşamdan gül altına gömülen testi ve hazırlanan yiyecekler getirilirdi. Erkekler ise buradaki kadın eğlencesini karşıdan seyrederlerdi. Burada akşam geç saatlere kadar yenilir, içilir ve eğlenilirdi. Dümbek çalan kadınların eşliğinde testi başına oturtulan kız maniler eşliğinde testiden çektiği eşyaları mani niyetiyle birlikte sahibine iade ederdi. Genç kız mani okurken başına kırmızı bir krep örtülür, eline de bir ayna verilir. Bu eğlencenin ismi "martavak çıkarma"dır. Martavak çıkarmak mani, yani niyet çıkarmaktır (KK.66). Yöredeki inanışa göre buradaki manilerde niyet edilen şeyler gerçekleşmektedir. Konuyla ilgili kaynak kişilerden biri şunları söylemiştir: "Ben bekârdım. Şimdiki eşim ise

askerdeydi. O zaman şimdiki gibi görüşmeler yoktu. Kayınvalidem de oradaydı. Kayınvalideme çıkan mani daha sonra bana da çıktı. Orada buluna herkes kendi aralarında, 'Allah çatmış, bunların işi olacak.' demişlerdi. Gerçekten de daha sonra evlendik." (KK.61).

Hıdırellez eğlenceleri bir yandan geleneksel Türk kültürüne ait unsurların yaşatılmasını sağlarken bir yandan da insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyip dayanışmanın artması ve böylece toplumsal düzenin işleyişine katkıda bulunma işleviyle de önemli yere sahiptir. Hıdırellez günleri yapılan bu eğlencelerde hem ahretlik olmak isteyen kadınlar hem de çocukluktan ergenliğe adım atmış olan kızlar toplum arasında düzenlenen törenlerle yeni statülerini ilan etmiş olurlar. Anadolu kültüründe önemli bir yeri olan ve kadınlar arasındaki dostluk, arkadaşlık bağlarını sağlam temeller üzerine oturtan ahretlik kavramı toplumun sosyo-kültürel ekseni dahilinde ortaya çıkmıştır. Bu dünyada başlayıp sonraki hayatta da devam edecek olan kardeşliklerini merasimle görünür kılmak isteyen kadınlar bugünü seçerlerdi. Küçük yaştan beri birbirini çok seven ve çok iyi geçinen kadınlar Hıdırellez günlerinde ahretlik olurlardı. Bu esnada herkesin huzurunda birbirlerine dürdükleri yani hazırladıkları bohçaları verirlerdi. Bohçaların içine herkes imkânı dâhilinde eşyalar koyardı. Kat urbalık kumaş, "mahram" yani başörtüsü, çamaşır hatta durumu olanlar altın bile alırlardı. Ayrıca buluğ çağına gelen genç kızlar da geçiş yaptıkları bu yeni dönemde kendilerine ya sağdıç ya da ahretlik seçerlerdi. Buluğa eren kızlar hemen ferace takmaya başlarlardı. Ferace giydirme töreni herkesin huzurunda yapılırdı. Parlak renkte siyah kumaşlardan dikilen feraceler kıza annesi tarafından giydirilir başı da bir baş örtüsü ile bağlanırdı. Bu başörtüsüne "mahrama" adı verilirdi. Kız artık bunsuz dışarı çıkamazdı. Nişanlı olan kızlara ise Hıdırellez günü erkek evinden bir oğlak, pirinç ve bir tepsi baklava gönderilirdi. Yine bu günlerde gelinlerine giysi diktiren kayınvalideler de bulunurdu (KK.52).

Hıdrellez günlerinde en çok oynanan oyun ise "Teneke" oyunudur. Bu oyun için bir kız ebe olarak seçilmektedir. Ebe teneke başında durmaktadır. Diğer genç kızlar ise ellerine aldıkları taşlarla tenekeyi devirmeye çalışmaktadır. Teneke devrildiği zaman ebe tenekeyi dikmeye çalışırdı. Kızlar ise taşlarını toplamaya çalışırlardı. Tenekeyi diktikten sonra ebe kaçan kızlardan birini yakalayarak ebe yapmaya çalışırdı (KK.52).

Hıdırellez bağlamında ele alınması gereken bir kutlama da "Yedi Kızlar Aşı" adını almaktadır. Yedi Kızlar Aşı merkeze bağlı Kalafat köyünde tespit edilmiştir. Kaynak kişilerden Hayriye Türker'in verdiği bilgilere göre, Bulgaristan'dan gelen muhacirler Türkiye'ye ilk geldiklerinde Yedi Kızlar Aşı hayrını ya Hıdırellez'den hemen önce ya da sonra Hıdırellez'le birleştirerek kutlamaktaymışlar. Bu hayrı geldikleri yerden getiren

muhacir toplum özellikle göç ettikleri ilk yıllarda her Hıdırellez'de aksatmadan bu hayrı yerine getirmişlerdir. Daha sonraları ise gelenek unutulmuştur. Efsaneye göre Bulgaristan'ın Kırcaali'ye bağlı Nalbantlar Köyü'nde yedi kızın sevgilisi savaşa gitmiş. Kızlar ne yapıp ettilerse sevgililerinin gitmelerine engel olamamışlar. Sevgilileri gittikten sonra kızlar ne kadar bekledilerse de sevgilileri dönmemiş. Yedi yılın sonunda kızlar bir gece rüya görmüşler. Sevgilileri adına bir cami yaptırmaları rüyalarında söylenmiş. Yedi sevgili adına dikilen camide Bulgaristan'da her yıl hayırlar yapılıyormuş. Muhacir halk ilk geldikleri yıllarda bu hayırı Hıdırellez'le birleştirmişler. Geceleri köy meydanında toplanan kızlar ve erkekler sabahlara kadar maniler, dümbekler eşliğinde eğlenip yemek yiyorlarmış. Artık bu uygulama yoktur (KK.38, KK.66).

Kadınların en yaygın sosyalleşme şekli olarak karşımıza çıkan kadın günleri geçmişten günümüze kadınların örgütlenerek birbirleriyle paylaşımlarda bulundukları sosyal bir olgudur. Geleneksel kültür içinde kadın günleri kadınların, belli gün ve saatlerde bir araya gelerek evlerinde sosyalleşebildiği, kendilerine göre önemli meseleleri toplu sohbet ortamı içerisinde sunulan yiyecekler eşliğinde ele aldıkları ve manevi anlamda rahatladıkları neticesi ile hem şehir merkezinde hem de kırsal alanda etkili bir biçimde varlığını sürdürmektedir. Muhacir toplumu içinde kadınların Türkiye genelinde olduğu gibi günlerde bir araya geldikleri ve bu birliktelikleri kimi zaman müzikli eğlenceye dönüştürdükleri görülmektedir.

Sosyal hayat içinde kadınların önceden beri evlerde bir araya geldikleri, yiyecekler eşliğinde sohbet edip hoşça vakit geçirdikleri bilinmektedir. Bu noktada günlerin aslında bugün bilinenden farklı bir şekilde icra edilerek kırsal alanda önceden de var olduğu söylenebilir. Önceden "Huuu! Biz geldik evde misiniz?" denilerek çat kapı gidilen komşu oturmaları ve bu oturmalar için daha sabahtan başlayan yiyecek hazırlıkları bugünkü gün kültürünün şekillenmeye başladığı ilk aşamalar olarak dikkat çekmektedir. Kaynak kişiler özellikle o zamanlarda ev sahibinin bu kadın toplanmaları için sürekli hazır bulunduklarını aktarmaktadırlar. Bir gün öncesinde ıslatılıp bekletilen nohut, ya da sabahtan kazan içinde su eklenerek maşinga üzerinde kaynamaya konulan iri mısır diğer ismiyle "kokoroz" gelen misafirlere (yöredeki ismi "oturmakçı") iyice pişirilip üzerine tuz eklenerek ikram edilirdi. İri mısırlar ise daha çabuk pişmesi ve daha lezzetli olması için küllü suda pişirilirdi. Bunlardan başka ikram edilen yiyecekler arasında eğer toplanmalar gece ise patlamış mısır da vardır. Şekerin eritilerek karamel haline getirildikten sonra içine ceviz atıldığı ve daha sonra bunun yağlanmış bir tepsiye dökülerek iyice kurutulduğu şekerli ceviz de tatlı olarak ikram edilen yiyecektir. Bazen de ev sahibi yiyecek olarak bir şey hazırlamazdı. Kadınlar toplandıklarında kendi yiyeceklerini kendileri yapardı. Özellikle kış mevsiminde

yapılan toplantılarda birlikte yapılıp yenilen keten helva için şeker ve limon ağda kıvamına gelinceye kadar pişirilirdi. Yuvarlak bir tahta yer sofrası etrafında toplanan kadınlar bu karışıma yavaş yavaş un ilave ederek döndüre döndüre ip gibi inceltirlerdi. Bu zamanlarda televizyonlar evlerde yaygın olarak kullanılmadığı için eğlence işlevini masalcı kadınlar üstleniyordu. Keten helva sofra başında döndürülürken kadınların icra ettikleri masallar sözlü kültür ürünleri yoluyla geleneğin aktarımı ve eğlence işlevini üstlenmeleri bakımından önemli yere sahiptir (KK.12, KK.30).

İlk dönem kadın toplantıları ya da günleri olarak da nitelendirebileceğimiz bu günlerde kadınlar genç kızları sohbet ortamlarına dâhil etmezlerdi. Bilhassa kadınlar bu toplantılarda evlilik ve cinsellikle ilgili konuları konuştukları için genç kızların bu ortama müdahil olmalarını istemezlerdi. Önceden ayrıca kadınlar toplandıklarında birbirlerine sigara da ikram etmekteydiler. Sigaralar özellikle önceden alınırdı ve normalde sigara içmeyen kadınlar bile bu toplantılarda sigara içerlerdi (KK.12, KK.30).

Çanakkale yöresindeki muhacir toplumunda bu geleneksel toplantılar sosyal hayat ve ekonomik şartlarla birlikte değişerek yapı ve işlev bakımından farklılaşmıştır. Ekonomik şartlar biraz daha iyileştikçe ve makineli tarıma geçilmesiyle birlikte tarlada kadın gücüne duyulan ihtiyaç azalmış ve kadın ev içinde daha fazla vakit geçirmeye başlamıştır. Böylece kadın toplantıları, kadınların eğlence ve hoşça vakit geçirmeleri işlevlerinin yanı sıra maddi olarak birikim yapılması işlevini de üstlenmiştir.

İkinci dönem kadın toplantıları ya da günlerinde iki farklı yapı mevcuttur. Kaynak kişilerden elde edilen bulgulara göre bunlardan ilki sabah kahvesi günleridir. Sabah özellikle eşini işe, çocuklarını okula gönderen kadınlar en geç sabah 10.00'da birbirlerinde toplanarak Türk kahvesi içerlerdi. Ayrıca belli bir miktarda para belirlenerek bu günlerde gidilen ev sahibinde toplanırdı. Kahve günleri on ya da on beş günde bir yapılmaktaydı. Yine kaynak kişilerin aktardıkları bilgiler dönemin sosyal yapısını ifade etmesi bakımından önemlidir. Kadınlar, gerçekleştirdikleri sabah kahvesi günlerinde kahve içerken, kahve içmek isteyen çocuklara "Çocuklar kahve içmez, yoksa kara olursun." derlerdi. Kaynak kişiler bu durumu şimdilerde o zamanki kısıtlı maddi imkânlara bağlamaktadırlar. Her yiyecek ya da içecek sınırlı sayıda alınır ve tüketilirdi. Ev sahibinin imkânı herkese yetecek ölçüde değildir. Bu nedenle de çocuklara bu türden şeyler söylenmekteydi. Sabah kahvesi günleri yerini daha sonra altın ve daha büyük miktardaki para günlerine bırakmıştır. Belirlenen altının ve paranın miktarına ve katılımcı sayısına göre ya ayda bir kez ya da on beş günde bir kez yapılan günlerde ev sahibi imkânları dâhilinde yiyeceği gelen arkadaşlarına sunardı. Bu dönemde hem şehir merkezinde hem de kırsal alanda yapılan günlerin hepsinin mekân olarak evlerde gerçekleştirildiği görülmektedir (KK.6, KK.21).

Günümüzde günler maddi imkânlara bağlı olarak bir kez daha dönüşüme uğramıştır. Özellikle altın fiyatlarının artmasına paralel olarak günlerde altın aktarımı hemen hemen durmuş vaziyettedir. Kadınlar bunun yerine ufak miktarda para aktarımı yapmaktadırlar. Bazen de kadın günleri sadece yiyip-içme ve eğlenerek hoşça vakit geçirme işlevlerini sürdürmektedir. Bu günler çoğunlukla "okuma günü" adını almaktadır. Gün olarak bir hafta ya da on beş gün aralıklarla yapılan günlerin saat olarak zamanı ise öğleden sonradır. Kadınların aktif olarak üretim ekonomisine katkıda bulundukları kırsal yerleşim alanlarında günlerde saat olarak zaman akşam saatleridir. Örneğin ören yerleşim yerine yakınlığıyla bilinen Tevfikiye Köyü'nde kadınlar günlerini genellikle akşam saatlerinde yapmaktadırlar. Mekânlar ise kırsal alanda evler; şehir merkezinde bazı durumlarda kafeler çoğu zaman ise evler olmaktadır. Kadınlar sunulan çeşitli ikramlıkları yedikten ve çaylarını içtikten sonra toplandıkları hane halkının bütün gelmiş geçmiş ölülerinin ruhlarına Yasin, Tebareke ve Amme surelerini okuduktan sonra duasını etmektedirler. Daha sonra ise çalınan müzikler eşliğinde oyun oynamaktadırlar (KK.35, KK.45, KK.50).

Kadın günlerinin kurulum aşamasında gün gruplarına dâhil olan kadınların genellikle birbirleriyle iyi geçinen iyi anlaşan kişilerden oluştuğu görülmektedir. Kadınlar özellikle daha önce aynı gün grubu içerisinde yer almış ve orada konuşulan konuları dışarıya aktarmış, kısacası dedikoducu diye nitelendirdikleri kadınları bir dahaki gün grubuna almamaktadırlar. Şehir merkezindeki günler ise şehir merkezindeki kadınların ilişki içinde oldukları sosyal çevrelere göre çeşitli isimler almaktadırlar. Buna göre de kadınlar birden fazla güne katılmaktadırlar. Görüşme yapılan kaynak kişilerden biri konu ile ilgili şu bilgileri aktarmıştır: "Bizim günlerimiz çok fazla. Mesela hac grubumuzla hacı günümüz var. Komşularla komşu günümüz, ayrıca kocamın tarafıyla ve kendi tarafımla olmak üzere iki tane de akraba günümüz var". (KK.33). Günlere yapılan katılımlı ve katılımsız gözlemlerle, kadınların her türlü konularda sohbet ederken her ne kadar aynı ortamı paylaşsalar da bazı konularda fikir ayrılığına düşüp aralarında gizliden gizliye bir rekabet olduğu görülmüştür. Bu rekabette özellikle kadınların farklı konularla ilgili düşüncelerini ortaya koyarlarken ait oldukları siyasi görüşün ve geçmişte kişilerle aileler arasında yaşanan bazı husumetlerin etkili olduğu söylenebilir.

Kadınların günler haricinde sosyalleştikleri diğer ortamlar toplu halde şehir dışına organize edilen gezi turları ve termal otel gezmeleridir. Özellikle termal otel gezmelerinin çok eğlenceli geçtiğini kaynak kişiler aktarmaktadırlar. Termal otel gezmeleri daha çok şehir merkezindeki kadınlar tarafından düzenlenmektedir. Şehir merkezinden kiralanan otobüslerle Çanakkale ve Balıkesir'de bulunan termal otellere kadınlar giderek en az bir

gece kalmaktadırlar. Burada bulunan havuzlara girdikten sonra akşam yemeği yenmekte ve gece geç saatlere kadar otellerde kaldıkları bir odada toplanıp fıkralar anlatılarak eğlenilmektedir. Özellikle müstehcen konulu olan fıkraları icra eden kadının aktardığı fıkra ve fıkraya girişi olduğu gibi aktarılmıştır: "Bizim gibi böyle kuduruk karılar bir gün toplanıp gezmeye gitmişler. Bir otobüs dolusu kadın, biraz da yaşlı oldukları için, sık sık çişleri geliyormuş. Şoför bıkınca bir yol bulmuş. Kadınların hepsi çişlerini yapmaya inince otobüsün kapılarını kilitlemiş ve şeyini çıkarmış. Kadınlar döndüklerinde kapılar kilitliymiş. Kadınlara şeyini göstererek, 'Bunu öpmeyen otobüse binemez.' demiş. Kadınlar çaresizce öpüp geçmişler. En son gelen yaşlı teyze, 'Yavrum ben yeni hacdan geldim. Öpmesem de Allahümme ve sellim ala seyyidina Muhammed deyip sıksam olmaz mı?' demiş".

Kadın, muhacir toplumunda sadece kadınların bir araya geldiği kadın toplantıları ve günlerinde değil geleneksel toplum yapısının sürdürülmesinde önemli işlevleri olan diğer özel günlerde de baş aktör olarak yer almaktadır. Bu bağlamda yörede elde edilen bulgu kadınların bir önceki kuşaktan yani annelerinden aldıkları toplumsal belleğe ait kültürel değerleri aktarmadaki rolünü ve önemini göstermesi bakımından önemli yere sahiptir.

Önceden un, su, tuz ve maya ile yoğrulan ve "Yılbaşı Ketesi" adı verilen yiyecek yeni yıla girmeden bir gün önce kadınlar tarafından yapılırdı. Hamur yoğrulurken içine bir tane de metal para atılırdı. Daha sonra pişirilen bu kete aile bireyleri masa etrafında toplandıktan sonra anne tarafından parçalanarak hem aile bireyleri niyetine önlerine hem de ambar ve ahır gibi ev bölümlerinin niyetine ayrılırdı. Aile bireyleri sofra etrafında toplandıktan sonra ortaya tereyağı, baharat ve cevizden oluşan karışım konurdu. Yanına da sıcak "Yılbaşı Ketesi" konurdu. Bu esnada anne arkasını döner, baba keteden her parçayı kestikçe sorardı "Bu kime?" ve anne cevap verirdi, "Ahırın, ambarın, ……'nin (burada aile bireylerinin ismi söylenir)". Bu karşılıklı konuşmadan sonra kete yenmeye başlanırdı. Demir para kete yenirken aile bireylerinden birine çıkarsa kişi çıktığı sırada kimseye söylemezdi. Herkes yemeyi bitirdikten sonra çıkan kişi paranın kendisine çıktığını söylerdi. Paranın çıktığı kişinin yıl boyunca çok şanslı olacağına inanılırdı. Eğer para aile bireylerinden birine çıkmazsa ahır ve ambar niyetine ayrılan parçalar kontrol edilirdi. Para ahır hissesinde çıkarsa hayvanların o yıl çok üreyeceğine ve hayvanlardan gelen ürünlerin çok olacağına; ambar hissesinden çıkarsa tarladan gelecek olan ürünle ambarın bereketli olacağına inanılırdı (KK.29, KK.62).

Ülkemizde, ulusal belirli günlerin dışında bir yöreye, bir ile, bir ilçeye ya da bir köye özgü; oranın yerel bir özelliğiyle, bir ürünüyle, bir geleneğiyle ilgili olarak kutlanan kutsanan, canlandırılan günler, haftalar vardır. Bu türden günler, haftalar kutlanırken

şenlikler düzenlenmekte, yerel oyunlar oynanmakta, gelenekler canlandırılmaktadır. Bunların bir bölüğü yerel takvimin gereği olarak artık oturmuş, sürekli bir biçimde her yıl kutlanan ve kutsanan bir nitelik kazanmıştır. Bir bölüğü son yılların turizm etkinlikleri içinde yer almakta, giderek bir geleneğe dönüştürülmek istenmektedir (Örnek, 2000: 47).

Çanakkale yöresinde çok eski dönemlerden beri düzenlenen geleneksel köy hayırları özellikle köy dışında bulunan halk ile köy halkının arkadaşlık, dostluk ve akrabalık ilişkileri çerçevesinde kaynaşması, bu yönüyle de toplum işleyişinin düzenlenmesine katkı sağlaması işlevini yerine getirmektedir. Hayırlar her yıl özellikle nisan ayında başlayıp araya Ramazan ayının girip girmemesine bağlı olarak haziran ya da temmuz aylarına kadar sürmektedir. Halk arasındaki yaygın inanışa göre hayırların yapılması ürünlerin bereketli olması ve köy halkının her türlü doğal afet, kaza ve beladan korunması amaçlıdır. Sosyo-kültürel bir etkinlik olan köy hayırları muhtarlar tarafından belirlenen tarihlerde sırasıyla Çanakkale il merkezi ve bağlı ilçelerin köylerinde düzenlenmektedir.

Köy hayırları merasiminin geçmişten bugüne doğru diğer bütün sosyo-kültürel etkinliklerde olduğu gibi değişime uğradığı kaynak kişiler tarafından aktarılmıştır. Bu aktarımlardan yola çıkılarak önceden kadınların hayır merasimlerinin düzenlenmesinde çok aktif rol aldığı tespit edilmiştir. Kadının bu rolü bugün halen birçok yerleşim yerinde geçerliliğini korusa da eski aktifliğini yitirmiş durumdadır. Önceden düzenlenen köy hayırları ve bu hayırlara olan özlem büyüktür. Hayırların düzenlenmeye başladığı ilk yıllarda köydeki her evden imkân dâhilinde ya büyükbaş ya da küçükbaş hayvan hayırlarda ikram edilecek yemek için bağışlanırdı. Ayrıca her hane halkı belli miktar parayı da hayırda kullanılacak malzemeler için verirdi. Bir gün öncesinden köy meydanlarında başlayan hazırlıklarda özellikle kazanlarda pişirilen keşkekler katılımcılara ikram edilirdi. Hayırların organizasyonunda kadınlar ve erkekler iş bölümü yaparlardı. Meydanlarda yakılacak ateş için erkekler odun taşırken kadınlar pilav ve yemekleri hazırlarlardı. Yapımı oldukça güç ve emek isteyen keşkeğin ise bazı yerleşim yerlerinde erkekler bazılarında ise kadınlar tarafından yapıldığı bilinmektedir.

Kadın ve erkeklerin ayrı ayrı oturup yemek yiyip sohbet ettiği hayır günlerinde ayrıca traktör arabalarında köy hocaları Kuran okuyarak namaz kıldırmaktadır. Namaz sonunda edilen dualarla hayırlar gün boyunca devam etmektedir. Köy hayırları bugün eski özelliklerini yitirmiş olsalar da pek çok yerleşim yerinde yerine getirilmektedir. Kadınların hayırların organizasyonunda aldıkları görevler ise yok denecek kadar azalmıştır. Bugün hayırlarda ikram edilen yiyecek olarak sadece tavuk etli ve nohutlu pilav bulunmaktadır. Yanında ise içecek olarak ayran ikram edilmektedir. Bu yiyecek de dışardan hazır olarak yemek şirketlerinden temin edilmektedir. Kadın ve erkekler hayır yerlerinde yine ayrı ayrı

yer almaktadırlar. Kız ve erkeklerin birbirlerini görüp beğendikleri yerlerden biri de olan hayır meydanları bu işlevini bugün sınırlı sayıdaki yerleşim yerinde sürdürdüğü görülmektedir. Bazı yerleşim yerlerinde genç kızlar bugün şalvarlarını giyip başlarına yemenilerini bağladıktan sonra kol kola girip hayrın düzenlendiği yerde gezmektedirler. Erkekler de onların peşlerinden gitmektedirler.

Köy yerlerinde düzenlenen bu geleneksel köy hayırlarından başka ayrıca iki muhacir yerleşim alanında daha özel kapsamlı düzenlenen geleneksel etkinlikler bu bağlamda ele alınabilir. Daha özel kapsamlı olan bu etkinlikler toplumsal yapıyı güçlendirici işlevini sürdürürken kültürel kodların yaşatılarak yeni nesillere aktarımını da sağlamaktadır. Bu etkinliklerden ilki merkeze bağlı Özbek köyünde düzenlenmekte ve "Bal Gecesi" ismini almaktadır. Aralık ayının ikinci haftası düzenlenen bu etkinlikte özellikle bal, pişi, zeytin, peynir ve çay ikram edilmektedir. Bütün köy halkından toplanan paralarla düzenlenen bu etkinliğe özellikle köy dışına göç etmiş kişiler katılarak toplumsal dayanışmanın sürdürülmesine özen göstermektedirler. Sadece köyde ve köy dışındaki köy halkı değil ayrıca çevre köylerden tanıdıklar, vali, belediye başkanı ve milletvekili gibi kişiler de davet edilmektedir. Gecenin ilk başladığı yıllarda pişileri kadınlar yapmaktayken bugün pişiler dışardan yiyecek firmaları tarafından köyde kurulan stantlarda ve yine firmalar tarafından gönderilen kadınlarca yapılmaktadır. Bu gecede kadınlar köy camiinin hemen yanında bulunan bir binada toplanıp yemek yerlerken, erkekler ise köy meydanında karşılıklı bulunan iki köy kahvesinde kurulan masalarda dışardan gelen konuklarla yemeklerini yemektedirler. Kadınların bulundukları mekânlara erkek olarak sadece erkeklerin bulunduğu mekâna yiyecek hizmetini gerçekleştiren köy delikanlıları dâhil olabiliyorken erkeklerin bulunduğu mekânda ise dışarıdan gelen kadın davetliler de dâhil olabilmektedir.

Özel kapsamlı etkinliklerin ikincisi Biga'ya bağlı Boşnak köyü olan Kalafat'ta düzenlenen Nilüfer Gölü etkinliğidir. Biga Bosna Hersek Kültür ve Dayanışma Derneği tarafından düzenlenen etkinlik genellikle Hıdırellez ile bağlantılı olarak mayıs ayında düzenlenmektedir. Araya Ramazan ayının girmesine bağlı olarak bazı zamanlarda haziran ayına sarkan etkinlik köyde yeşillikler içinde bulunan ve üzerinde nilüfer çiçeklerinin açtığı Nilüfer Gölü çevresinde gerçekleştirilmektedir. Türkiye'de çeşitli bölgelerde ve ayrıca Bosna Hersek'te yaşayan Boşnakların da davet edildiği etkinlik geniş kapsamlı olarak kutlanmaktadır. Bugün geleneksel giysileri içinde Boşnak kızları ve erkekleri Boşnakların önemli halk oyunları içerisinde yer alan "kolo idemo", "çaçak" gibi oyunları geleneksel halk çalgısı olan harmonikalar eşliğinde icra etmektedirler. Her etkinliğin vazgeçilmez yemeği

olan Boşnak böreği ise bugün kadınlar tarafından tepsi tepsi yapılarak ikram edilmektedir. Nilüfer Gölü etkinliklerinde kadınlar ve erkekler birlikte eğlenmekte ve yiyip içmektedirler.

2.8. Halk Hukuku ve Kadın

Günümüzde bilinen yazılı yasaların kurallarının dışında, insan topluluklarının kendi içerisinde geleneksel toplum düzeninin korunması ve sürdürülmesi amacıyla topluluğun ortak belleğiyle oluşturulan normlarla belirlenen hakların düzenlenme biçimi halk hukuku olarak adlandırılmaktadır. Yazılı hukuk kuralları var olmadan çok önce toplum düzeni bu hukuk kurallarıyla varlığını devam ettirmiş ve yazılı hukuk kurallarının ortaya çıkmasından sonra da toplumun ortak değerleriyle beslenip şekillenmeye devam ederek günümüze kadar gelmiştir. Bu kurallar işlevsel olarak geleneksel toplum düzenini devam ettirirken toplumun kültürel belleğinin kuşaktan kuşağa farklılaşarak nasıl tezahür ettiğini göstermesi bakımından da önemli yere sahiptir. Örf, adet, gelenek, görenek gibi toplumsal normların belirlediği halk hukukuna ait kurallar kaynağını en eski Türk kültürel tarihinden almaya başlayarak Türklerin tarih içinde geçirmiş olduğu bütün sosyal değişim-dönüşümlerle oluşmaya devam etmiş ve halen oluşum içinde olan bir bütündür.

Halk biliminde, halkın kendi hukuksal sorunlarını çözmek ve gereken önlemleri almak amacıyla kurduğu geleneksel düzen ve düzenlemelerin, yaptığı yasaların, koyduğu ödül ve cezaların derlenip incelenmesi yolundaki çalışmalar halk hukuku, örf-adet hukuku ve örfi hukuk adlarıyla gerçekleştirilmektedir. Toplumsal yaşam, bireyler, gruplar ve cemaatler arasındaki ilişkilerin düzenli bir biçimde sürdürülmesi için bir dizi beklentiyi, kalıp davranışı, işlemi, kaçınmayı ve yasağı gerektirir. Bu türden davranış ve beklentiler, sosyal kurallar kavramı içinde kümelenmektedirler. Bir takım düzenleyici ve denetleyici mekanizmanın özlerini oluşturduğu sosyal kurallar, sosyal alışkanlıklardan, örf, adet, töre, gelenek, görenek ve kanunlara kadar genişleyen bir tabloyu içine almaktadır (Açа, 2016: 584).

İnsan topluluklarına ait kültür olgusunu şekillendiren en önemli etmen olan inanç, Türklerin geçirdiği bütün tarihsel ve dönüşümlerle beraber her dönem hayatlarının içinde olmuştur. Türklerin, İslamiyet öncesi çeşitli tabiat kuvvetleri ve atalar kültü etrafında oluşmaya başlayan inanç sistemi Gök Tanrı inancı etrafında şekillenerek İslamiyet ile birlikte tamamen kendine özgü bir şekil almıştır. Bugün geleneksel toplum yapısında görülen birçok inanç ve uygulamaların temelinde yatan da işte bu inanç sistemidir. Toplum içinde görülen bütün kurumlarda ve bu kurumları oluşturan bireylerin üzerinde yaptırım gücüne sahip halk hukukuna ait kuralların oluşumu da bu inanç sisteminden bağımsız değildir.

Toplumun temel yapı taşını oluşturan aile kurumu, eski Türklerin de çok önem verdiği, buna bağlı olarak en eski Türk eserlerinin içeriğinde yer alan bir örgütlenme biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplum içinde bu kadar önem verilen kurumun buna bağlı olarak ortaya çıkma aşamasında birtakım toplumsal normların etkili olduğu görülmektedir. Eski Türklerde aile yapısının devletten devlete fazla değişiklik göstermediği söylenebilir. Bunun temel sebebi, aileyi meydana getiren esasların örf ve âdet hukuku şeklinde zaman içinde kurallaşması ve bu oluşumda devletlerin rolünün hukukun diğer alanlarına göre sınırlı olmasıdır. Türk ailesi ataerkil bir yapıya sahiptir. Aile yönetiminde baba hukuku esastır. Aile tipi küçük ailedir. Dıştan evlenme (egzogami) ve tek eşlilik (monogami) vardır. Evlenen erkekler aileden ayrılarak yeni bir ev kurarlar. Bu nedenle baba evi, geride kalan en küçük erkek çocuğa kalır (Kafesoğlu, 2011: 220).

Alanda gerçekleştirilen çalışmada muhacir toplumun büyük kesimin kesinlikle akraba evliliğine karşı oldukları bu durumu anlatmak için de “Bizde komşu kızı bile alınmaz.” sözünü kullandıkları saptanmıştır. Evlilikler genellikle egzogami şeklinde olup bunun yanında sınırlı sayıdaki kişilerde eski dönemlerde yapılan evliliklerde babaların aldıkları kararlarla kız çocuklarının hala ya da amca çocuklarıyla evlendirildiği görülmüşse de bu genelleme yapmak için yeterli oranda değildir. Yine Pomak toplumunda diğer muhacir topluluklarına göre akraba evliliğinin daha yaygın olduğu bu yönde saptanan diğer bir bulgudur. Pomak toplumuna ait yerleşim alanında yapılan görüşmelerde kaynak kişiler yapılan bu akraba evliliklerinin de çok uzaktan akrabalarla gerçekleştirildiğini belirtmişlerdir. Boşnak toplumunda ise akraba evliliği hiç olmadığı için bugün Kalafat köyü nüfusunun yarısından fazlasını diğer topluluklardan gelin olarak gelen kişilerin oluşturdukları aktarılmıştır. Muhacir toplumunda ayrıca tek eşli evlilik yaygın olup tek bir yerleşim alanında kuma gitme olayı ile karşılaşılmıştır. Görüşmenin gerçekleştirildiği kaynak kişinin kendisinin yaşadığı bu durumun nedenini açıklarken sarf ettiği sözler ise babanın aile içindeki konumunu ve etkisini göstermesi bakımından önemli yere sahiptir. Kaynak kişimiz kuma olarak gittiği eşinin evli olduğunu bile bile onunla evlendiğini belirtirken şöyle devam etmiştir: “Kocamın bir karısının olduğunu biliyordum. Zaten tarlalarında işe gidiyordum. Beni çok istiyordu. O zamanlarda 16 yaşındaydım. Başta baba da yoktu. Ölmüştü babam. Cahillik işte. Kaçtım, gittim. İlk önce ayrı bir evde oturduk. Sonra diğer eşiyle yaşadığı eve geçtik. Bir süre beraber yaşadık. Sonra ilk eşi öldü. Bana resmi nikah kıydı.” Kaynak kişi bunlardan başka ayrıca bugün kırsal alanda kuma olarak gitmenin sadece isminin değişerek yaygın şekilde devam ettiğini de belirtmiştir. Kırsal alanlarda bugün erkeklerin evli oldukları halde eşlerini bırakıp başka kadın ve kızlara ayrı

ev açtıkları, daha sonra ise eşlerinden boşandıkları aktarılanlar arasındadır. Şehir merkezinde yapılan görüşmelerde de bu duruma kısmen rastlanmıştır.

Geleneksel toplum yapısını belirleyen ataerkil sisteme göre ailenin söz hakkını elinde bulunduran erkek -ki bu çoğu zaman baba, babanın yer almadığı durumlarda dede, dayı, amca olabilmektedir- özellikle kadınlar ve kızlar üzerinde söz söyleme hakkına sahiptir. Muhacir toplumunda da her konuda olduğu gibi özellikle kadınlar ve kızlar hakkında verilen kararlarda erkek hane bireylerinin etkin olarak rol oynadıkları görülmüştür. Erkek bireylerin eskiye göre bugün bu rolleri azalarak devam etse de birçok yerleşim alanında özellikle Pomaklarda büyük oranda devam etmektedir. Kız çocuklarının evlenmelerine babaların karar verdiği eski dönemlerde kız çocuğu daha evlendirilmeden önce baba kapısında büyük baskılara maruz kalarak yetiştirilmekteydi. Kız çocuklarının çoğuna baba kapısında saç kesmelerine bile izin verilmediği bu yönde elde edilen bilgiler arasındadır. Bundan başka kız çocuklarının eğer kırsal alan dışına çıkacaklarsa (mesela yılda bir kez Çanakkale merkezde düzenlenen panayırlara) başlarında mutlaka bir erkek; köy içinde evin dışına gece çıkacaklarsa başlarında yengeleri, nine ya da anneleriyle çıkmalarına izin verilmektedir. Nişanlı olan kızlar ise değil nişanlıları ile görüşmek eve nişanlı olduğu erkek geldiğinde bile odadan dışarıya çıkarılmazdı. Araştırmanın gerçekleştirildiği alanlarda babanın ölmüş olduğu evlerde kız çocuklarının evlenmesine ya dedenin ya da amca, dayı gibi soy üyesi erkeklerin karar verdiği görülmüştür. Bu soy üyesi erkeklerden çoğunun ise kız çocuklarını başlık parası karşılığında kocaya verdiklerini yine görüşme yapılan kaynak kişiler aktarmışlardır. Bu noktada çoğu yerleşim yerinde “yok” denilerek geçiştirilmeye çalışılan başlık parası uygulamasının mevcut olduğu da diğer görüşme yapılan kaynak kişiler tarafından söylenmiştir.

Evlilik konusuyla bağlantılı olarak halk hukuku kapsamında ele alınması gereken bir diğer önemli olgu da namus olgusudur. Çalışmanın gerçekleştirildiği alanlarda görüşme yapılan kişilere namus dendiğinde akıllarına ne geldiği sorusu yöneltildiğinde alınan cevap büyük çoğunlukla “kadın”, “ahlak”, “zina” olmuştur. Çok az kişi ise namusun “vicdan” ve “dürüstlük” olduğunu belirtirken kadının da erkeğin de namusunun aynı olduğu yöndeki fikirlerini beyan etmişlerdir. Alanda kadın ya da erkek geleneksel algısına göre namus çoğunlukla doğrudan kadınla ilişkilendirilmektedir ve namus dendiğinde ise kadının yanında yer alan bir diğer kavram zinadır.

Kaynak kişilerin görüşlerine göre namus bayrak gibidir, şereftir. Bir kadın ne olursa olsun namusuna sahip çıkmalı, hareketlerine dikkat etmelidir. Çünkü kadının söz konusu konuyla ilgili yaptığı en ufak bir yanlış kendisinden çok sülalesini, soyunu-sopunu

ilgilendirmektedir. “Deli utanmaz, soy arlanır”, “Erkeğin yaptığı zina elinin kiri, kadının yüzünün karasıdır” gibi sözler yörede kullanılmaktadır.

Konuyla ilgili olarak bir diğer görüş ise herkesin namusunun kendisine ait olduğu yönündedir. Katılımcımız konuya farklı bir boyut kazandıracak görüşlerini şu şekilde aktarmıştır: “Babam annemle evliyken başka bir kadınla görüşüyordu. Duyduğumuz kadarıyla o kadın da evliymiş. Babam kendi yaptığı şeylerin yanlış olduğunu biliyordu. Bizim de aynı şeyleri yapacağımızdan korktuğu için bize baskı uyguluyordu. Dışarıya çıkmamıza bile izin veriyordu. O yapınca namussuzluk olmuyor da biz dışarı çıkıp şimdi evli olduğum kişiyle görüşüyorum diye mi ben namussuz oluyorum? Bu nedenle namus vicdandır, dürüstlüktür. Sadece kadınla değil erkekle de ilgilidir.” (KK.61).

Bütün bunlardan hareketle toplumun her kurumunda her dönemde kadının toplumsal yapının şekillenmesinde çocukluktan başlayarak genç kızlık, kadınlık, annelik gibi farklı dönemlerde üstlendiği farklı rollerle en ön planda yer aldığı söylenebilir. Bu nedenle bir kadın dünyaya gelen çocuklarını özellikle kız çocuğunu öyle bir yetiştirmelidir ki ilerde gittiği el kapısında kendisine ve ailesine laf söz ettirmemelidir. Yöredeki geleneksel algıya göre “Yuvayı dişi kuş yapar.” Kuş yuvadan gördüğünü yapar. Anne yavrusuna her işi adabıyla yapmasını öğretmelidir. Kadına yönelik eski tutum ve davranışlar her ne kadar bugün eskiye nazaran yumuşama gösterse de hem kırsal alanda hem de şehir merkezinde yine de devamlılığını korumaktadır. Önceden genç kızlar evlenmeden önce baba kapısında maruz kaldıkları kısıtlamalara evlendikten sonra da kalmaya devam etmektedirler. Özellikle geniş ailelerin bulunduğu evlerde gelin rolüne geçiş yapan genç kız büyüklerin yanında hal ve hareketlerine dikkat etmek zorundadır.

Halk hukukunun miras konulu uygulamalarında da erkeğin ön plana çıkarılıp kadının arka plana atıldığı muhacir toplumunda da tıpkı geleneksel Türk toplum algısında olduğu gibi karşılaşılmıştır. Fakat geçmişte büyükler tarafından konuya yönelik uygulamanın işlevi bugün değişmiş, önceden kadın aleyhine yapılan miras konusundaki eşit olmayan tutum bugün kadının lehine dönmüştür. Önceden ne olursa olsun miras daima erkeğe fazla bırakılmaktadır. Bugün hala bu görüşte olanların sayısının fazla olduğunu da burada belirtmek gerekmektedir. Bunun nedeni sorulduğunda kaynak kişilerin verdiği cevap şu olmuştur: “Kız çocuğu bir gün alıp başını gidecek. Oğlum benim yanımda kalacak. Neden kıza daha fazla miras vereyim? Haksızlık olmaz mı?” (KK.46). Katılımcıların çoğu özellikle önceden değersiz diye kız çocuklarına bırakılan yerlerin bugün çok değerlendiğini, değerli diye erkek çocuklarına bırakılan yerlerin ise değersizleştiğini ifade etmişlerdir. Bugün, muhacir toplumunda miras konusunda kız ve erkek çocukları arasında eşit bir tutum sergileyenlerin sayısı eskiye nazaran artmış

durumdadır. Zaten yazılı yasaların verdiği yetkilerle kız çocukları artık böyle durumlarda haklarını rahatça arayabilmektedirler.

Halk hukuku bağlamında ele aldığımız aile, namus, miras konularına ait aynı zamanda toplumun cinsiyet rollerini nasıl algıladığını göstermekle birlikte ataerkil temelli toplumun kadına bakış açısının konu edildiği hikâyeyi kadın katılımcımız şöyle aktarmıştır: "Yaşlı adamın biri çok zenginmiş. Bir gün ölüm döşeğine düşmüş. Mirasını dört oğlu arasında paylaştırmış. Oğullarını etrafında toplamış: 'Bakın çocuklarım ben ölmek üzereyim. Mirasımı size bırakıyorum. Filanca yerdeki kadıya gidin size mirası paylaştırsın.' demiş. Baba öldükten sonra bir süre malları beraber işleyen çocukların aralarında hır gür çıkmaya başlamış. Geçimsizlikler iyice artınca kadıya gitmeye karar vermişler. Çocuklar yola koyulmuşlar. Yolda giderken yolda bir deve izi görmüşler. Bir kardeş demiş, 'Bu deve sahibinden kaçak olsa gerek'. Bir diğeri, 'Bu devenin ayağının biri topal olsa gerek.' demiş. Üçüncü kardeş, 'Bu devenin bir gözü kör olsa gerek.' demiş. En son kardeş de 'Kuyruğu kısa olsa gerek.' demiş. Gitmeye devam ederlerken karşıdan bir adamın geldiğini görmüşler. Kardeşler bu defa da sırayla adam hakkında tahmin yürütmeye devam etmişler, 'Bu adamın boyu kısa olsa gerek, gözleri çakır olsa gerek, adı Şakir olsa gerek, devenin sahibi olsa gerek." dedikleri anda adam karşılarına gelmiş. Kardeşler sormuş, 'Senin deven mi kayıp?'. Adam cevap vermiş, 'Evet.' Kardeşler yine sormuş, 'Kör müydü, topal mıydı, kuyruğu küçük müydü?'. Adam bunun üzerine, 'Demek ki devem sizde. Çıkarın devemi.' deyince kardeşler her ne kadar kendilerinde olmadığını söyledilerse de söz geçirememişler. Böylece sorunu halletmek için hep birlikte kadıya gitmişler. Kardeşler başlarından geçenleri kadıya anlattıktan sonra kadı hepsini dışarı çıkarmış. Yanında yemek için getirdiği portakalı cüppesine sara sara koca bir top haline getirmiş ve adamla birlikte kardeşleri de içeri almış. İlk önce devenin sahibine bunun ne olduğunu sormuş. Devenin sahibi bunun çaput olduğunu söylemiş. Sonra kardeşlere sormuş. Kardeşler sırasıyla, 'İçinde yuvarlak bir şey olsa gerek; ufak bir şey olsa gerek; portakal olsa gerek.' der demez kadı şaşırarak cüppeyi çekmiş ve içinden portakal çıkmış. Kadı kardeşlere dönüp devenin azalarının özelliklerini nerden bildiklerini sormuş. Kardeşler sırayla cevap vermişler, 'Ayağının üçünün izi belli biri belli belirsizdi, bu topal olduğunu gösterir; devenin ayak izleri normal adım ölçüsünde değil, normal adımın bir tık ötesindeydi, bu kaçtığını gösterir; kuyruğu sağlam olan deve pisliğini dışarıya bırakırken kuyruğunu yukarı kaldırır da bırakır, bu pisliğini ezik ezik bırakmış, bu da kuyruğunun kesik olduğunu gösterir; yolun bir tarafındaki otları yemiş bir tarafındakileri yememiş, bu da kör olduğunu gösterir.' Kadı gün bittiği için kardeşlerin bu gece kendilerinde misafir olmalarını istemiş ve miras işini yarına bıraktığını söylemiş. Kardeşleri evine bıraktıktan sonra dışarıya onlara yiyecek

içecek almaya gitmiş. Yol kenarında sürüsünü otlatan çobandan en besili koyunu, şaraphaneden bir kasa şarap, bir de ekmek almış. Eve getirmiş. Misafirlerin önüne sofra kurulduktan sonra onlardan izin istemiş. Dışarda ufak bir işinin olduğunu söylemiş. Bu sırada gizli gizli onları dinliyormuş. Kadının annesi bu sırada misafirleri ağırlıyormuş. Kardeşler yemekleri yiyip şarapları içtikçe sırayla yine tahminlerde bulunmuşlar ve şunları söylemişler sırayla, 'Bu kuzu güzel kuzuymuş ama kelp (köpek) sütüyle beslenmiş, bu şarap güzel bir şarapmış ama bağı mezar üstünde yetişmiş, bu ekmek güzel bir ekmekmiş ama bunu hayızlı (aybaşılı) bir kadın yoğurmuş, bu kadı güzel bir kadı ama haramzade.' Kadı evden çıktığı gibi çobanı bulup sormuş, 'Aldığım koyunu neyle besledin?' Çoban cevap vermiş, 'Doğumda annesi ölmüştü. Onu emzikli köpeğim öldürdü.' Kadı hemen şaraphaneye gitmiş. Üzümlerin nerde yetiştiğini sorunca, üzümlerin yetiştiği yerin önceden mezarlık olduğunu öğrenmiş. Ekmeği zaten sormasına gerek yok. En son annesine kendisinin nerden olduğunu sormuş. Annesi ne kadar kıvırdıysa da daha fazla saklayamamış, 'Bak oğlum senin baban zürriyetsizdi. Ama bunu kimsenin bilmemesi gerekiyordu. Baban beni arkadaşıyla yatırdı. Sen ondan oldun' demiş. Kadı kardeşlerin yanına gitmiş ve istemeyerek kendilerine kulak misafiri olduğunu söyledikten sonra koyun, ekmek, şarap ve kendisi hakkındaki tahminleri nasıl yaptıklarını sormuş. Kardeşler yine sırayla cevap vermişler, 'Anne sütüyle beslenen koyunun yağı etle deri arasında olur. Bu koyunun yağı etin altındaydı. Şarap dediğin içtikçe insana derdini unutturur. Bu benim derdime dert kattı. Mezarlıkta yetişen üzümden yapıldığını anladım. İyi bir kadın ekmeği yoğurduğunda o ekmeği suya bandığında ekmek suyu sünger gibi çeker. Bu ekmek çekmiyordu. Sen haramzade olmasaydın bizimle sofraya oturur yemek yerdin. Sofraya oturmadın'. Kadı malları paylaştırdıktan sonra kardeşleri göndermiş" (KK.52).

2.9. Mekânların Kadına Özgü Kullanımları ve Halk Mimarisi

İnsanın yer yüzünde var olmaya başladığı günden bu yana en temel ihtiyaçlarından biri de korunma iç güdüsüne bağlı olarak ortaya çıkan barınma ihtiyacıdır. Barınma ihtiyacı sonucunda içinde bulunulan coğrafî, tarihî ve kültürel özelliklere göre şekillenen ve halkın çeşitli malzemeleri kullanarak inşa ettiği yapılar halk mimarisi olarak tanımlanabilir. Çalışma evreninde üstte değinilen özelliklere bağlı olarak tespit edilen halk mimarisi unsurları şu şekilde sıralanabilir: evler, camiler, çeşmeler, okullar, kahvehaneler.

Araştırmanın gerçekleştirildiği bütün muhacir yerleşim yerlerinde hemen bütün Türkiye genelinde hâkim olan köy mimarisi yerleşimine göre köy meydanında en ez iki tane karşılıklı kahvehane mevcuttur. Merkeze bağlı köylere ulaşım her gün düzenli saatlerde şehir merkezinden kalkan araçlarla sağlanmaktadır. İlçelere bağlı köylerde ulaşım ise ilçe merkezlerinden kalkan araçlarla sağlanmaktadır. Araçlar köy meydanında

kahvehanelerin önünde yolcu alıp yolcu bırakmaktadırlar. Kahvehaneler köy erkeklerinin boş zamanlarını değerlendirip çay, kahve içtikleri; arkadaşlarıyla sohbet edip sosyalleştikleri en önemli mekanlardır. Kadınlar daha çok bu ihtiyaçlarını birbirleriyle olan komşuluk ilişkileriyle gidermektedirler. Kırsal alanda bulunan bu halk mimarileri aynı zamanda toplumun kadın ve erkeğe biyolojik cinsiyete göre yüklediği rollerin bir kez daha belirgin hale geldiği alanlardır. Elde edilen bulgularda birçok yerleşim yerinde kadınların önceden kahvehanelerin önünden bile geçmesinin yasak olduğunu göstermektedir. Bazı yerleşim yerlerinde ise kadın bu alandan geçerken feracesi ile yüzünü iyice kapatmak zorundadır ki bu hareket bile çoğu zaman yadırganmaktadır. Bugün hala kahvehane önleri çoğu yerleşim alanında kadınların hareket alanını sınırlandıran yerler olarak göze çarpmaktadır.

Araştırma sırasında daha sağlıklı veri elde edebilmek ve mukayese yapabilmek adına kahvehanelere girilmiş ve erkeklere sorular sorulmuştur. Görüşme yapılan erkeklerin hemen hepsine sorulan soru, kadınların bugün kahveye rahatça gelip gelmeyecekleri yönünde olmuştur. Bazı erkekler sorulan bu soruya, “Tabii gelebilir, hiçbir problem olmaz.” cevabını verirken aynı görüşme yerinde aynı soru kadınlara yöneltildiğinde, “Belki çok acil işi olduğunda eşine ulaşmak için gidebilir fakat yine de bu hareketi orada oturan erkekler tarafından kınanır.” cevabı alınmıştır. Başka bir yerleşim yerinde erkek kaynak kişiyle yaptığımız görüşmede ise, “Bırakın kahveye gelmeyi, önünden bile geçse laf söz olur. Karşıda okul var. Kadınlar çocuklarını okula bile bırakırken kahve önünden değil okulun arkasındaki yoldan dolanıp bırakmaktadırlar.” cevabı alınmıştır. Çalışmanın gerçekleştirildiği bir diğer alanda ise erkek kaynak kişiden alınan yanıt şu şekildedir: “Köy otobüsleri kahve önünde durmaktadır. Burada inen çoğu bayan evine doğru giderken hareketlerine dikkat etmek zorundadır.” Bu üç yerleşim yerinin hepsi ise turizm potansiyeli yüksek köylerdir. Merkeze bağlı Tevfikiye köyünde meydanda üç kahve ve ayrıca Troya Müzesi bulunmaktadır. Buradaki kahvehanede ise müzede çalışan kadınlar erkeklerle farklı alanda oturup çaylarını içebilmektedirler. Bu örnekler hem kadının toplum içindeki statüsüne göre hem de kırsal-kentsel alan farklılıklarına göre yine toplum tarafından kendisine atfedilen kadınlık rolünün algılanmasının nedenlerini göstermeleri bakımından önemlidir.

Halk mimarisinin önemli bir diğer unsuru olan camiler de yine köy meydanlarında kahvehanelerin hemen yanında yer alan yapılardır. Kadın ve erkeklerin özellikle köy hayırlarında, mevlitlerde, cenaze namazlarında ve Ramazan aylarında ortak kullandıkları alanlardan olan yapılarda da kendi içlerinde kadın ve erkeğe yönelik kullanım sınırlılıkları olduğu görülmektedir. Geleneksel Türkiye cami mimarisine göre camilerde Ramazan

aylarında kadın ve erkeklerin teravih namazlarını kıldıkları yerler ayrı ayrı bölümlenmiştir. Bu bölünme genel olarak farklı iki kat olarak görülmektedir ve kadınlarla erkeklerin giriş yerleri de farklıdır. Yine cenaze namazlarında kadın ve erkekler ayrı ayrı yerlerde cami bahçesini kullanmaktadırlar. Köy hayırlarında kullanılan camilerde de erkekler yoğun olarak cami bahçesinde, kadınlar ise cami bahçesinin dışında toplanmaktadırlar.

Önceden kızlarla erkeklerin birbirlerini görüp beğendikleri ve köyün ortak kullanım alanlarından biri olan çeşmelerin birçoğu bugün aktif değildir ve kullanılmamaktadır. Aktif olanlar ise (mesela Dümrek köyü meydanında bulunan çeşme) çok az kullanılmaktadır. Bugün bütün evlerin içinde su tesisatı mevcuttur. Eski köy çeşmeleri ise kızlarla erkeklerin önceden birbirlerini görüp beğendikleri ve karşılıklı maniler söyledikleri yerler olarak işlevlerini kaybetmiş durumdadırlar. Geleneksel köy mimarisinin geçmişteki en önemli unsuru olan çeşmeler bir zamanlar kızlarla erkeklerin birbirlerini görme ve buluşma yerleridir. Kaynak kişilerin aktardıklarına göre akşamüstleri toprak testileriyle buraya su almaya gelen kızlar bir testiyi doldururken bir testiyi de çeşme üstüne bırakmaktadır. Bu esnada karşıda dizilen erkeklerden biri eğer bu kızı beğendiyse niyetini belli etmek için karşıdan kuş sapanıyla nişan alıp taşı testiye atmaktadır. Böylece kız erkeğin kendisini beğendiğini anlardı (KK.56). Köy çeşmeleri bunun yanında daha önceden birbirlerini seven gençlerin de buluşup görüşme yeridir. Kızlar ve erkeklerin yakın mesafede buluşup konuşmalarının yasak olduğu dönemlerde kızlar yine akşamüstleri buradan taşıdıkları suları yemiş ağaçlarının diplerine dökerek tekrar su doldurmaya gelirlerdi ki sevdikleri erkekleri daha fazla görmek için. Bugün erkeklerin pek çoğu eşlerine bu durumu hatırlatmak için, “Beni görmek için az yemiş sulamadın.” diye takılmaktadır (KK.48).

Günümüzde aktif olarak kullanılan okullar sadece merkeze bağlı Akçapınar ve Kumkale köylerinde bulunmaktadır. Bu yerleşim yerleri haricindeki okulların bir kısmı kapalıyken bir kısmı ise dernek, misafir evi ve kadınların toplanıp sosyalleştikleri yerler olarak görülmektedir. Tevfikiye köyünde bulunan ilkokul restore edilerek misafir evi haline getirilmiştir. Biga Işıkeli’nde bulunan eski köy ilkokulunu kadınlar kendi imkanlarıyla boyadıktan sonra içinin dekorasyonunu yine evlerinden temin ettikleri eşyalarla tamamlamışlardır. Kadınlar burada kendi aralarında toplanıp günler yapmakta ve Kuran okumaktadırlar. Biga Kalafat köyündeki okul ise 16 Mayıs 2016 tarihinden bu yana Biga Bosna Hersek Kültür ve Dayanışma Derneği olarak faaliyet göstermektedir. Burada düzenlenen geleneksel günler ve diğer faaliyetlerde kadın-erkek bir arada toplanmaktadır.

Halkın yaşam biçiminin ve geleneklerinin en önemli göstergesi ve aynı zamanda kadınla ilişkilendirilen en önemli özel alan olan evler bu bağlamda da en önemli halk mimarisi unsurudur. Özellikle 1950’li yıllarda gelen göçmenlere devlet tarafından evler

inşa edilmiştir. Bu evlere yoğun olarak Tevfikiye, Yeniköy ve Mecidiyeköy'de rastlanmıştır. Evlerin bir kısmı yıkılmıştır. Bir kısmı ise sahipleri tarafından restore edilerek halen kullanılmaya devam etmektedir. Kırsal yerleşim alanlarında bu ilk muhacir evlerinden başka taş ya da tuğla kullanılarak yapılmış evler bulunmaktadır. Son zamanlarda ise özellikle başka şehirlerde çalışarak emekli olmuş ve köye yerleşmiş kişiler prefabrik evler; köy halkı da apartman tipi modern evler inşa etmişlerdir.

Evler çoğunlukla tek katlı olmakla birlikte bazen iki katlıdır. İki katlı evlerde genellikle baba mesleği olan tarım ve hayvancılığı sürdürmek isteyen gençler anne babalarıyla altlı üstlü ikamet etmektedirler. Alt katta genel olarak anne-baba, üst katta ise evin oğlu, karısı ve çocuklarıyla oturmaktadır. Evlerin hemen hepsinin geniş bir bahçe içine inşa edildikleri görülmektedir. Aynı bahçe içindeki evlerde özellikle eski yapılarda bahçenin muhtelif yerlerinde bulunan ahır, müştemilat gibi yapıların bir değişim ve dönüşüm içinde olduğu gözlemlenmektedir. Bu yerler yeniden restore edilerek bir kısmı depo bir kısmı ise yazın özellikle misafir geldiğinde oturulacak yerler haline dönüştürülmüştür. Özellikle yaz aylarında misafir geldiğinde ya da aile bireylerinin bir arada oturabileceği bu dış mekanların başlı başına bağımsız bir ev özelliği gösterdiklerini söylemek mümkündür. Burada özellikle buzdolabı, masa-sandalye, koltuk takımı, topraktan yapılmış ocak ve ayrıca bunun yanında tüple kullanılan modern ocak da yer almaktadır.

Eski dönem konutlarında göze çarpan bir diğer unsur ise özellikle birden fazla oğlu olan ailelerin oğullarını evlendirdiklerinde yan yana oturtmak üzere planlayarak inşa ettikleri evlerdir. Bu evler incelendiğinde yan yana en az iki en fazla üç tane olan kapıların her birinin bağımsız bir ev oluşturdukları görülmektedir. Her bir ev içinde bir banyo, mutfak ve iki oda bulunmaktadır. Bazı yerleşim yerlerinde ise en eski ev tipi sayılabilecek tek göz oda içinde hem banyo hem mutfak hem de oturma alanını barındıran yapılara rastlanmıştır. Bu yapılarda kapıdan girer girmez karşıda bir su giderinin bulunduğu etrafının sadece hafif bir setle çevrildiği önceden açık halde banyo olarak kullanılan yerler bulunmaktadır. Bunun hemen yanında mutfak amaçlı kullanılan tezgâh, yapının orta kısmında ise oturma divanları karşılıklı olarak konmuştur. Bunlardan daha sonra inşa edilen evlerde ise bir hol-antreden evin diğer odaları ve mutfağına geçiş yapılmaktadır.

Bütün bunlardan başka evlerin dış yapılarının da bulundukları yerleşim yerlerinin özelliklerine göre bazı değişikliklere uğradıkları gözlemlenmiştir. Örneğin merkeze bağlı Tevfikiye köyü Tarihe Saygı Projesi kapsamında koruma altına alınmış bir köydür. Köy evlerinin dışına bu nedenle Truva Savaşı'nın kahramanlarının figürleri resmedilmiştir ve kapı numaralarının yazıldığı metal levhalar ahşap haline getirilmiştir. Ayrıca tarihi turistik

yerlere yakın olan diğer köylerde de evlerin dış kısmının tamamı beyaz renkle boyalıdır. Araştırma yapılan bütün yerleşim yerlerinin hepsinde konutların önünde topraktan yapılmış fırınlar bulunmaktadır. Bu fırınların çoğu bugün aktif haldedir. Kaynak kişilerin aktardığı bilgilere göre bu fırınları önceden yapan kadınlar bulunmaktadır. Halen bu fırınlarda kendi ekmeğini yoğurup pişiren kadınlar tespit edilmiştir.

Geleneksel halk mimarisinin kadına özgü değerlendirilmesi aşamasında bir nokta daha dikkatlerden kaçmamaktadır. Muhacir halkın göçten önceki yaşanmışlıklarını göçten sonra da geldikleri yerlerde evlerinin içine taşıyarak geçmişin hatırlanmasına özen gösterdikleri söylenebilir. Bu durum özellikle Güneyli, Yeniköy ve Biga-Kalafat köyünde tespit edilmiştir. Yeniköy ve Güneyli'de iç dekorasyon olarak Bulgaristan'dan getirilen demir karyolalar, ahşap dolaplar, duvarlarda gaz lambaları ve muhacir kadınların en önemli hüneri sayılabilecek dikiş-nakış işini gerçekleştirdikleri alet olan dikiş makineleri kullanılmaktadır. Duvarlarda ise süs unsuru olarak göç edilen yerden gelmiş olan siyah-beyaz fotoğraflar çerçevelenmiş halde yoğun olarak yer almaktadır. Geleneksel Türk kültüründe önemli bir yer tutan misafirperverlik muhacir halkta da önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaynak kişiler özellikle göçten önceki yerlerinde bulunan evlerinde her evin bir misafir odasının bulunduğunu aktarmışlardır. Bu bağlamda eve gelen misafir için kullanılan yorgan, yastık, yer yatağı, çarşaf gibi eşyalardan oluşan yüklükler bugün de birçok yerleşim yerindeki muhacir evinde göze çarpan göstergelerdir. Ev içi dekorasyonunda özellikle duvarlarda bulunan, kadınların çeyizlerinde dikip işledikleri Mushaf keseleri ve süs eşyaları evi tamamlayan diğer parçalardır.

Boşnaklarda da uzun zaman önce yaşanılan göç olayının ve geçmişe duyulan özlemin halkın muhayyilesinde ayrı bir yer tuttuğu görülmektedir. Toplum, bu özlemi mekâna yönelik olarak kullandıkları nesnelerle gidermeye çalışmaktadır. Kalafat köyünde evlerin dış kısmında hanenin soyadının ve evin yapılış tarihinin yazılı olduğu bir mermer monte edilmiş halde bulunmaktadır. Bunun yanında Bosna bayrağının sembolü olan zambak ya evin dışına duvara işlenmiştir ya da Bosna bayrağı hemen her evin dışında asılıdır. Her evin içinde de Bosna'dan getirilmiş ve Bosna'nın sembolü olan süs eşyaları dekoratif amaçlı kullanılmaktadır.

2.10. Büyü, Fal, Ziyaret Olguları ve Kadın

Tarihi insanlık kadar eski olan ve bütün milletlerin kültüründe yer alan büyü fenomeni kaynağını din ve din dışı unsurlardan alan uygulamalar bütünüdür. Çeşitli nesneler kullanılarak ve yine çeşitli amaçlarla gerçekleştirilen büyü olgusu bünyesinde barındırdığı bilinmezlik nedeniyle her dönemde insanlar üzerinde etkili olmuştur ve bu

etkisini günümüzde de sürdürmektedir. Türk halk inançlarında da önemli bir yer tutan büyü olgusunun gerçekleştirilmesindeki amaç insanın çevresini ve çevresindeki varlıkları kontrol altında tutma isteğidir. Bütün dünya kültürlerinde her dönem önemli bir yer tutmuş olan büyü ve büyücülük etrafında gerçekleşen inanç ve uygulamalar bütünü sosyal bilimlerle uğraşan birçok araştırmacı tarafından ele alınmıştır.

Büyüyü "eylemlerden oluşan pratik bir sanat" olarak nitelendiren Malinowski (1990: 77), büyünün üç türünden söz etmiştir. Bunlardan ilki, "prima facie" ifade biçimleri olan heyecanlarla uyum içinde yapılan büyülerdir. İkinci tür büyüde eylemin kendi sonucunu önceden yaratması söz konusudur. Üçüncü tür büyüler ise içinde taklit ya da heyecan barındırmayan ve büyü gücünün dolaysız kullanımı olarak nitelenebilen ayinlerdir.

Kaynağını hem İslam öncesine hem de İslam sonrasına ait Türk inanış ve uygulamalarından alan büyü ve büyücülük geleneği geleneksel Anadolu kültüründe bugün de varlığını etkin bir biçimde sürdürmektedir. Çalışma sırasında elde edilen verilere göre ise yörede hem şehir merkezinde hem de kırsal alanda varlığı etrafında şekillenen inançların kuvvetli bir şekilde devam ettiği büyü olgusunun daha çok kötü amaçlarla yaptırıldığı görülmektedir. Kaynak kişilerin ricası üzerine burada konuyla ilgili bilgileri aktaranların ismi zikredilmeyecektir.

Konuyla ilgili ilk saptama kadınlara büyü ile ilgili soru sorulduğunda kadınların verdikleri tepkilerin hemen her yerleşim yerinde ortak özellik göstermesi yönündedir. Kadınlar, "Köyde büyü yaptıran ya da yapan var mı?" sorusu yöneltildiğinde kafalarını yukarıya doğru kaldırıp, "Aaaaa…. Bizim buralarda öyle şeyler olmaz. Zaten günah." cevabını vermişlerdir. Çalışma devam ettikçe bu yönde sorulan sorulara kaynak kişilerle kurulan samimiyetle orantılı olarak doğru ve geniş kapsamlı bilgiler elde edilmiştir. Sahada gerçekleştirilen çalışmada büyülerin daha çok kötü amaç işleviyle yaptırıldığına, büyüyü yapanların özellikle bazı yerleşim yerlerinde yaşayan erkek hocalar, yaptıranların ise kadınlar olduğu bulgularla ortaya konmuştur. Büyüye yönelik inanç ve uygulamaların ise önceleri daha geniş kapsamlı olmakla birlikte bugün biraz daha etkisini azaltarak devam ettiği görülmüştür. Büyü malzemesi olarak ise, ölünün ardından bir ipe kırk gün boyunca Yasin okunarak kırk düğüm atılan ve mezarlığa gömülen iplerin, sabunların, domuz yağının, eski el yazması kitapların, büyü yaptırılacak kişinin giysilerinin kullanıldığı görülmüştür.

Bu malzemelerin kullanılarak gerçekleştirildiği büyülerin gerçekten çok etkili olduklarına inanıldığı kaynak kişiler tarafından aktarılmıştır. Yine yörede yaygın olan bir inanca göre önceden mezarlıklarda yatan çoğu kişi ya nazardan ya da büyüden ölmektedir. Yapılan büyülerde en çok kullanılan malzeme ise ölünün gömülü olduğu

mezardan alınan kırk düğümlü iple gerçekleştirilendir. Herhangi bir kişiyi ayırma ya da kişiye kötülük amacıyla hocalara başvuran kişiler hocaların tavsiyesi üzerine taze kırk günlük bir mezardan bu ipi alarak hocalara götürmektedir. Daha sonra ise hocaların dediği şeyleri sırayla uygulayarak etki altına almak istediği kişiye yönelik amacını gerçekleştirmektedir. Bu uygulamalar arasında kaynak kişinin annesinin bizzat şahit olduğu bir olay aktarılmıştır. Kaynak kişinin annesi belki 30-40 yıl önce bir gece saat gece yarısını geçtiği vakit komşusundan evine giderken üç yol ağzında çırılçıplak bir halde soyunmuş bir kadının ellerini kollarını havaya kaldırarak garip garip hareketler yaptığını görmüş. Daha sonra bu kişinin bu hareketleri büyü amacıyla yaptığını duymuştur.

Sabunların üzerine iğne saplanıp hocalar tarafından çeşitli tılsımlı ayetlerin okunduktan sonra evlerin önündeki kuyulara ya da su bulunan bir yere atılmasıyla yapılan büyüler de yörede en çok duyulan büyüler arasındadır. Bu büyü çeşidi de yine hangi kişiye yönelik olarak yapılacaksa hocaya o kişini ismi verilirdi. Daha sonra bu sabun kişinin bulunduğu evin önündeki suyun bulunduğu bir yere bırakılırdı. Sabun bu su içinde eridikçe büyü yapılan kişi de günden güne zayıflayıp erirdi.

Domuz yağı kullanılarak yapılan diğer bir büyü çeşidi ise daha çok “ayırma büyüsü” olarak yapılmaktadır. Domuz yağı üzerine yine büyünün etki etmesi istenen kişinin adıyla hocalar tarafından okunan efsunlu ayetlerden sonra bu yağ evdeki eşyaların altına gizlice sürülürdü. İnanışa göre bu büyünün yapıldığı evdeki hane halkı arasında kavga, huzursuzluk eksik olmamaktadır. Bu yağı fark eden kişinin ise hemen sirkeyle bunu silmesi gerekmektedir.

Araştırma yapılan yerleşim yerlerinin birinde de eski yazıların yazılı olduğu bir kitaptan yazılı olan şeyleri okuyarak büyü yaptığı tespit edilmiştir. Aktarılan bilgilere göre bu kadın bu kitapla tuvalete girip orada ne yapıyorsa da bu tam olarak bilinmemektedir. Yine aktarılan bilgilere göre ise bu kadın çok feci bir şekilde ölüm anında gözleri içeri kaçarak can vermiştir.

Yörede tespit edilen bir diğer büyü çeşidi de büyünün aile içindeki özellikle kadınlar arasındaki akrabalık ilişkileri üzerinde nasıl bir işlevi olduğunu göstermesi yönüyle önemli bir yere sahiptir. Yörede özellikle eltiler arasında geçimsizlik olduğu gerçekleştirilen katılımlı gözlemlerle tespit edilmiştir. Önceden yaş sıralamasına göre oluşan aile içindeki hiyerarşik düzene göre büyük ağabey ve yengenin sözü daha çok geçmektedir. Görüşmelerin gerçekleştirildiği kaynak kişilerden birinin yıllarca çocuğu olmamıştır. Çocuğunun olması için her türlü yolu denemiş sonunda da bir hocaya gitmiştir. Hoca kendisine büyü yapılarak kilitlendirildiğini ve arkadaşları arasında para toplayarak bir anahtar alıp boynunda taşımasını, büyünün de böylece bozulacağını söylemiştir. Kaynak

kişi bunu yapmış, ancak bir süre sonra bu anahtar birdenbire ortalıktan kaybolmuştur. Biraz zaman geçtikten sonra köyde yıkılan bir elektrik direğinin dibinde bulunan çimentodan bu anahtar çıkmıştır. Bundan kısa bir süre sonra da köyde yaşayan bir kadın mezarlığa ziyarete gittiği esnada mezarlıkta bir poşet içinde üzerinde iki tane bebek resmi çizilmiş ve iğne batırılmış sabunla giysi bulmuştur. Bunu hocaya götürüp gösterdiğinde hoca bunun bir kadına bebeğinin olmamasına yönelik olarak yapıldığını söylemiştir. Kaynak kişi her ne kadar günahını almak istemese de bunu eltisinin yaptırdığına inanmaktadır.

Diğer bir yerleşim yerinde elde edilen bulgu da bu yöndedir. Görüşme yapılan kaynak kişinin iki oğlu da belli bir yaşa geldiği halde hala evlenememiştir. Bunun üzerine hocaya giden kaynak kişiye hoca, hemen evinin yakınında bulunan bir kadın tarafından çocuklarının kısmetinin bağlandığı ve üst üste yedi Cuma Yasin okursa çocuklarının kısmetinin açılacağını söylemiştir. Kaynak kişi bu kadının yıllar önce aralarında husumet olduğu için kendisiyle konuşmayan eltisinin olduğuna inanmaktadır.

Kırsal alanda ve şehir merkezinde birçok kaynak kişinin konuşmaktan sakındığı ve kesinlikle köy halkı tarafından böyle bir olgunun gerçekleşmediği söylenen büyü inancının yapılan araştırmalar sonucunda eskisi kadar geniş kapsamlı olmasa da varlığını sürdürdüğü ortaya konmuştur.

İnsanoğlu hem kendi hayatına hem de kendi hayatına dahil olan çevresindeki eşyaların ve insanların geçmiş ve gelecek hayatına yönelik olarak her zaman merak içinde olmuştur. Bu merak doğrultusunda insanda oluşan öğrenme isteği sonucunda zamanla bazı eşya ve nesneler kullanılarak geliştirilen yöntem “fal”, bu yöntemi uygulayan kişiler ise “falcı” olarak anılmaktadır. Genellikle doğaüstü güçlerle iletişim haline geçen, sezgi yönü kuvvetli kişiler olduğuna inanılan falcılar kullandıkları çeşitli nesneler doğrultusunda yaptıkları yorumlarla insan duyguları üzerinde etkin bir şekilde rol oynamaktadırlar. Bu yorumlarda kullanılan nesnelere göre çeşitli isimlerle anılan fallar yörede yapılan çalışmalar sırasında tespit edilmiştir.

Yörede en yaygın olarak bakılan fal çeşidi özellikle kadınların özel toplantıları olan kadın günlerinde bakılan kahve falıdır. Fakat kadınların tıpkı büyü konusunda olduğu gibi bu konu hakkında da konuşmaktan çekindikleri gözlemlenmiştir. Aynı alanda farklı kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde bazı kaynak kişiler kahve falı bakan kadınların alanda olduğunu belirtirken görüşmenin yapıldığı diğer kaynak kişiler bunun sadece günlerde kadınlar arasında eğlenme amacıyla gerçekleştirildiğini aktarmışlardır.

Çalışma esnasında tespit edilen bir diğer fal çeşidi ise bakla falıdır. Yapılan araştırmalar sonucunda bu fal çeşidinin önceden bu yana yörede çok yaygın olarak kadınlar tarafından uygulandığı görülmüştür. Önceden özellikle köylere nerden geldiği bilinmeyen kadınlar tarafından genç kızlara bakla falı bakılmaktaydı. Falı bakan kadın bir avuç kuru bakla içine bir kömür parçası, bir metal para ve bir de ekmek parçası atarak fal bakmaktadır. Baklalardan birinin de başı kesik olmaktadır. Başı kesik olan bakla kızın, üzerine yine hafif çizgi çizilerek işaretlenen bakla da erkeğin sembolüdür. Avucunun içinde bunları sallayarak yere atan kadın bunların yerde aldığı şekle göre yorum yapmaktadır. Erkek ile kızın arasına kömür girerse bu kız ve erkeği ayırmak isteyen düşmanların varlığına; ekmek girerse yuvalarının çok bereketli olacağına, para girerse çok zengin olacaklarına işaret etmektedir. Bakla falına halen bakan kaynak kişilerden biri hayatta olarak merkeze bağlı Akçapınar köyünde tespit edilmiştir. Özellikle baktığı fallar ile kaybolan eşyaların bulunup bulunmayacağı yönünde söylediklerinin doğru olduğu konusunda çevresindeki kaynak kişilerin de inancı tamdır (KK.27).

Bir başka yerleşim yerinde tespit edilen tesbih falının doğruluğuna yönelik oluşan inançlar da bu falın kesinlikle çıktığı yönündedir. Falı bakan kaynak kişi de falın çıkmasını, Allah'ın adının anılarak temiz niyet ve kalple yapılmasıyla diğer fallara benzememesine bağlamaktadır. Falın bakılma yöntemi ise şu şekildedir: Falı baktıracak kişi niyetini içinden tutar ve söylemez. Falı bakan kadın kaynak kişimiz ise kıbleye doğru otururak namazda kullanılan tesbihi imamenin ucundan tutar ve Kuran'dan ayetler okur. Sağ eliyle imame tutulur, sol el ise alta tutulur. Tesbih sallanırsa dileği tutan kişinin dileği gerçekleşir, sallanmazsa gerçekleşmez. Köyde en son gerçekleştirilen muhtarlık seçiminde şu anda muhtar olarak seçilen kişi kaynak kişiye gelmiş ve tesbih falına baktırmıştır. Fal sonunda muhtarlık seçimini kazanacağını söyleyen kaynak kişinin dediği gerçekten çıkmıştır. Kaynak kişimiz ayrıca birçok yerde uğursuzluk sembolü ve ölüm habercisi olan baykuşun dilinden anladığını, bunu da Rukiye ninesinden öğrendiğini aktarmıştır. Baykuş aslında öttüğünde uğursuzluk getiren bir hayvan değildir. Baykuş o sırada konuşmaktadır ve havanın nasıl olacağının haberini vermektedir. Bunları baykuşun dilinden anladığını iddia eden kaynak kişimiz havanın nasıl olacağını tahmin etmektedir (KK.67).

Yörede kadınların yanında bir de erkek bakıcı tespit edilmiştir. Görüşme yapılan kaynak kişinin aktardığı bilgilere göre şu anda hayatta olmayan bakıcıya çevre köylerden yoğun olarak özellikle kadınların fal baktırmaya geldikleri öğrenilmiştir. Aktarılanlara göre bu kişi cinlerle irtibat halinde olan bir kişidir. Gözlerini uzun uzun yere dikerek karşısındaki kişiye öğrenmek istediği her şeyi aktarmaktaymış. Görüşme yapılan kaynak kişi bu erkek

hocanın sadece fal baktırmaya gelenlerin değil normalde karşılaştığı insanların da ne zaman nerede ne yaptıklarını bilip yüzlerine söylediğini belirmiştir (KK.38).

Bugün hem şehir merkezi hem de kırsal alandaki kadınların ve genç kızların çoğu cep telefonlarına indirdikleri "Falcı Bacı", "Falalaaddin" gibi uygulamalara kapattıkları kahve fincanlarının fotoğraflarını atarak gelen yorumları birbirlerine kahkahalar şeklinde okumaktadırlar.

Geleneksel Türk kültüründeki inanç çerçevesinde oluşan birey hafızasında toplumun ortak belleğinin oluşumunda özgün bir işleve sahip olan türbe/yatır ziyaretgâhları ve bunlar etrafında oluşan inanış ve uygulamalar da bu bağlamda değinilmesi gereken unsurlar arasındadır. Etrafında oluşan inanış ve uygulamalarla halk biliminin inceleme alanlarından biri olan türbe ve yatır ziyareti geleneği çok eski zamanlardan günümüze kadar insanların içinde yaşadıkları sosyal ve kültürel hayatın dahilinde ortaya çıkmıştır. Bu geleneğin oluşumunda ve aktarımında kadınlar büyük vazifeler üstlenmişlerdir. Türbe ve yatır ziyaretgâhları bakımından zengin bir birikime sahip olan Çanakkale ilinde gerçekleştirilen araştırma yerlerinde tespit edilen türbe/yatırlar şu şekildedir: "Kilitbahir, Kaşıkçı Dede Türbesi", "Kilitbahir, Cahidi Sultan Türbesi", "Eceabat, Beşyol Köyü Karacaahmet Dede Türbesi", "Çanakkele Özbek Köyü, Özbek Dede Yatırı", "Çanakkale Çıplak Köyü, Çıplak Dede Türbesi", "Gelibolu Bayraklı Baba Türbesi".

Muhacir kadınlar arasındaki ziyaret yeri geleneği anlayışının yapılan incelemeler sonucunda geçmişten bugüne değişime uğradığı görülmüştür. Özellikle önceden gerçekleştirilen ziyaretlerde pek çok yerleşim yerinde bulunan türbelerde dilenen dileklerle birlikte mum yakma uygulamasının artık tamamen sona erdiği söylenebilir. Bunda özellikle televizyonlarda ve köy camilerinde vaaz veren hocaların konuşmalarında belirttikleri üzere bu uygulamanın İslam inancı ile bağdaşmaması ve halkın bu konuda daha bilinçli hale gelmesi etkilidir. Buna rağmen kadınlar arasında bu yerler etrafında oluşan inanç kuvvetli bir şekilde etkisini sürdürmekte ve kadınlar her türlü dilekleri için bu yerleri ziyaret etmektedirler.

Yörede en fazla ziyaret edilen yerler arasında Kaşıkçı Baba türbesi gelmektedir. Konuşamayan çocukların konuşması yönünde yapılan uygulamayla bilhassa önemli bir yere sahip olan bu türbe sadece Çanakkale'de yaşayan muhacir toplum tarafından değil aynı zamanda Bulgaristan'da ve Yunanistan'da yaşayan akrabaları tarafından da bilinen bir makamdır. Konuşmayan çocuklar için buradan alınan kaşıklar Bulgaristan ve Yunanistan'a kadar gönderilmektedir. Bu kaşıklarla yemek yedirilen çocukların hemen

konuşmaya başladığına yönelik inanç ise yöre halkı arasında tamdır. Daha sonra alınan yeni kaşıklar ise buraya getirilerek takılmaktadır.

Bayraklı Baba, Cahidi Sultan ve Karacaahmet Dede türbeleri de her türlü dilek için kadınların ziyaret ettikleri yerler arasındadır. Yapılan görüşmelerde kadınlar, özellikle çocuğu olmayan kadınların, kız çocuklarının iyi bir kısmet bulup evlenmesini ya da çocuklarının üniversiteyi kazanmasını isteyen kadınların buraları ziyaret edip Kuran okuduktan sonra bu zatların ruhlarına dua edip kalplerinden isteklerini geçirdiklerini belirtmişlerdir. Dilekleri yerine gelenler ise daha sonra bu yerlere gidip kurban keserek mevlit okutmaktadırlar.

Özbek köyünde bulunan Özbek Dede ve Çıplak köyünde bulunan Çıplak Dede türbeleri ise bu köylerin kurucu isimleri olarak anılmaktadırlar. Çok muhterem zatlar olarak yöre halkı ağzında anılan kişilerin ruhlarına her yıl köy hayırları düzenlenmektedir. Özbek Dede yatırının bulunduğu yerde önceleri bol eğlenceli Hıdırellez kutlamalarının yapıldığını kaynak kişiler aktarmışlardır. Sabahtan başlayan eğlencelerde akşama kadar kadınlar tarafından yapılan yiyecekler yenilmekteymiş. Şimdi bu kutlamalar sona ermiştir. Çıplak Dede ruhuna ise her yıl köy hayırı düzenli olarak yapılmaya devam etmektedir. Özellikle bir yıl yapılmayan hayırdan sonra köy halkının başına gelen türlü felaketleri kendine ders edinen köy halkı artık köy hayrını hiç aksatmamaktadır.

2.11. Halk İnançları, Halk Hekimliği ve Kadın

Sahada tespit edilen hayvanlarla ilgili halk inanışlarının başında baykuş ile ilgili olan inanmalar gelmektedir. Genel olarak baykuşunun uğursuzluk ve ölüm getirdiğine inanılsa da bunun yanında baykuşun aslında kendisinin kötü ve uğursuz bir hayvan olmadığını, sadece haber getirdiğini aktaran kişiler de mevcuttur. Baykuş ile ilgili olarak kaynak kişilerin aktardıkları şu şekildedir: “Baykuş uğursuz bir hayvandır ve hangi evin damına özellikle üç gün üst üste konup öterse o eve ölüm gelmektedir. Köyde adamın biri evinin bacasına konan baykuşu kovmak için taş atmış. Çok geçmedi, bir hafta sonra adam öldü” (KK.17, KK.61). “Baykuş aslında murat kuşudur. Uğurlu bir hayvandır ve haber getirir. O evden zaten ölünün çıkacağı bellidir. Baykuş bunun haberini verir. Babamın evinin damına baykuş yuva yapmış. Amcam dama çıkıp baykuşun yuvasını oradan bozup kaldırmak istemiş. Babam izin vermemiş. O baykuş her yavruladıkça babamın parası artmış. Amcam ise yerinde sayıp durmuş” (KK.52). Baykuşun diğer adı kukumav kuşudur. Ama kukumav kuşu denmemelidir. Baykuşa kukumav kuşu dendikçe o da insanlara: “Kuk gibi ol, kuk gibi ol.” dermiş. Baykuşa ya ismiyle ya da “murat kuşu” ismiyle hitap edilmelidir (KK.8).

Yörede insanlara yönelik inanışlar ise genel olarak kadın etrafında toplanmıştır. Kadın olarak dünyaya gelen bireyin doğumu ve hayatında geçirdiği bazı dönemlerle ilgili inanışlar genelde din kökenlidir. Tespit edilen inanışların başlıcaları şöyledir:

"Kız çocuğu doğduğu anda dört duvar bile ağlarmış" (KK.52). "Kız ya da erkek çocuğunun dünyaya gelişi rüyalardan bile bellidir. Bir akşam rüyamda Arıburnu'nun oradan tepeden üç ay doğduğunu gördüm. Ayların üzerinde sırasıyla 'Ennehü, La ilahe illallah, Muhammeden Resulallah' yazıyordu. Kayınpederim çok iyi rüya yorumluyordu. Gittim anlattım. Bir şey demedi ama ben oradan çıktıktan sonra kayınvalideme, 'Gelin hamile, oğlan doğuracak." demiş. Gerçekten hamileymişim, sonradan öğrendim" (KK.52).

"Kadın ömrü boyunca çok çile çeker. Arkadaşım da evliliğinde çok çekti. İki çocuğuna da hamile kaldığında aynanın karşısına geçmiş ve poposunu kaşıyarak şöyle demiş, 'Allah'ım bana kız çocuk verme, erkek çocuk ver. Allah'ım bana kız çocuk verme, erkek çocuk ver. Allah'ım bana kız çocuk verme, erkek çocuk ver.' Gerçekten de iki tane oğlu oldu" (KK.20).

Kadın adetli ve kocasıyla ilişkiye girdiğinde cünüptür. Cünüp kadın hamur yoğurmaz, turşu, yoğurt gibi mayalı şeylere dokunmaz (KK.61). Adetli kadın yeni doğmuş bebeğin yüzüne bakmamalıdır. Yoksa bebek ya sarılık olur ya da yüzünde çıban çıkar (KK.52). Gelin, koca evine girince zürriyeti çoğalsın diye başından aşağıya pirinç serpilir (KK.38). Genç kızlar kısmetleri açılsın diye gelinin ayakkabısının içine tuz serperler (KK.38). Kız çocuğu evlenince yerine düşerse gül düşmezse kül olur (KK.52). Kadın ilk gebe kaldığında yeşil dal tutmamalıdır. Yoksa dal korur (KK.61).

Pazartesi ve Cuma günleri kutsal günlerdir. Cuma günü zaten dinen önemli bir gündür. Pazartesi günü de peygamberin zamanında her işin bugün de yapılması nedeniyle önemlidir. Bugünlerde bol bol ibadet edilmeli ve Kuran okunmalıdır (KK.64). Sağ ya da sol göz seğirdiğinde şu kısa dua okunmalıdır: "Seyri Süphan, seyri Allah sav kazayı ya Muhammed". Kötü bir şey gelecek olsa bile bu belayı defeder (KK.52).

Kadınların ayrıca önceden özellikle Arapça yazıların yazdığı ilmihal kitaplarını kullanarak geleceğe yönelik tahminlerde bulundukları çalışma sırasında tespit edilmiştir. Önceden bu söylenenlerin şimdi hepsinin gerçekleştiğini kaynak kişiler belirtmişlerdir. Dümrek köyünden Zehra Akgün'ün verdiği bilgilere göre önceden evlerde maşingalar yoktu, toprak fırınlar vardı. Babaannesi bir gün toprak fırını göstererek, "Bir gün gelecek bu ateş evin ortasında yanacak. Dışarda her yerde konuşulanlar içerde duyulacak." demiş. Zehra Akgün bunun daha sonra çıkan maşinga ve televizyonlar olduğunu söylemektedir (KK.71).

Halk hekimliği eksenindeki inanış ve uygulamalar, çoğu zaman topluluğun diğer inanışları, değerleri ve tutumları ile birlikte işleyen karmaşık bir yapıya sahiptir. Halk hekimliğine dönük inanış ve uygulamalar kimi hallerde yanlış ve yararsız gibi görülse de uzun bir deneysel tecrübenin sonucu olarak işlevsel uygulamalardır. Dünyada ve ülkemizde yaygın bir biçimde sağaltma modeli olarak kullanılagelen folklorik tıp uygulamaları günümüzde de etkisini sürdürmektedir. Geleneksel tıp, halk tıbbı veya folklorik tıp adları ile anılan bu uygulamalar, toplumsal ve dini inanış, gelenekler, alışkanlıklar ve davranışlarla belirlenmektedir (Açа, 2016: 574). Yörede gerçekleştirilen çalışmada geçmiş dönemde daha yoğun olmakla birlikte bugün de bazı kırsal yerleşim alanlarında halk hekimliği uygulamasının devam ettiği saptanmıştır. Bu uygulamayı meslek haline getirmiş kadınlar doğadan ve hayvanlardan elde ettikleri malzemeleri tedavi sırasında kullanmaktadırlar.

Özellikle baharın gelmesiyle birlikte tıpkı doğanın yenilenmesi gibi insan vücudundaki kan hücrelerinin yenilenerek fiziki anlamda daha sağlıklı olmak ve yenilenmek amacıyla yapılan hacamat işlemi yörede biraz farklı usullerle kadınlar tarafından geçmiş dönemde yoğun olarak sürdürüldüğü tespit edilmiştir. Bu işlemi halen yapan kadınlar mevcuttur. Kaynak kişinin aktardığı bilgilere göre bir çeşit kan aldırma olan ve hacamattan farklı olan işlem alından yapılmaktadır. Bu işi yaptıracak olan kişinin ise işlemden en az bir hafta önce taze bakla yememesi gerekmektedir. Çünkü bakla kanı durdurmaktadır. Bu işlem için temiz bir tülbent boyundan başlayarak çenenin altından bağlanır. Tülbent biraz sıkı bağlanır ki kan baş kısmında toplansın. Daha sonra alın bölgesine jilet ile bir çizgi atılır ve kan akmaya başlar. Akan kan bir kovada toplanır fakat hasta kanı gördüğünde fenalaşmasın diye kovaya kül atılır. Daha sonra yavaş yavaş tülbent gevşetilir böylece kan gelmesi azalır. Bu işlemin baş ağrısına iyi geldiğine inanılır (KK.71).

Bu işlemin bir benzeri vücutta ağrı olan herhangi bir yere bu defa farklı malzemeler kullanılarak yapılmaktadır. Bunun için kurumuş bir öküz boynuzu alınır ve tepesi kesilir. Geniş yuvarlak kısmına meşin yani lastik geçirilir. Ağrıyan yer bir tülbent ile sıkıldıktan sonra jilet ile çizik atılır. Boynuzun dar kısmı işlemi yapan kişinin ağzına meşinli kısmı ise hastanın jilet ile kesilen yerine konur ve işlemi yapan kişi tarafından içeri doğru çekilerek kanın meşinde toplanması sağlanır (KK.71).

Hacamat yönteminin bir diğer farklı şeklini uygulayan katılımcımız ise bunun özellikle sırt ağrılarına çok iyi geldiğini belirtmektedir. Sırtta kulunç olan yerler tespit edildikten sonra bir bardak alınır. Bir şişin ucuna kolonyalı pamuk oturtulur ve yakılır. Yakma işlemi yapıldıktan sonra bu, hastanın kulunçlu bölgelerine dikkatlice konur ve

üstüne hemen bardak kapanır. Daha sonra söner. Böylece kan orda toplanır. Bardak çekilir çekilmez bölge bal ve zeytinyağı karışımıyla ovalanır. Daha sonra jilet atılır. Koyu kan gelirse bu hastanın vücudunda ciddi bir sağlık problemi olduğunun göstergesidir. Açık renk kan gelirse vücut sağlıklıdır (KK.12).

Halk hekimliğinin çocuk yönlü uygulamaları da mevcuttur. Bu uygulamaların bazen doğal bazen de dinsel yöntemlerle yapıldığı söylenebilir. Hacamatın farklı isimle bebeklere, doğduktan kısa bir süre sonra yapıldığı da yörede tespit edilen bulgular arasındadır. Bebeklere yapılan bu işlem kuru gelincik ya da gelincik kesme adıyla anılırdı. Bebek doğduktan kısa bir sonra arkasına jilet atılarak kan akıtılır ve acımasın diye üzerine nişadır serpilirdi. Çocuk böylece o kış hasta olmazdı (KK.61).

Boğazı ağrıyan ya da bademcikleri şişen çocuklara yaşlı nineler ellerini tükürükledikten sonra başparmaklarıyla bademcikleri boyundan başlayıp çeneye doğru ovalarlardı ve üç kez şunu söylerlerdi: “Bir, iki, üç, iç. Yerinden yurdundan kalk göç”. Daha sonra da dua okunurdu (KK.52). Boğazı ağrıyan çocuklara bundan başka kül, ispirto ve tarhana tülbente bağlanıp boğaza sarılırdı (KK.13). Mercanköşk otu nane, limon ile kaynatılıp içilirdi (KK.13). Çocuk ya da büyük fark etmez boğazı ağrıyan kişi delikli taşın içinden üç kez geçirilirdi (KK.22). Ayrıca burun kurusu olan çocuklara samanlıktaki kurtlarla okuyup tedavi eden kadınların önceden var olduğunu kaynak kişiler aktarmışlardır. Bunun için samanlıkta bulunan kurtlardan altı tane alınır. Üçü bir elde üçü diğer elde olmak üzere dua okunarak parmak arasında çevrilir. Bu kurtlar bu sırada ölmektedir. Daha sonra çocuğun üç sağ üç de sol burnuna olmak üzere konurdu (KK.32).

Halk hekimliğinin kendine uygulama alanı bulduğu bir başka durum da kadına yönelik olarak gerçekleştirilen uygulamalardır. Özellikle gebeliği sonlandırmak için ebe kadınların yaptıkları iki uygulama şu şekilde tespit edilmiştir: Gebeliği sonlandırılmak istenen kadın kaynatılıp lapa haline getirilen arpanın üzerine oturtulur. Bundan başka eski gramofon plakları yakılır ve üstüne su dökülürdü. Bunun üzerine oturtulan kadının bebeği düşerdi (KK.52). Tavuk dışkısı kaynatıldıktan sonra bunun buharına gebe kadın oturtulurdu. Daha sonra yere sırtüstü uzanması sağlanırdı. Bacakları iki yana açılırdı. Ebe kadın rahim kısmından parmağını sokarak çocuğun düşmesini sağlardı (KK.52).

Yörede yetişkin ve çocuklara yönelik bu yönde yapılan diğer uygulamalar şunlardır: Toplanan kurt otu kaynatılır ve temiz bir çarşaf üstüne konur. Dişi ağrıyan ya da çürüyen kişi ağzını açarak başını tas üstüne eğer. Üzerine bir bez atılır. Birkaç dakika bu buhurda durur. Sonra yine ağzını açarak çarşaf üstüne tutar. Kurt varsa düşer (KK.26).

Dişli denilen sulu karda kar yerden kucakla alınır ve üst kısmı sıvanırdı. Alttaki sulu kısmı atılır ve üzerine pekmez dökülürdü. Bu yendiği takdirde boğaz ağrısı ve hastalık olmazdı (KK.57). Arpacık gözde çıktığı zaman buna okuyan kadınlar bulunmaktaydı. Okuyacak olan kadın hastayı karşısına alır ve göz kapağını yukarı doğru çevirirdi. Bir kesme şekeri dua okuyarak burada çıkan memeye sürer ve meme patlardı. Arpacık böylece geçerdi (KK.52). Herhangi bir kişinin bir yerinde bertilme olduğunda zeytinyağı ve unla yoğrulan hamur etrafına sarılırdı (KK.38). Çıban çıktığında köstebek yuvasından alınan toprak su ile ıslatıldıktan sonra çıban üstüne dualar ile sürülürdü. Çıban hemen geçerdi (KK.36).

Bu bağlamda ele alınabilecek nazara karşı yapılan uygulamalar büyük bir inançla sahada halen kadınlar tarafından sürdürülmektedir. Nazara karşı yapılan uygulamalar dinsel-büyüsel özellik göstermektedir. Nazar olmuş kişi kendini çevresine karşı baygın baygın bakışlarıyla, halsiz duruşuyla ve esnemesiyle belli etmektedir. Nazar için kurşun döken ve Kuran'dan ayet okuyan kaynak kişiler karşılarından geçen kişinin eğer üzerinde nazar varsa hemen kendilerine geçtiğini söyledikten sonra bazen karşılarından geçip gitseler bile onlardaki nazarı hissettikleri için okuyup nazar olan kişiye gönderdiklerini belirtmişlerdir. Nazar için okunan dualar şunlardır: "Niyet ettim, niyet eyledim, Allah rızası için, Veysel Karani'nin geçmiş nazarına okumaya. Benim dilim değil Ayşe Fatma Ana'mın diliyle. Bir Ayete'l-Kürsü, Tebbet Sûresi önce altı defa keseb kısmına kadar yedinci defa tam olarak, Kevser Suresi, İhlas Suresi üç kez, Nas ve Felak Sureleri, Fatiha okunur" (KK.52).

2.12. Kadınlara Özgü Geleneksel El Sanatları

İnsan topluluklarını diğer topluluklardan ayıran ve birbirinden farklı kılan halk kültürünün önemli bir değeri olan geleneksel el sanatları, ortaya çıktığı toplumun kültürünü aktaran kuşaklararası bir iletişim aracı olması bakımından önemlidir. Geleneksel el sanatları bu açıdan toplumların sadece bir üretim faaliyeti değil aynı zamanda yıllarca tarih ile birlikte gelişerek toplumun içinde bulunduğu sosyal ve fiziki şartlara göre değişip şekillenen ve ait olduğu toplumun maddî ve manevî değerler bütününü yansıtan ürünlerdir.

Bir topluma ait geleneksel el sanatları üzerine yapılan inceleme ve analizler vasıtasıyla o toplumun yaşantısına dair çok fazla bilgi edinmek mümkündür. Bu bilgiler geleneksel el sanatları aracılığıyla gelecek kuşaklara aktarılarak kültürün devamlılığı sağlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında hayatın her alanında üretim faaliyeti içerisinde yer alan kadının geleneksel el sanatlarının üretimi ve aktarımında da büyük bir sorumlulukla

yer aldığı görülmektedir. Zengin bir tarih ve kültürel birikimi içinde barındıran Çanakkale ilinde muhacir yerleşim yerlerinde gerçekleştirilen bu çalışmada da muhacir kadınlarının geçmişten günümüze dek geleneksel el sanatlarının üretilip gelecek nesillere aktarımında önemli bir role sahip olduğu görülmüştür. Muhacir kadınının, alandaki bu rolü yerine getirirken geçmişte yaşadığı kültürel bağlantıyı da ürettiği ürünlere semboller halinde yansıttığını görmek mümkündür. Bu başlık altında inceleyeceğimiz çalışmalar biçim ve işlevlerine göre değişiklik göstermekle beraber küreselleşmenin geleneksel el sanatları üzerindeki etkisini de içermektedir. Geçmişten günümüze kadar yaşanan toplumsal değişim ve dönüşümle beraber el emeği ürünlerin ekonomik yapıya bağımlı olarak kazandıkları yeni işlevlerin ve bu mirasın sürdürülebilirliğine muhacir kadınının öncülük rolüyle nasıl etki ettiği ortaya konacaktır.

Çanakkale iline bağlı tespit edilen muhacir yerleşim yerlerinde görülen geleneksel el sanatlarının eskiden bu yana en yoğun olarak geliştiği alanların dokumacılık ve dikiş olduğu tespit edilmiştir. Bugün her ne kadar dokumacılık faaliyeti sınırlı yerleşim alanlarında sınırlı imkânlarla sürdürülmeye çalışılsa da geçmişte geleneksel el sanatlarının en önemli dallarından biri olduğu bulgularla ortaya konmuştur. Dokumacılık alanında kullanılan ve Pomak toplumunda “stan” diğer muhacir topluluklarında “mekikli gergide/dokuma düzeni” adı verilen el tezgâhlarında üretilen kumaşlar kullanılarak hem ev eşyası hem de insanların günlük giysi ihtiyacı karşılanmıştır. Kadınlar ise bu alanlarda kullanılan nesnelerin ortaya çıkmasının bütün aşamalarında en aktif rolü üstlenmişlerdir. Hem göçten önce hem de göçten sonra sürdürülen sosyal hayatta toplumun en önemli geçim kaynağı hayvancılıktır. Özellikle keçi kılı ve koyun yapağının hammadde olarak kullanıldığı kumaşlar çeşitli aşamalardan geçtikten sonra dikilmek üzere yine dikiş makinelerinde kadınların ellerinden geçerek kullanıma hazır hale getirilmektedir.

Sahada, geçmiş dönemde dokumanın bütün uygulamalı aşamalarını çok iyi bilen usta kadınlar tespit edilmiştir. Bu usta kadınlardan biri hala hayatta olan ve merkeze bağlı Gökçalı köyünde ikamet etmekte olan “Gökçalılı Çakır Ayşe” lakabıyla anılan Ayşe Yörükçüoğlu’dur. Kaynak kişi bu ürünlerin zahmetli üretim aşamalarını şu şekilde sıralamıştır: Sümek, yani koyun yapağı koyundan kırkıldıktan sonra taraktan saç gibi taranarak geçirilirdi. Daha sonra öbekler halinde yerde ayrılan yünler örekeden geçirildikten sonra iğle eğrilerek iplik haline getirilirdi. Daha sonra Çanakkale merkeze boyamaya gönderilirdi. Daha önceki zamanlarda ise bu yünler evlerde bitkilerin köklerinden elde edilen kökboyaları ile boyanmaktaydı. Yünler boyamadan geldikten sonra ise tahtadan dokuma tezgâhı olan ve mekikli gergide ya da dokuma düzeni ismini alan tezgâhlarda kadınlar tarafından dokunurdu. Ortaya çıkan kumaşların bir kısmı düz bir

kısmı ise desenlidir. Bu kumaşlarda görülen desenleri kadınlar herhangi bir örnek modele bakmadan kafalarından işlerlerdi. Desenlerin tahta tezgâhta işlendiği bölüm "gücü" adını alırdı. Bu dokuma işini iyi öğrenebilmek çok önemliydi. Küçüklükten yetişen kız çocukları bu işi annelerinden ve ninelerinden öğrenerek yetişirlerdi ve önceden hemen bütün kadınlar bu işi yaparlardı. Dokuma yapılan kumaşın iyi ve sağlam olması için enine ve boyuna yapılan dokumalar yapılırken sıkı sıkı yapılırdı ve buna çok dikkat edilirdi. Enine yapılan dokuma kalın olurdu, buna "ağgaç" denirdi; boyuna olan dokuma ise daha ince olurdu ve buna da "eğriş" denirdi. Dokunduktan sonra ortaya çıkan kumaşlar bütün erkek-kadın kıyafetlerinde; yorgan-yastık ve çeşitli ev eşyalarında; gelinlik yelekler ve kıyafetlerde kullanılırdı.

Kaynak kişilerin aktardığı bilgilere göre önceden hazır kıyafet ya da eşya alınmamaktadır. Bu bağlamda dokuma ve dikiş muhacir kadınların ellerinde başlı başına bir sanat haline gelmiştir, diyebiliriz. Kumaşların dokuma aşamasından sonra dikilen kıyafetlerde kullanılan dikiş makinelerine bugün pek çok evde rastlamak mümkündür. Muhacir kadınlar önceden bu dikiş makinelerinde diktikleri kıyafetleri hem kendi ihtiyaçları için kullanmışlardır hem de dışarıya parayla satarak ev ekonomisine katkı sağlamışlardır. Kadınların büyük bir zevkle yerine getirdikleri hem bir meslek hem de sanat haline gelen dikiş, kadınların hayatında öyle bir yer etmiştir ki bu etki kadınların sözlü edebiyat ürünlerine de yansımıştır. Konuyla ilgili olarak çalışma sırasında bir muhacir kadını tarafından aktarılan şiir bu sanat alanının değişen toplum hayatına bağlı olarak işlevini göstermesi bakımından önemlidir:

Ben iğneyi severim
Budur benim hünerim
İğnem dikiş bilmezse eğer
Kalem bana kaç para eder

İğnem benim çıplaktır
Fakat beni giydirir
İğnem iğnem çok yaşa
Gel takayım ta başa

İğne nedir beğenmem
Verin bana bir kalem
Gıcır gıcır yazayım
Türlü resim çizeyim

Bana lazım çok şeyler
Okka kâğıt hem defter
Yazar bozar çizerim
Ben bunlarla eğlenirim

Kitabım benim çok yaşa
Gel kalalım baş başa.

Biga'ya bağlı Işıkeli köyünde yaşayan Pomak toplumunda ise "stan" adı verilen dokuma tezgahlarında bez ayağı tekniğiyle üretilen ve canlı renk tonlarının hâkim olduğu kumaşlar da önceden çeşitli kullanım alanlarında tercih edilmektedir. Bu kumaşların hammadde kaynağı ise yine yapağıdır. Yünler tarandıktan sonra örekeden, yani Pomakçada "furka" adı verilen araçtan geçirilmektedir. Çok eski dönemlerde kök boya kullanılarak boyanan ipliklerle dokunan kumaşlar üretim tipleri doğrultusunda günlük ev eşyasından giysiye kadar her çeşit alanda kullanılmaktadır. Koyun yününden elde edilen dokuma kumaşlar daha çok giysilerde, keçi yününden elde edilen dokuma kumaşlar ise kepenekte ve yer yaygısında muhacir halkın dilinde ise "cacala"da kullanılmaktadır. Desenli ya da desensiz olarak dokunan kumaşlarda desen olarak ise yatay ya da dikey çizgiler kullanıldığı görülmektedir. Özellikle eski dokumalarda kırmızı, pembe gibi canlı renkler göze çarpmaktadır. Renklerin bu kadar canlı olmasının sebebi ise eskiden kullanılan kökboyalarıdır. Dokumalarda bu renklerin dışında bordo, lacivert, yeşil, siyah gibi renkler de mevcuttur. Pomak el dokumaları ile ortaya çıkarılan en önemli eşya ise geleneksel Pomak giysileridir. Özellikle kadınların ve kızların tercih ettikleri bu giysilerdeki canlı renkler ve parlak pullarla işlenen geometrik desenler dikkat çekmektedir.

Pomak kadınları bugün geleneksel el sanatlarından esinlenerek yeni ürünler tasarlamaktadırlar. Kadınlar böylece hem aile bütçesine katkıda bulunmakta hem de geleneksel el sanatları kültürünün devamını sağlamaktadırlar. Pomak kadınlarının tasarladıkları yeni ürünlerde eski ürünlerin izlerini görmek mümkündür. Bu bağlamda üretilen ürünler arasında ilk dikkati çeken "Pomak Bebeği"dir. Önceden Pomak kadın ve kızlarının düğünlerde, bayramlarda giydikleri geleneksel kıyafetin bütün parçalarını bu bebekte görmek mümkündür. Hazır halde alınan naylon bebeğe el tezgâhlarında dokunan kumaşlara çeşitli renklerdeki pulların işlenmesiyle dikilen kıyafetler giydirildikten sonra başına fesi takılmaktadır. Bu bebekten başka, kadınların ürettikleri diğer ürünler arasında fiskos ve sehpa örtüleri, çeşitli renk ve ebatlarda Pomak heybeleri, cep telefonu kılıfları ve dekoratif olarak kullanılabilecek küçük Pomak çorapları bulunmaktadır. Üretilen ürünlerde

geçmiş dönem ürünlerinin izlerini görmek mümkündür. Fiskos ve sehpa örtüleri süet ve canlı renklerdeki saten kumaşlar üzerine işlenen çeşitli renklerdeki pullardan oluşmaktadır. Bu pulların işlenmesiyle ortaya çıkan geometrik desenler de geleneksel motiflerle benzerlik göstermektedir. Bu pulların işlenmesinin ardından örtülerin etrafına renkli iplikler ve boncuklarla yapılan oyalarla örtüler tamamlanmaktadır. Aynı teknikler diğer ürünlerde de uygulanmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramının yeniden üretildiği giyim alanı ve genel olarak her dönemde kadınla ilişkilendirilen renk, süs, ışıltı gibi unsurları bu eşyaların hepsinde görmek mümkündür. Kadınların ev eksenli ürettikleri bu ürünler, kadınlara maddî kazanç sağlayıp kültürün yaygınlaşmasını sağlarken eski, orijinal geleneksel el sanatları da bir yandan yok olmaktadır. Kadınlar özellikle maddî ihtiyaç sebebiyle ortaya çıkardıkları tasarım bebekte bazen sandıklardan çıkardıkları hakiki yün ve kökboyadan oluşan eski kıyafetleri kesip tekrar dikerek kullanmaktadırlar.

Bugün geleneksel Pomak el dokumaları, küreselleşmeyle birlikte özellikle tekstil sektöründeki üretim artışına paralel olarak hem kullanım alanlarının azalması hem de üretiminin zor ve pahalı olması sebebiyle yok olma aşamasındadır. Araştırmanın gerçekleştirildiği sırada Işıkeli Köyü'nde kurulum aşamasında olan "Kültür Evi" Biga Pomaklar Derneği tarafından pek yakında hizmete açılacaktır. Dernek, burada kurulacak stanlarda özellikle yeni nesil kadın ve kızlara özel olarak getirilecek eğitimcilerle eski dokuma tekniklerini öğreterek kültürel değerlerin yaşatılması ve aktarılmasını hedeflemektedir.

Sahada turizm bakımından önemli olan ören yerlerine yakın muhacir yerleşim yerlerinde de kadınların özellikle bölgenin turistik değerinin sembolü olan ürünleri üreterek ev ekonomisine katkı sağladıkları tespit edilmiştir. Bu noktada yapılan ilk tespit merkeze bağlı olan ve Truva antik kentine yakınlığıyla bilinen Tevfikiye köyüdür. Buradaki kadınların ürettikleri ürünler arasında süs eşyası olarak kullanılan her ebattaki Truva atları, Truva Destanı'nın karakterlerine ait tamamen el emeğiyle üretilmiş biblolar ve çeşitli süs eşyaları yer almaktadır.

Çanakkale'nin sembolü olan ahşap Truva atlarını kadınlar evlerinin hemen altında kendi imkânlarıyla kurdukları küçük atölyelerde üretmektedirler. Üretimi gerçekleştiren iki kadın katılımcıyla yapılan görüşmelerde kadınlar bu üretime nasıl başladıklarını ayrıca üretim ve pazarlama aşamasında çektikleri sıkıntıları şöyle aktarmışlardır: "Önceden Truva'ya giden yol üzerinde kurduğumuz sergide hazır olarak aldığımız çeşitli süs eşyalarını satıyorduk. Daha sonra çevre sergilerde satılan bu atları gördük. Eşimle 'acaba yapabilir miyiz?' diye düşündük. Çanakkale kordonda bulunan büyük atın fotoğrafını çekerek işe başladık. Küçücük bir süs tahta atın yapımı bile çok zahmetlidir. İlk önce

tahtalar üzerine çeşitli boyutlarda at kalıplarını çizilir. Çizilen atlar hızar ve dekopaj makinelerinde kesilir. Daha sonra zımparalanır. İlk başladığımızda zımpara olarak çamaşır makinesinin motorunu zımpara olarak kullanıyorduk. Şerit zımparada ise göbekleri ve bacak araları zımparalanır. Üzerine tekrar sünger zımpara yapılır. Dış parçaları yani göbeği, merdiveni yapıştırılır. Sonra yakma işlemi yapılır, yani kaşı, gözü, ağzı yakılır. Bir at ortaya çıkana kadar en az 25-30 işlemden geçer. Kurtlanmaması için de ahşap boyaya yatırılır. Son olarak vernikleme yapılır." (KK.57, KK.25). Atların bacak aralarının kesimi haricindeki bütün işlemler kadınlara aittir. Kadınlar özellikle zımparalama işleminde çıkan talaş tozu ve vernikleme sırasındaki kokudan dolayı bugün astım hastalığı ile mücadele etmektedirler. Bu hastalığa yakalanan kadınların biri üretim işini artık bırakmıştır. Diğeri ise zorlukla bu işi sürdürmeye devam etmektedir.

Tevfikiye Köyü'nde ayrıca Opet destekli ve Halk Eğitim'den gelen hocalar tarafından kadınlara yönelik olarak başlatılan çeşitli el sanatları kurslarına aktif olarak katılan kadınların ürettikleri ürünler de çalışma sırasında el sanatları bağlamında tespit edilmiştir. Kadınların bu kurslarda öğrendikleri tasarım teknikleri vasıtasıyla ortaya koydukları ürünler arasında özellikle Troya Destanı'nın karakterlerine ait dekoratif biblolar ve çeşitli süs eşyaları yanında renkli boncuklar kullanılarak tasarlanan takılar da dikkat çekmektedir. Kadınlar ürettikleri ürünleri köy meydanında köyün ortak malı olan bir binada satışa sunmuşlardır. Ürünlerin hem ortaya çıkarılmasında hem de pazarlanmasındaki kadın dayanışması önemli yere sahiptir. Kursa katılıp üretim yapan kadınlar her gün sırayla iki kişi olarak satışa bakmaktadırlar. Her takının üzerinde ait olduğu kadının adı yazılıdır. Satılan ürün burada o gün duran kadınlar tarafından deftere yazılarak ertesi gün sahibine parası verilmektedir.

Kadınlarla yapılan görüşmede, özellikle bölgeye gelen turistler tarafından Troya Destanı'nın karakterlerinin bibloları ve yine bu bağlamda bu destana ait karakterlerden biri olan Helen'e ait Helen tacının en çok rağbet gören ürünler arasında olduğu tespit edilmiştir. Kadınlar Helen tacının çok rağbet görmesi üzerine taç yapımını farklı tasarımlarla çeşitlendirmişlerdir. İlk etapta sadece sarı yapraklarla yapılan taçlara daha sonra sarı yapraklar arasına ışıltılı boncuklar ilave edilmiştir. Bundan başka taçların oluştuğu dal sayısı da artırılarak daha fazla maddî kazanç elde etmek amaçlanmıştır. Kadınların ortaya koydukları bu ürünler özellikle kırsal alandaki kadının el emeğiyle hem aile bütçesine hem de bölgedeki turizme katkısı bakımından önemli yere sahiptir.

Çeşitli renk ve ebatlarda sergilerde satılan bebeklerin rağbet görmesi örme aşamasında sağlanan bazı inceliklere bağlıdır. Bu nedenle de her sergide satılan bebek aynı kalitede değildir. Yün bebeğin örülmesine patik kısmından başlanmaktadır. Yukarıya

doğru örülmeye devam edilen bebeğin baş kısmının örülmesiyle birlikte ilk yapım aşaması tamamlanmaktadır. Eteğinin örülmesi için bel kısmından şişlerle ilmek çıkarıldıktan sonra eteğinin örme işlemi de bitirilmektedir. Kolları ve şapkası da örülüp dikilen bebeğin en son gözü, ağzı, burnu işlenmektedir. Bebekler örülürken kalın şiş kullanılırsa örgü gevşek olacağından bebeğin içi gözükecektir. Bu nedenle de bebeğin bölümlerinin örüm aşamasında farklı kalınlıktaki şişlerin tercih edilmesinin gerektiğini görüşme yapılan kaynak kişi özellikle belirtmiştir. Ayrıca makinede yıkandıktan sonra bozulabileceğinden içinin doldurulması pamukla değil elyafla yapılmalıdır (KK.19).

Hasır kullanılarak özel dokuma tezgâhında ortaya çıkarılan ve zembil adını alan çanta da önceden özellikle erkekler tarafından yapılan bir meslektir. Bugün yörede çalışma kapsamına dâhil edilen yerlerde yapılan araştırmalara bağlı olarak bu mesleğin son temsilcisinin de bir kadın olduğu bulgulanmıştır. Cemile Yavaş, bugün sürdürdüğü zembil dokuma işini babasından öğrenmiştir. Bir çeşit aile mesleği olan zembilcilik, ailenin Biga'ya bağlı Ağaköy'e Bulgaristan'dan göç ettikleri ilk yıllarda burada bulunan diğer ailelerden öğrenerek sürdürdükleri bir meslektir. Kaynak kişinin aktardığı bilgilere göre önceden köyde bulunan hemen her muhacir aile geçimini zembil ile sağlamaktadır. Ağabeyleri zamanla yaşlanıp mesleği bıraktıktan sonra işi devralan Cemile Yavaş, siparişlerin yoğun olduğu çok eski dönemlerde başta Samsun ve İzmir olmak üzere Türkiye'nin her yerine ürettiği zembilleri pazarladığını ifade etmektedir. Baba mesleği olan zembilciliği eşine de öğreten katılımcımız yıllardır geçimini bu meslekle sağladığını söylerken eski talebin olmamasına bağlı olarak şu anda ancak özel siparişler üzerine üretim yaptığını aktarmaktadır. Zembilin yanında dokuma seccade de üreten Cemile Yavaş zembilin yapım aşamasını şu şekilde anlatmaktadır: "Zembil yapımında kullandığım sazları eşim su kenarlarındaki kanalların yanından yeşil haldeyken topluyor. Ortalama olarak bir yılda kullanacağımız sazları bir seferde topluyor. Bunları daha sonra 15 gün süreyle güneş altında kurutuyoruz. Kuruyan sazları demet demet ayırıyoruz. Sazın en güzel yeri orta göbeğidir, çünkü burası en sağlam yeridir. Burasını sap kısmı için ayırıyorum. Daha sonra bütün sazları tek tek ortadan boylu boyunca yarıp açıyorum. Dokumaya başlamadan önce suyla ıslatıyorum. Dokuma sırasında sazları sürekli gergin halde tutuyorum ki zembil sıkı ve sağlam olsun." (KK.10, KK.59). Zembil tezgâhının en önemli parçaları ise çıkrık, kama, ölçü ve taraktır.

Çalışmanın gerçekleştirildiği diğer muhacir yerleşim yerlerindeki kadınların özellikle şiş ve tığ ile örgü yeteneği bulunanların bu yönde üretim yaparak aile ekonomisine katkı sağladıkları tespit edilmiştir. Bu yönde tespit edilen belli başlı el emeği ürünler olarak danteller, çember oyaları, kız çeyizlerinin en önemli parçaları yün yelekler ve yün şallar,

dantelli havlular, üç ya da beş şiş tekniği ile örülen çetikleri sayabiliriz. Bu noktada üretilen el emeği ürünlerin sadece ekonomik işlevli değil aynı zamanda takas usulüyle kadınlar arasındaki dayanışma ve birliği artırdığına yönelik işlevinin de bulunduğuna dikkat çekmek gerekmektedir. Görüşme yapılan kaynak kişilerin verdikleri bilgilere göre her kadının elinden her yetenek gelmemektedir. Örneğin bir kadın şiş ile yün örgüleri üzerine maharetliyken diğer kadın dantel işinde maharetli olabilmektedir. Kırsal kesimde yaşayan kadınların çoğu kızlarının çeyizlerini düzerken birbirlerinin farklı yeteneklerinden faydalanarak eksikleri takas yoluyla gidermektedirler. Çalışma sırasında özellikle geçmiş dönemlerde kadınlar tarafından sürdürülmüş el işleriyle de karşılaşılmıştır. Kaynak kişilerin verdikleri bilgilere göre özellikle yorgan ve yörede en yaygın olarak kullanılan geleneksel giysi kat urbaların dikimlerini yapan kadınlar geçmişte mevcuttu.

2.13. Ebeveynlik ve Kültürlenme Sürecinde Çocuk

Birey, içinde dünyaya geldiği toplumda sistemsel olarak kurulu bulduğu kültürü benimseyerek toplumsal kimliğini kazanır. Bu toplumsal kimliğin kazanılmasında en etkili olan kişiler anne ve babadır. Çocuğun ilk rol modeli olan anne ve baba toplum tarafından ideal hale getirilmiş alışkanlık ve davranışları çocuğa benimsetirken birtakım temel unsurları dikkate almaktadırlar. Bu temel unsurların belirleyicisi ise toplumda dinle bağlantılı olarak hâkim olan ataerkil kültürdür.

Araştırma sırasında görüşülen kadınların hemen tamamı ergenlik dönemi itibariyle Kuran'da belirtildiği üzere günahlarının artık başladığı konusunda anneleri tarafından uyarıldığını belirtmişlerdir. Çoğu genç kız bu döneme kadar adet olmanın ne olduğunu bile bilmemektedir. Çamaşırlarında ilk defa kan gören genç kızlar korkudan ağlayarak annelerinin yanına gittiklerinde anneleri tarafından ya "sus sus" diyerek itilmiş ya da ellerine bir bez parçası verilerek bunu kullanmaları söylenmiştir (KK.61, KK.25, KK.57). Kız çocukları ancak bu vakitten sonra biraz da kendi akran grubundaki kızların da aynı durumu yaşamasıyla birlikte bir şeylerin farkına varmaya başlamışlardır. Adım atılan bu yeni dönemde kızın her bakımdan ilerde kaburga kemiğinden yaratıldığına inanılan erkeğin eşi olacak şekilde yetiştirilmesine dikkat edilir. Kızlar bir yandan göğüslerinin büyük olması için taze yumurtanın tavuk altından alınıp göğüsleri etrafında üç kez dolandırılıp göğüslere tencere kapatılırken bir yandan da göğüsleri büyük olduğu için dikkat çekmesin diye kambur yürümeye alıştırılırdı. Genç kızların bu yeni durumlarını anlatmak üzere kadınların kullandıkları ifadeler de vardır: Göğüslerin büyüklüğünü ifade etmek için, "senin güvercinler yumurtlamış", adet dönemini ifade için, "halan gelmiş" ya da "pekmez testisi kırıldı", evlilik vaktinin artık geldiğini anlatmak için de "artık seni horoz gagalayacak" gibi kullanımlar mevcuttur (KK.26, KK.67, KK.16, KK.43).

Kızlar önceden özellikle anneleri bazen de hane halkından diğer büyük kadınlar tarafından (babaanne, hala, teyze vb.) öyle bir yetiştirilmekteydi ki kız 16-17 yaşına geldiği zaman kocaya gitmeye hazır olurdu. Bu noktada kızın namus kavramı çerçevesinde yetiştirilmesine bilhassa çok önem verilirdi. Namus denildiğinde ise akla ilk önce bekaret ve kadın geldiği şüphesizdir. Kız çocukları özellikle hem ergenlik öncesi hem de ergenlik sonrasında kızlık zarına zarar gelmemesi için bazı hareketlerine dikkat etmesi konusunda uyarılır ve sınırlandırılırdı. Öncelikle yüksek yerden atlamaması, çok fazla zıplamaması gerektiği konusunda uygun bir dille uyarılan kızlara ayrıca limon, asma yaprağı gibi ekşi şeyler kızlık zarına dokunacağı inancıyla yedirilmezdi (KK.21). Namus denildiğinde akıllarına ne geldiği sorusu araştırma sırasında hem kadınlara hem de erkeklere sorulmuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğu ise her ne kadar namus kavramının hem erkeğe hem de kadına ait olduğunu belirtseler de özünde kadın ve erkek namusunun ayrı şeyleri ifade ettiği görülmüştür. Kız ve erkek çocukları yetiştirilirken kendilerine bu konuda yapılan telkinlerin farkındalığı durumu izah etmesi bakımından önemlidir: “Oğlumu da kızlarımı da yetiştirirken onlara en çok namuslu olmayı öğretirim. Oğluma sakın etrafta gezmiş, tozmuş, hovardalık yapmış erkekler gibi olma. On tane kızla gezip boş yere ümit verme. Senin de kız kardeşlerin var, onlara nasıl davranılmasını istiyorsan karşındaki kıza öyle davran. Kızın adını çıkarıp boş yere kızı ümitlendirme.” (KK.26, KK.28).

Topluma ait olan kurallarla birbirlerinden ayrıştırılan kadınlık ve erkeklik olgusu, sadece insanın biyolojik yapısıyla değil insanın çevresindeki bütün nesne ve eylemlerle de ilişki halindedir. Bu noktada bir kız çocuğu yetiştirilirken hal ve hareketleri konusunda nasıl davranması ve nelere dikkat etmesi gerektiği kız çocuğuna özellikle ya annesi ya da evdeki diğer büyük kadınlar tarafından öğretilirdi. Bu hal ve hareketler hem evlenmeden önce aile içindeki kızlık rolü ve statüsünde hem de evlendikten sonra koca evindeki eşlik, gelinlik ve annelik rolleri ve statüsünde önem arz etmektedir. Kız çocuğuna özellikle evde büyükler varken oturup kalkmasını bile dikkat etmek zorundadır. Eğer evde büyük kadınlar varken kız/kadın bir koltuk ya da tahta kanepede oturuyorsa bacaklarını kapatıp dizlerini birleştirerek oturmalıdır. Elleri ise dizlerinin üzerinde olmalıdır. Bilhassa bacaklarını iki yana açarak ve ellerini ortada şalvarının ağı üzerinde birleştirerek otururusa bir de bacaklarını konuşurken bu şekilde içeriye dışarıya doğru çok sallarsa büyükler kıza: ”Ne o? Fırını mı yaktın? Ekmek mi atıcan?” lafını kaşlarını çatarak söylerlerdi (KK.25). Kız kendi evinde oturup kalkması konusundaki bu tutumuna evlendikten sonra da dikkat etmek zorundadır. Evde kayınpeder ya da kayınvalide gibi büyükler ama bilhassa yaşça büyük erkekler varsa kadının yeri maşinganın yanıdır. Bacaklarını dizlerinden kırdıktan sonra altta birleştiren kız artık gelin rolündedir. Gelin rolü ile ilgili olarak ise kendisine ilk

öğretilen şey koca kapısında anne-babaya laf söz getirmemesidir. Ne yaşarsa yaşasın susmalıdır ve çocuklarına iyi bir anne, kocasına iyi bir eş olmalıdır. Yörede bu konuyla ilgili olarak söylenen ifadeler şunlardır: "Kol kırılır yen içinde kalır. Kadının evin içinde neler yaşadığını bir dört duvar bir de kadın kendi bilmelidir. Cenabı Allah öyle istemiştir." (KK.25, KK.29, KK.45).

Evlendikten sonra yeni gittiği evde başka bir statüde başka roller üstlenecek olan kız çocuğuna evlendikten sonra evinin kadını nasıl olacağı da ailede verilen eğitimle öğretilmektedir. Gelin, yeni evinde "başka dünyadan" gelen geçici bir yabancıdır. Nasıl ki bebek ve ölünün yabancılığını giderme üzerine ayinsel pratikler yapılıyorsa gelin için de bunların yapılması gerekir. Gelin ve onunla ilişkili rolleri benimseyen kişiler, anlamsal ve işlevsel davranış kalıplarını benimsemeleri ile aile ve toplumun bu süreci desteklemeleri yaşamsaldır (Yolcu, 2014: 288-289).

Çalışma sırasında elde edilen verilere göre ister kız ister erkek olsun çocuk çekirdek ailede yetişir ve şekillenir. Çocuğun ilk eğitim yeri ailedir. Ana baba çocuğu hayata hazırlamak ve ona her şeyi öğretmek zorundadır. Her şeyden kastedilen ise erkek ve kız çocuğa göre farklılaşmaktadır. Örneğin bir kız çocuğu en az on yaşına geldiğinde babasının önüne yemek koymayı bilmelidir ve koymak zorundadır da. Bu doğanın kanunudur. Kız çocuğu bunu anne baba kapısında öğrenmelidir ve ilerde ne olursa olsun kocasına ve çocuklarına yemek yapmalıdır. Özellikle çalışmıyorsa, bir işi yoksa ne olursa olsun vakitlice kocasının ve çocuklarının yemeklerini yapmalıdır. Sabah kocasından ve çocuklarından önce uyanmalıdır. Çünkü "marttan önce dikilen darıdan ve kocasından sonra kalkan karıdan hayır gelmez". Kadın evi çekip çevirendir. Bu kadının hizmetçi olduğunun göstergesi değildir, görevidir (KK.67, KK.54). Bunları kız çocuğuna öğretmek annenin görevidir. Erkeklerin ve kızların yapacağı işler farklıdır. Dışarıdaki erkek işlerini öğretmek ise babanın görevidir. Kadın erkek arasındaki cinsiyet temelli iş bölümünün ailedeki kültürlenme sürecinde başladığı görülmekle birlikte bu konudaki katılımcıların fikirlerini bundan başka iki grupta daha toplamak mümkündür.

Katılımcıların bir kısmı ise aynı işleri hem kız hem de erkek çocuklarının öğrenmesi gerektiği konusunda hemfikirdirler. Kız çocuğu babanın önüne yemek koyabiliyorsa erkek çocuk da koyabilir. Bir kadının dışarıda çalıştığı gibi erkek de içeride çalışabilir. Önceden anne ve babalar cahildi, kurallar daha sertti. Şimdi durum değişmiştir. Yeni nesil anneler artık hem kız hem de erkek çocuklarına her türlü işi yapmayı öğretmelidirler. Bir erkek çocuk yumurta bile kırmasını bilmiyorsa öğrenmemiştir, öğrenememiş diye bir şey yoktur. Konuyla ilgili olarak fikirlerini aktaran kaynak kişi yaşadığı olayı şöyle anlatmıştır: "Dün tarladan eve geldik. Kocam da ben de gün boyu çalıştık. Eve gelir gelmez banyoya girip

duşunu aldı. Sonra da televizyonun karşısına geçip uzandı. Ben üstümü bile değişmeden mutfağa girip yemeği hazırladım. Sonra sofrayı kaldırdım, bulaşığı yıkadım. Bu çok iyi bir şey mi?" (KK.43).

Kültürlenme sürecinde çocuğa öğretilip benimsetilen cinsiyet temelli iş bölümü ile ilgili olan bir diğer görüş ise bunun yetiştirmekle değil yaradılışla ilgili olduğu yönündedir. Ne olursa olsun kadın ve erkeğin hem yapabileceği hem yapamayacağı işler vardır. Kadın ve erkek ne olursa olsun fiziksel olarak farklı yapılara sahiptir. Bu da kadını bazı alanlarda çalışırken zorlamaktadır. Görüşme yapılan kaynak kişilerden biri bir ara girdiği vitray işini sırf bu nedenle bıraktığını aktarmıştır. Koskoca camları kaldırıp indirmek için kadın kuvveti yeterli değildir (KK.54).

Kız ya da erkek çocuk ayrımı yapılmadan çocuk yetiştirilmesinde en çok önem verilen şeylerden biri de çocuğun ahlaklı yetiştirilmesidir. Konuyla ilgili olarak kaynak kişi başından geçen bir olayı örnek göstererek şunları söylemiştir: "Çok küçüktüm. O zaman fakirlik vardı. Komşumuzdaydım ve komşumuza misafir gelmişti. Bana diğer odadaki dolabı açıp badem şekerlerini kutuyla getirmemi söyledi. Hayatımda ilk defa badem şekeri görmüştüm. Aldım, götürdüm. Komşumuz şekerleri ikram ettikten sonra yerine bırakmaya gittim. Bırakırken ağzıma bir tane attım. Komşumuz gördü ve bana bir tokat attı. Bu tokadı ve izinsiz bir şey alınmaması gerektiğini ömrüm boyunca unutmadım. Çocuklarımı yetiştirirken de bunu hep anlattım." (KK.25).

Bugün kırsal alan ya da şehir merkezinde görüşme yapılan kaynak kişiler geçmişte kendilerine karşı sergilenen bu katı tutumları yeni nesil olan kendi çocuklarına karşı yumuşatmış durumdadırlar. Ama halen hem şehir merkezinde hem de kırsal alanda özellikle biraz daha muhafazakâr görüşte olan aileler, çocuk yetiştirme konusunda cinsiyet farklılığına dayalı katı tutumlarını kısmen yumuşatarak sergilemeye devam etmektedirler. Biraz daha modern görüşe sahip aileler ise geçmişte kendilerinin çok ezildiklerinden dolayı bugün çocuklarını hal ve hareketlerinde daha serbest bırakmaya özen göstermektedirler. Hatta bu kişiler, çocuğu dünyaya getirirken anne babanın çocuğa sormadığı için çocuğa hizmet etmenin anne ve babanın vazifesi olduğunu da belirtmektedirler. Kız çocukları ergenlik çağına geldiğinde yeni durumlarıyla ilgili bilgileri sadece anne değil genç nesil babaanne ve anneanneler de kız çocuğuna vermektedirler.

2.14. Kültürün Yapılandırdığı Erkeklik ve Kadınlığın Sınırları

Bir toplumdaki kadın ve erkek arasındaki cinsiyet temelli farklılıklar o toplumun geleneksel yapısıyla ilgilidir. Kadın ve erkek olarak bireylerin sergiledikleri davranışlar da bu kişilerin toplumsallaşmasıyla yakından ilgilidir. Bu nedenle toplum, cinsiyetli bireyler

tarafından ortaya konan istendik davranışları sürekli kılarken, istenmedik davranışları ise denetim altına alan bir mekanizma işlevine sahiptir. Bütün bu durumu karşılayan kavram olarak kullandığımız toplumsal "cinsiyet", geleneksel kültürler içerisinde doğumdan başlayıp da ölüme kadar devam eden insan hayatının her alanında ve her uygulamasında kadın ve erkeğe ayrı ayrı sınırlamalar getirmektedir. Bu sınırlamaların nedenleri araştırmacılar tarafından farlı şekillerinde ele alınıp izah edilmeye çalışılmıştır.

Cinsiyetle alakalı tutumların ve davranışların meydana gelmesini biyolojik determinist modeller, hormonal etkilerle izah etmektedirler. Cinsiyet farklılaşması, hormonal etkiye maruz kalan beyin içerisinde, doğumdan önce oluştuğu kabul edilmektedir. İnsan hayatı süresince cinsiyetle alakalı davranışlara ve tavırlara kaynaklık ettiği söylenen bu hormonal faktörlerin cinsiyet kimliğinin şekillenmesinde önemli bir etkisi olduğu düşünülmektedir (Ersoy, 2009: 202).

Örneğin Moir ve Jessel (2002: 35-37), beynin belirli bir cinsiyete göre geliştiğini öne sürmekte ve cinsler arasındaki davranış ve tutum farklılaşmalarını hormonal tesirlere bağlamaktadırlar. Beyin kaynaklı doğuştan gelen farklılıkların, kadınların ve erkeklerin olguları başka türlü algılayıp, sıralayıp, değerlendirip, başka türlü tepki vermelerine sebep olduğunu ifade etmektedirler. Sonuçta algılanan iki farklı dünya ile kadınların ve erkeklerin farklı tavır ve tutumlara sahip olduklarını söylemektedirler. Aynı doğrultuda Paglia, cinsiyet ile alakalı davranışların şekillenmesinde doğuştan gelen yapısal özelliklerin etkili olduğunu belirtmektedir. Zira Paglia, cinsiyeti ve cinsel kimlikleri doğanın bir alt kümesi olarak değerlendirmektedir. Toplumsal yapının etkisini göz ardı etmeyen ama gene de baskın olan doğanın kendisi olduğunu savunan Paglia, kadının ve erkeğin doğallığının baskısı altında bulunduğunu ifade etmektedir. Genel olarak yazara göre doğanın bahşetmiş olduğu bu özellik, cinsiyetle alakalı tutumların şekillenmesinde etkin olarak önemli bir rol oynamaktadır (Ersoy, 2009: 202).

Diğer taraftan cinsiyet davranışlarının oluşumunda ve cinsler arası tavır farklılaşmasının belirlenmesinde etkili olan hususun psikolojik yapı faktörleri olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultudaki görüşler ise her iki cinsiyete mahsus olan davranışları kabul etmekle birlikte, ortaya çıkan farklılığın sebebi olarak, psikolojik ve duygusal özellikleri öne çıkarmaktadır. Aslında bu görüşlerde cinsiyet farklılığının temel değerleri ve değer istikametlerini belirlediği düşüncesi hâkim bulunmaktadır (Ersoy, 2009: 212).

Erkek ve kadın arasındaki farklar ve bu farklara bağlı olarak gelişen uygulama ve sınırlamalar hormonal ve psikolojik yapılardan kaynaklı olduğu kadar sosyo-kültürel yapılardan da kaynaklanmaktadır. Toplum sahip olduğu kültürel yapıya göre kadına ve erkeğe ayrı ayrı roller vermekte ve bu rolleri en iyi şekilde temsil etmelerini beklemektedir.

Ortak bir kültürü benimseyen toplumlarda bireylerin toplumsal cinsiyet rollerini algılamadaki tutumları az çok farklılıklarla birbirlerinden ayrılmakla beraber özünde bir bütünü temsil etmektedir. Yörede toplumsal cinsiyet rollerinin benimsenmesine yönelik olarak var olan normların öncelikle kadının eğitimi hakkında etkili olduklarını söyleyebiliriz. Önceden kız çocuklarının hiç okutulmadığı ya da sadece ilkokulu bitirene kadar okutulduğu yörede görülen çok genel bir durumdur. Kız çocuklarının bu durumu karşısında erkek çocuklar istedikleri gibi eğitim öğretim hayatını sürdürebilme hakkına sahiplerdi. Okumasına izin verilmeyen erkek çocuklar da tek erkek çocuk olduklarından, dolayısıyla baba mesleğini sürdüreceğinden kıymetli çocuklardır (KK.15, KK.40).

Görüşme yapılan kadınların pek çoğu okumanın içlerinde büyük bir heves olarak kaldığını belirtirlerken eğer okuyabilselerdi, günümüzde olduğu gibi o dönemde de kadınlar için çok popüler olan öğretmenlik mesleğini tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Kız çocuklarına eğitim alanında getirilen bu sınırlamanın işlevlerine bakıldığında bunların maddî ve dini kaynaklı oldukları görülmektedir. Bu kaynakları şu şekilde gruplandırabiliriz: a. Özellikle anneleri ölmüş kız çocukları evde babasına ve diğer kardeşlerine bakmak için okutulmayanlar. b. “Kız çocuğu okuyup da ne yapacakmış? Kocası baksın ona.” denilerek özellikle ekonomik sıkıntıların yoğun olarak yaşandığı dönemlerde “sofradan bir boğaz bir boğazdır, eksilsin” düşüncesine sahip olan babalar tarafından okutulmayanlar ve evlendirilenler. c. Ailenin namusuna zarar getireceği düşüncesiyle okutulmayanlar. Bu konuyla ilgili olarak babaların bazen, “Seni ne için okutayım. Erkeklere mektup yazasın diye mi?” dedikleri bile olmaktaydı. ç. Hayvan ve tarla işlerinin yoğunluğundan insan gücüne duyulan ihtiyaç nedeniyle okutulmayanlar. Bu bağlamda Işıkeli Köyü’nde kız çocuklarının özellikle okutulmayıp çobanlık yaptırıldığını kaynak kişiler aktarmaktadırlar. Çobanlık yapan kızların toplum içinde erkek gibi davrandıklarından dolayı çok rahat hareket etmeleri de toplumsal cinsiyet bağlamında rollerin bireyler tarafından nasıl algılandıklarını göstermesi bakımından önemlidir (KK.51, KK.63, KK.41).

Görüşme yapılan kaynak kişilerin çoğunun ilkokul mezunu ya da hiç okul okumamış olması durumu nesnel bir şekilde ifade etmesi bakımından önemlidir. Kadınların eğitim durumuyla ilgili göç olgusu dikkate alındığında ise farklı bir boyutla karşılaşılmaktadır. Dönem dönem gerçekleşen göçlerle gelen ilk kuşaklarda okuryazarlık vardır. Çünkü geldikleri yerlerde okula kız ya da erkek ayrımı yapılmaksızın herkes gitmek zorundadır. Özellikle Bulgaristan’dan gelen muhacirlerde bu durum daha belirgindir. Elde edilen bulgular arasında 1975 kuşağındaki kadınlar da bile din kurumuyla bağlantılı olarak oluşan namus algısının kız çocuklarının okutulmasına engel olduğu görülmektedir. Şehir merkezinde çalışan kaynak kişiyle yapılan görüşmede kaynak kişi şunları aktarmıştır:

“1985’li yıllarda kızımı 19 Mayıs gösterileri için stada izlemeye geldim. Bir baktım ki kızım şortlu. ‘Eyvah’ dedim. Kız çocuğu şortla mı dolaşır? Böyle okumak mı olur? Kızımı daha o gün oradan toparladım ve okuldan da aldım. Şimdi her gün aklıma geldikçe kızımı okutmadım diye çok ağlıyorum. Cahillik işte.” (KK.49). Yörede bugün kız ve erkek çocuklarının okutulmasına eşit derecede önem verilmektedir.

Toplumsal yapı durağan değildir ve sürekli değişiklik göstermektedir. Buna bağlı olarak sosyal değerlerle birlikte kültürel yapı da değişim ve dönüşüm içindedir. Özellikle küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan modernizm kültürel yapıyı etkileyip değiştirirken kadın ve erkek cinslerine yönelik davranışların da belirleyicisi olmaktadır. Buna bağlı olarak kadın ve erkeğin davranışlarının toplum tarafından belirlendiği ve geçmişten günümüze değişerek geldiği alanlardan birisi de sosyal etkinlikler olan düğünlerdir. Önceden kadın ve erkeklerin ayrı ayrı eğlenerek gerçekleştirilen düğün törenlerinde erkekler kesinlikle yer almazdı. Genç delikanlılar ise kızları daha yakından görebilmek için kadınların kullandıkları siyah feraceleri giyerek düğünlere gitmekteydiler. Uzun süre yüzünü ferace ile kapalı tutan ve hiç açmayan kişinin erkek olduğunun kadınlar tarafından anlaşılması çok uzun sürmezdi. Köylerde bu şekilde kadınlardan dayak yiyen erkeklerin sayısı çok fazlaydı. Zaman biraz daha ilerleyip kadınlı erkekli düğünler düzenlenmeye başladığında ise durum biraz daha farklı bir hal almıştır. Bu dönemde, düğünlerde cins yönlü sınırlandırmanın her ne kadar erkek üzerinden olduğu görülse de bunun merkezindeki hedef yine kadındır. Önceden yapılan düğünlere çevre köylerden davet edilen kişiler arasında erkekler de vardır. Çevre köylerden davetli olarak gelen erkekler, ev sahibi köyün erkekleri ile çok rahat bir arada eğlenebiliyorlarken kadının ve erkeğin bir arada eğlendiği dönemlerde düğüne köyün gençleri çevre köylerden gelen gençleri kabul etmemeye başlamışlardır. O dönemlerde düğünlerde çıkan çoğu kavganın kaynağının bu durum olduğu saptanmıştır (KK.24, KK.56).

Ataerkil düzen tarafından belirlenmiş ve kadınla bütünleştirilmiş cins ayrımlı roller geçmişten günümüze devam ederek ulaşmıştır ve halen varlığını sürdürmektedir. Toplumsal yapının kültürüyle bağlantılı olan bu duruma namus ve ahlak kavramları da eklendiğinde tamamen farklı bir boyut kazanmaktadır. Bu boyutun en önemli işlevi ise kadının kamusal alanda bulunduğu zamanlarda ortaya çıkmaktadır ve kadının içinde bulunduğu medenî durumuna göre de değişiklik göstermektedir.

Toplumsal cinsiyet ayrımındaki en genel geçer göstergeler kadın olarak belirlenmiş cinse yönelik yaptırımlarla örneklenebilir. Tarihsel toplumsal olarak oluşturulmuş cinsiyet ayrımıyla kadın cinsine biçilen roller hep pasiflik, sakınma, korunma, savunma üzerinedir. Kadının yapması/olması gereken bu vaziyetler, erkeklerin meziyetlerine ve onların

iktidarına karşıdır. Butler, cinsiyetin maddeselliğinin onu inşa eden politikadan ve iktidardan ayrılamayacağını göstermek için tecavüz hakkında nasıl konuşulduğunu örnek verir. Bir kadının gece geç saatte tek başına sokakta dolaşmasının, tecavüze uğramanın "peşinde koşmak" olarak sunulduğunu gösterir. Bir kadın o saatte ya evde kocasıyla oturuyor olmalıdır ya da ona sokakta el konacaktır. Ama şu ya da bu biçimde el konacaktır, çünkü onun cinselliğinin sınırlarını "el konmak" çizer (Acar-Savran, 2013: 269).

Çalışmamız sırasında kadın ve sınırlı sayıda erkek katılımcıyla yaptığımız görüşmelerde "sadece geceleri değil gündüzleri de bir kadının kendisini ne olursa olsun erkeklerle aynı ortamda bulunduğu anlarda koruması gerektiği" düşüncesi hâkim düşünce olarak saptanmıştır. Kadın ve erkek ne olursa olsun birbirlerine çok yakın olmamalıdır. Bu durum birinci dereceden akrabalar dâhilinde düşünüldüğünde her ne kadar hoş görülse de bunun da istisnaları vardır. Örneğin, kadın hiçbir erkeğin gözlerinin içine bakarak konuşmamalı ve kahkahalarla gülmemelidir. Önceden büyükler böyle durumlarda kadınları ya da kızları uyarmak için, "Ne bu kadar çok gülüyorsun? Yoksa sıratı mı geçtin?" demektedirler. Günümüzde de kırsal alanlarda özellikle yanından geçerken bile bakışlarıyla kadınları taciz eden erkeklerin bulunduğu katılımcılar tarafından aktarılmıştır. Bu çok rahatsız edici bir durumdur ve kadınlara göre ne olursa olsun erkeklere çok fazla güvenilmemelidir. Durumu izah etmesi bakımından kaynak kişilerden birinin aktardığı hikâye önem arz etmektedir: "Bir tane kız varmış. Bu kız bir gün erkek kılığına girip askere gitmiş. Kıyafet, saçlar her şey değişmiş ve kimse onun kız olduğunu anlamamış. Asker ocağında soyunurken herkesten ayrı soyunuyormuş. Neden ayrı soyunduğunu sorduklarında, 'utanıyorum' diye cevap vermiş. Diğer askerler git gide bu durumdan şüphelenmeye başlamışlar ve 'Var bunda bir durum ama bakalım anlarız elbette', demişler. En sonunda bir çare bulmuşlar. 'Bir sidik yarışı yapalım bakalım. Kim ne kadar erkek görürüz', demişler. Gidip erkek kılığındaki kıza da söylemişler. Kız kabul etmiş. Hepsi ayrı ayrı tuvaletlere geçmişler ve kapıları açmışlar. Kız çişini yaparken hortum geçirmiş ve en uzağa onun sidiği gitmiş. Diğerleri bu durumu görünce, 'bu bizden bile erkek' demişler. Askerlik bittiğinde kız en yakın erkek arkadaşına durumu açıklamış ve 'Yaz geldim yaz gidiyorum; kız geldim kız gidiyorum', demiş. Çocuk çok şaşırmış tabii. Seneler geçmiş bu çocuk kızın köyüne ziyarete gitmiş. O gece bu kızın evinde kalmış. Bir kişi uyurken eğer üzerine ölü toprağı dökülürse o kişi hiç uyanmadan uyur, tıpkı ölü gibi. Çocuk da bunu yapmış. Kız uyurken üstüne ölü toprağı atmış ve kızı alıp kendi köyüne götürmüş. Kız oğlanın köyüne yaklaşırken uyanmış, 'Ben neredeyim?' diye sormuş. 'Neredesin mi? Yaz geldin yaz gidiyorsun, kız geldin kız gidiyorsun, seni kaçırdım' demiş. Yani erkeklere nerede olursa olsun kesinlikle güvenilmez" (KK.29, KK.45).

Yörede kadının hareketlerinin sınırlandırıldığı bir diğer durum kadının kocası öldükten sonraki dulluk durumudur. Çok genç yaşta dul kalanlardan Ayşe Yörükçüoğlu o dönemde yaşadığı zorlukları şu sözlerle ifade etmektedir: “O zamanlarda köyden şehre her zaman araba yoktu. Bir araba günde bir kez bütün civar köylerdeki insanları alır sonra bizim köyden geçerdi. Evde çoğu zaman acil ihtiyaç olduğunda bile arabada hep erkek varsa binmezdim. Diyelim bindim gittim. Pazara, çarşıya vardığımda insanların yüzlerine değil, ayaklarına bakardım ki bana değmesinler. Hemen laf söz olurdu. Öyle korkardım.” Görüşme yapılan diğer dul durumda olan kadınlar da dul kadın olmanın zorluklarını dile getirirken özellikle erkekli ortama ya da eve dul kadının giremeyeceğini söylemektedirler. Bir kadın hele kırsal alanda ve dulsa ya kendisi gibi dul kadınların evine gidebilir ya da ancak birinci dereceden akrabaların evine gidebilir. Bir kadın dul olduğunda kendi çocuklarına bile rahat rahat derdini açamaz. Yörede dul kadın bir erkeğin gözünün içine bakarak konuşmaz ve kahkahayla gülmez (KK.51, KK.71, KK.26).

SONUÇ

Bu çalışmada Çanakkale il sınırları içerisinde yaşayan muhacir toplumunun göçten önce ve göçten sonraki hayatlarında oluşan sosyo-kültürel değişim ve dönüşümler dikkate alınarak toplumsal cinsiyet rollerini algılamadaki temel etmenler tespit edilmeye çalışılmıştır. Alan araştırmasında tespit edilen yerlerde yapılan görüşmelerde muhacir halkın hem özel alanda hem de kamusal alandaki tutum ve davranışları katılımlı-katılımsız gözlemlerle ve geldikleri yerlere göre oluşan etnisite olgusu göz önünde bulundurularak aralarındaki farklılıklar ve benzerlikler bulgularla ortaya konmuştur. Bu bulgular ortaya konarken yapılan araştırmada mukayese yaparak daha sağlıklı sonuçlar elde etmek amacıyla çalışmalar kırsal kesimle sınırlı tutulmamış, şehir merkezine de taşınmıştır. Çalışmanın isminde her ne kadar "kadın folkloru" kavramı yer alsa da görüşmelere erkek katılımcılar da dahil edilmiş ve konuya çift yönlü bir bakış açısıyla yaklaşma amaçlanmıştır. Bu bağlamda kadınların ürettiği folklor unsurları tespit edilirken aynı zamanda bu folklor unsurlarının hangi bağlamlarda icra edildikleri ve nasıl bir işleve sahip oldukları üzerinde de durulmuştur. Çalışma sırasında tespit edilen bulgular etnografik araştırma ve inceleme yöntemlerinden yararlanılarak yorumlanmıştır. Yine çalışmanın ismini taşıyan toplumsal cinsiyet ve kadın folkloru kavramları yine belli başlı kaynaklardan yararlanılarak ele alınmıştır.

Zengin bir kültürel birikime sahip olan Çanakkale il merkezi ve bağlı ilçe ve köylerinde önemli bir nüfus potansiyeline sahip muhacir halkın yerleşim yerleri daha çok Çanakkale merkez, Biga ilçe merkezi ve köyleri ile Ezine, Gelibolu, Eceabat ilçelerine bağlı köylerde yoğun olarak bulunmaktadır. Bu coğrafyalardaki yerleşim yerleri tespit edilen ve muhacir kadınların ürettiği folklor unsurlarının yaşanılan göçle birlikte, geçen zaman ve toplumun ihtiyaçlarına bağlı olarak değişip dönüşerek varlığını canlı bir şekilde sürdürdüğü tespit edilmiştir.

Kendisine atfedilen yeniden üretim rolüyle kadın hem insan neslinin devamlılığını sağlamakta hem de dünyaya getirdiği bireyi yetiştirme rolünü üstlenerek toplumsal yapının şekillenmesi işlevini de sağlamaktadır. Bu nedenle ilk etapta doğurganlığıyla ön planda olan kadının doğum öncesi, doğum esnası ve doğum sonrasın da yapılan uygulamaların merkezinde yer aldığı görülmektedir. Evli çiftlerin çocuğunun olmamasının nedeni erkek kaynaklı olsa bile uygulamalar kadın etrafında şekillenmiştir. Özellikle halk hekimliği çerçevesinde yapılan uygulamalar her ne kadar bugün işlevlerini yitirse de çocuksuzluk olgusu yine de kadınla ilişkilendirilmeye devam etmektedir.

Toplumun temel çekirdeği olan aile kurumu ortaya çıkarken yapılan ritüellerin hemen tamamının kadına yönelik olması yine dikkat çekmektedir. Düğünden önce

başlayan erkek ailesinin kendisine uygun bir gelin, oğullarına ise uygun bir eş seçiminde aranan kriterler hep kadınlar üzerinden belirlenmiş erkeğin bu noktada ismi çok az zikredilmiştir. Konu namus olunca akla gelen ilk varlık kadın olmuş erkeğin ismi bile geçmemiştir. Düğünden sonra gerdek gecesi etrafında özellikle bekaret tabusuna bağlı olarak ve yine kadın merkezli gelişen uygulamalar her ne kadar bugün "rezalet" olarak nitelendirilse de bir dönem çok canlı bir şekilde varlığını sürdürmüştür.

Evlilik bağlamında farklı etnik gruplar ve mezheplerle yapılan evliliklerde geçmişte daha katı olan tutum ve davranışlar her ne kadar bugün bazı kırsal yerleşim alanları ve şehir merkezlerinde yumuşama gösterse de bazı yerlerde eski katı özelliğini korumaktadır ve bu yönde de cinsiyet temelli toplumsal bakış açısı devreye girmektedir. Erkek anneleri farklı gruplardan oğullarına kız almayı oğullarını kaybetmeme korkusu nedeniyle kabul ederken kızlarının evden çıkan kızın artık gittiği yere ait olduğu ve istediği gibi dönüştürülebildiği düşüncesiyle böyle türden bir evlilik yapmalarına kesinlikle karşı çıkmaktadırlar.

Ölüm ve ölüm etrafındaki uygulamalarda ise kadının rolü ve icra ettiği unsurlar geçmişten bugüne pek bir değişiklik göstermemektedir. Önceden beri uygulanan kefenleme, defnedilme ve ölüm sonrasında yapılan dini uygulamalar birçok yerde aynı şekilde sürmektedir. Bu bağlamda ele alınabilecek konu kadının kocası öldükten sonra kendisinin ilişkilendirildiği dulluk kavramıdır. Dul kadın olmak her dönemde zordur. Fakat geçmişle mukayese edildiğinde bugün şartlar özellikle şehir merkezinde dul kadın lehine gelişmektedir. Kırsal kesimde dul kadının özellikle sosyal çevre nedeniyle yaşadığı zorluklar kısmen de olsa kolaylaşmıştır.

Özel ve kamusal alanda kadının yeri incelendiğinde değişen sosyo-ekonomik şartlara göre kadının hayat standardı her ne kadar biraz iyileşmiş gibi görünse de bu alanlardaki yerinin pek değişmediği söylenebilir. Bugün kırsal alandaki en önemli kamusal alanlardan biri olan kahvehanelerin önünden kadın bazı yerlerde hiç geçemezken bazı yerlerde geçse bile hal ve hareketlerine çok dikkat etmektedir. Kadın yine emeğiyle gücüyle tıpkı geçmiş dönemde olduğu gibi tarlada eşine yardım etmektedir ayrıca en önemli özel alan olan eve gelince de görevleri devam etmektedir. Üstelik bu noktada şehir merkezinde yaşayan kadınla kırsal alanda yaşayan kadın arasında çok fazla fark yoktur.

Geleneğin aktarılıp yaşatılmasında önemli bir işleve sahip olan sözlü halk edebiyatı ürünleri bugün artık yok olmak üzeredir. Önceden tarlalarda çalışırken, geleneksel Hıdırellez günleri ve bayram yerlerinde erkek ve kızların birbirlerine söyledikleri maniler bugün ancak belli bir yaş kuşağının hafızasında yer almaktadır. Masallar sorulduğunda kız ve erkek çocuklarının ellerindeki telefonlar gösterilerek bu türün

icrasının da unutulmaya başladığı anlatılmak istenmektedir. Geleneksel köy seyirlik oyunları bugün ancak tek bir yerleşim yerinde tam anlamıyla olmasa da varlığını kısmen sürdürmekte, diğer yerlerde ise tamamen unutulmuş gibi gözükmektedir.

Geleneksel günler arasında yer alan bayramlar ve Hıdırellez kutlamalarının da artık eski önemi kalmamıştır. Önceden özellikle kadınların ev içi dayanışma ve imece usulüyle başlayan bayram hazırlıkları bugün sayılı birkaç yerleşim yerinde ve birkaç hane sahibi kadın tarafından yürütülmektedir. Akraba ilişkilerinin de eski önemini ve değerini kaybetmesiyle birlikte bayramlar artık eskisi gibi yaşanmamaktadır. Bu durum özellikle şehir merkezinde daha belirgindir. Kırsal alanda az da olsa eski bayram gelenekleri devam ettirilmeye çalışılsa da şehir merkezinde bu hemen hemen imkânsız gibi görünmektedir. Hıdırellez kutlamalarında önceden kurulan salıncaklar, küplere toplanan yüzükler, kırlarda söylenen manilerle yenilen yiyeceklerin hemen hiçbiri artık yoktur. Hıdırellez kutlamalarında köy halkı sadece sembolik anlamda bir araya gelerek ateş üstünden atlamakta ve güller altına çizilen resimlerle dilek dilemektedirler. Aynı uygulamalar şehir merkezinde de mevcuttur.

Geleneksel dokuma kılık-kıyafet ürünlerinin de çoğu gazete kâğıtları içinde sandıklarda saklanarak korumaya alınmıştır. Bunların yapıldığı dokuma tezgâhları tamamen yok olmuştur. Dokuma tekniklerini çok iyi bilen yaşlı kuşaktan birkaç kişi ise ancak hayattadır. Bu kişilerin ölüp gitmesiyle birlikte bu teknikler de tamamen silinip gidecektir. Pomak toplumu ise kurmuş olduğu dernek ve kısıtlı maddi imkanlarla bu geleneği tekrar canlandırmaya çalışmaktadır. Pomak ve Boşnaklar kurdukları derneklerle sadece geleneksel kıyafet kültürünü değil, geleneksel halk oyunları ve geleneksel mutfak kültürünü de yaşatmaya çalışmaktadır.

Dini inançlar çevresinde gelişen türbe ve yatıra gitme, geleceği öğrenmeye yönelik inançlar çevresinde gelişen fal baktırma geleneği eski canlılığıyla süren uygulamalardır. Söz konusu özellikle Çanakkale olunca türbe ve yatır geleneği ayrı bir önem taşımaktadır. Manevi ziyaret yerlerinin sayısının oldukça fazla olduğu il sınırlarında hem şehir merkezinde hem de kırsal alanda yaşayan halk bu geleneği yoğun bir şekilde sürdürmektedir. Muhacir halk ayrıca bu türbeler etrafında yaptıkları uygulamaları geldikleri yerlerdeki akrabalarına da ulaştırmaktadırlar.

Sonuç olarak çalışma Çanakkale ilinde bu alanda yapılan ilk çalışma olması bakımından önemli bir yere sahiptir. Çanakkale il sınırları içerisinde yaşayan muhacir halkın göçle birlikte yeni yerleştikleri yerlerde toplumsal uyum ve dengeye katkısıyla birlikte kültürün yaşatılmasına olan etkileri bu çalışma ile tespit edilmiştir. Muhacir kadınlarının ortaya koyduğu folklor unsurları toplumun devamlılığını işlevleri ile sağlamıştır

ve sağlamaya da devam etmektedir. Bu unsurların yaygınlaşarak sürdürülmesi için kadınların ortaya koyduğu bu ürünler değerlendirilerek hem tanıtımının yaygınlaştırılması sağlanmalı hem de turizm bakımından değerlendirilmelidir. Özellikle kadınların bugün kırsal yerleşim alanlarında katıldıkları kurslarda yaptıkları zanaat ürünlerinin tanıtımının iyi yapılması gerekmektedir. Eski el dokuma kıyafetler sandıklardan çıkartılarak ve bunların dokunduğu tezgahlar yeniden kurularak kadınlara çalışma alanları yaratılmalıdır. Bu durum ülke turizminin gelişmesini sağlarken geleneksel kültürün de yok olup gitmesini önleyecektir.

KAYNAKÇA

Acar-Savran, Gülnur (2013). *Beden, Emek, Tarih: Diyalektik Bir Feminizm İçin*. İstanbul: Kanat Yayınları.

Açа, Mehmet (2017). Türkiye'deki Kadın Folkloru Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme. (Ed.: Mehmet Ali Yolcu), *Kadın Folkloru Kuram ve Yöntem Üzerine Yazılar.* Konya: Kömen Yayınları.

Açа, Mehmet; Yolcu, Mehmet Ali (2016). Halk Bilgisinin İnanış Temelli Temsilleri. (Ed. Mustafa Açа). *Halk Bilimi El Kitabı*. Konya: Kömen Yayınları.

Açа, Mustafa (2016). Halk Bilgisinin Takvim, Mevsim/İklim, Çevre, Sağaltma ve Hukuka Dönük Temsilleri. (Ed.: Mustafa Açа). *Halk Bilimi El Kitabı,* Konya: Kömen Yayınları.

Aktürk, Sema (2014). Türkiye'de Hıdırellez Etrafında Oluşan Folklorik Unsurlar Üzerine Bir İnceleme. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

And, Metin (1985). *Geleneksel Türk Tiyatrosu: Köylü ve Halk Tiyatrosu Gelenekleri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Aytekin, Sezgi (2015). Çocuk Oyun ve Oyuncakları Bağlamında Toplumsal Cinsiyetin İnşası. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.

Bayat, Fuzuli (2008). Sosyo-Kültürel ve Sosyo-Ekonomik Bağlamda Yengi Kün (Nevruz): Mitolojik Olgudan Mitolojik Kurguya*. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 7(1):* 139-148.

Berktay, Fatmagül (2000). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.

Boratav, Pertev Naili (1994). *100 Soruda Türk Folkloru: İnanışlar, Töre ve Törenler*, *Oyunlar*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Büyükokutan, Aslı (2012). *Muğla Yöresi Kadın Merkezli Uygulamalar ve İşlevleri.* Konya: Kömen Yayınları.

Çobanoğlu, Özkul (2003). *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Dinç, Mustafa (2012). Anadolu Köy Seyirlik Oyunları Bağlamında Çanakkale İli Dümrek Köyü Oturtma Eğlencesi. *Milli Folklor, 121,* 249-255.

Dökmen, Zehra Y. (2010). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Dundes, Alan (1998). Doku, Metin ve Konteks. *Milli Folklor*, *38,* 106-119.

Durmaz, Uğur (2012). Balıkesir Köy Seyirlik Oyunları Üzerine Bir İnceleme. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

Ekici, Metin (2004). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri.* Ankara: Geleneksel Yayınları.

Ergin, Muharrem (2004). *Dede Korkut Kitabı I.* Ankara: TDK Yayınları.

Ersoy, Ersan (2009). Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği (Malatya Örneği), *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19 (2),* 209-230.

Goody, Jack (2013). *Yemek, Mutfak, Sınıf-Karşılaştırmalı Sosyoloji Çalışması.* (Çev. Müge Günay Güran), İstanbul: Pinhan Yayınları.

Kafesoğlu, İbrahim (2011). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Karataş, Hicran (2016). Halk Bilgisinin Giyim-Kuşam ve Süslenmeye Dönük Temsilleri. (Ed.: Mustafa Açа). *Halk Bilimi El Kitabı,* Konya: Kömen Yayınları.

Kathleen, Gough (2016). Ailenin Kökeni. (Haz. Rayna R. Reiter), *Kadın Antropolojisi.* Ankara: Dipnot Yayınları.

Malinowski, Bronislaw (1990). *Büyü, Bilim ve Din.* (Çev.: Saadet Özkal). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Marshall, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü.* (Çev. Osman Akınbay; Derya Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat.

Moir, Anne, Jessel, David (2002). *Beyin ve Cinsiyet.* (Çev.: T. Demirkan). İstanbul: Pencere Yayınları.

Nahya, Zeliha Nilüfer (2017). Toplumsal Cinsiyet ve Beslenme, Toplumun Sofrasında Kadınlar ve Erkeklikler. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 50*, 24-36.

Oğuz, M. Öcal (2015). Araştırmaların Tarihi. (Ed.: M. Öcal Oğuz). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı.* Ankara: Grafiker Yayınları.

Örnek, Sedat Veyis (2000). *Türk Halk Bilimi.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Saygılıgil, Feryal (2016). Giriş. (Haz. Feryal Saygılıgil), *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları,* Ankara: Dipnot Yayınları.

Tezcan, Mahmut (2000). *Türk Yemek Antropolojisi Yazıları.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Turan, Şerafettin (2014). *Türk Kültür Tarihi.* Ankara: Bilgi Yayınevi.

Yolcu, Mehmet Ali (2014). *Türk Kültüründe Evliliğe Bağlı Tabu ve Kaçınmalar.* Konya: Kömen Yayınları.

Yolcu, Mehmet Ali (2016). Halk Bilimi Araştırma Kuram ve Yöntemleri. (Ed.: Mustafa Açа). *Halk Bilimi El Kitabı.* Konya: Kömen Yayınları.

Yolcu, Mehmet Ali (2017). Giriş: Kadın Folkloru Üzerine. (Ed.: Mehmet Ali Yolcu), *Kadın Folkloru Kuram ve Yöntem Üzerine Yazılar.* Konya: Kömen Yayınları.

EKLER

Ek 1. Sözlü Kaynaklar

KK.1: Arife Arslan, 1967, İlkokul, Ev Hanımı, Işıkeli Köyü-Biga.

KK.2: Arzugül Kahraman, 1958, Ortaokul, Ev Hanımı, Güneyli Köyü-Gelibolu.

KK.3: Ayfer Yücel, 1966, İlkokul, Ev Hanımı, Tevfikiye Köyü-Merkez.

KK.4: Ayşe Belik, 1988, Ortaokul, Ev Hanımı, Tevfikiye Köyü-Merkez.

KK.5: Ayşe Solak, 1936, Ortaokul, Ev Hanımı, Gökçalı Köyü-Merkez.

KK.6: Azize Sezgin, 1964, İlkokul, Emekli, Özbek Köyü-Merkez.

KK.7: Ayşe Yörükçüoğlu, 1933, İlkokul, Ev Hanımı, Gökçalı Köyü-Merkez.

KK.8: Canan Aktaş, 1988, Üniversite, İşçi, Güneyli Köyü-Gelibolu.

KK.9: Caner Keskin, 1986, Ortaokul, Çiftçi, Kumkale Köyü-Merkez.

KK.10: Cemile Yavaş, 1956, İlkokul, Emekli, Ağaköy-Biga.

KK.11: Dudu Baynar, 1947, İlkokul, Ev Hanımı, Mecidiyeköy-Ezine.

KK.12: Emine Acar, 1950, İlkokul, Ev Hanımı, Dümrek Köyü-Merkez.

KK.13: Emine Şişkooğlu, 1940, İlkokul, Emekli, Güneyli Köyü-Gelibolu.

KK.14: Emrullah Biçer, 1939, Ortaokul, Emekli, Yeniköy-Ezine.

KK.15: Ercan Akçin, 1952, İlkokul, Emekli, Çıplak Köyü-Merkez.

KK.16: Fatma Arslan, 1968, İlkokul, Ev Hanımı, Çıplak Köyü-Merkez.

KK.17: Fatma Arslan, 1969, İlkokul, Ev Hanımı, Işıkeli Köyü-Biga.

KK.18: Fatma Duru, 1932, Okul Yok, Ev Hanımı, Kalafat Köyü-Biga.

KK.19: Fatma Gönen, 1951, İlkokul, Ev Hanımı, Seddülbahir Köyü-Eceabat.

KK.20: Fatma Kısa, 1973, İlkokul, Ev Hanımı, Işıkeli Köyü-Biga.

KK.21: Fatma Yörükçüoğlu, 1952, İlkokul, Ev Hanımı, Gökçalı Köyü-Merkez.

KK.22: Fevziye Güçler, 1964, İlkokul, Ev Hanımı, Çıplak Köyü-Merkez.

KK.23: Gönül Kılıç, 1957, İlkokul, Ev Hanımı, Çıplak Köyü-Merkez.

KK.24: Gönül Solak, 1961, İlkokul, Ev Hanımı, Gökçalı Köyü-Merkez.

KK.25: Gülay Gürer, 1958, İlkokul, Ev Hanımı, Tevfikiye Köyü-Merkez.

KK.26: Gülizar Güler, 1921, Okul Yok, Ev Hanımı, Dümrek Köyü-Merkez.

KK.27: Gülsüm Kabasakal, 1926, Okul Yok, Ev Hanımı, Akçapınar Köyü-Merkez.

KK.28: Gülten Aktaş, 1970, İlkokul, Ev Hanımı, Güneyli Köyü-Gelibolu.

KK.29: Gülümser Kıran, 1973, İlkokul, Ev Hanımı, Tevfikiye Köyü-Merkez.

KK.30: Hanife Arslan, 1969, İlkokul, Emekli, Merkez.

KK.31: Hanife Belik, 1961, İlkokul, Emekli, Çıplak Köyü-Merkez.

KK.32: Hanife Darıoğlu, 1935, Okul Yok, Ev Hanımı, Mecidiyeköy-Ezine.

KK.33: Hasibe Kabasakal, 1949, Okul Yok, Ev Hanımı, Akçapınar Köyü-Merkez.

KK.34: Hatice Ay, İlkokul, Esnaf, Merkez.

KK. 35: Hatice Dinç, 1964, Lise, Ev Hanımı, Tevfikiye Köyü-Merkez.

KK.36: Hatice Girgin, 1950, İlkokul, Ev Hanımı, Kalafat Köyü-Merkez.

KK.37: Havva Kısaoğlu, 1957, Ortaokul, Ev Hanımı, Gökçalı Köyü-Merkez.

KK.38: Hayriye Türker, 1948, İlkokul, Ev Hanımı, Kalafat Köyü-Merkez.

KK.39: Hüseyin Duru, 1958, İlkokul, Emekli, Kalafat Köyü-Biga.

KK.40: İlhan Ulus, 1967, Lise, Emekli, Çıplak Köyü-Merkez

KK.41: İrfan Çınar, 1966, Üniversite, Esnaf, Merkez-Biga.

KK.42: Hüseyin Duru, 1958, İlkokul, Emekli, Kalafat Köyü-Biga.

KK.43: Kadriye Üçler, 1968, İlkokul, Ev Hanımı, Çıplak Köyü-Merkez.

KK.44: Kafiye Girgin, 1966, Lise, İşçi, Merkez.

KK.45: Keziban Dural, 1969, İlkokul, Ev Hanımı, Tevfikiye Köyü-Merkez.

KK.46: Mehmet Aktaş, 1968, İlkokul, Çiftçi, Güneyli Köyü-Gelibolu.

KK.47: Mustafa Kabasakal, İlkokul, Emekli, Akçapınar Köyü-Merkez.

KK.48: Nagihan Belik, 1966, İlkokul, Emekli, Çıplak Köyü-Merkez.

KK.49: Nazmiye Dikici, Okul Yok, Esnaf, Merkez-Biga.

KK.50: Nebiye Yurtsever, 1959, İlkokul, Ev Hanımı, Tevfikiye Köyü-Merkez.

KK.51: Nefise Tutar, 1930, İlkokul, Emekli, Yeniköy-Ezine.

KK.52: Nejla Akdeniz, 1949, İlkokul, Ev Hanımı, Merkez.

KK.53: Nesibe Kosa, 1947, Okul Yok, Ev Hanımı, Işıkeli Köyü-Biga.

KK.54: Nesrin Gürer, 1984, İlkokul, Ev Hanımı, Tevfikiye Köyü-Merkez.

KK.55: Nezahat Kansu, 1967, Ortaokul, Ev Hanımı, Çıplak Köyü-Merkez.

KK.56: Nimet Leylekçi, 1958, İlkokul, Ev Hanımı, Gökçalı Köyü-Merkez.

KK.57: Nurten Albayrak, 1960, İlkokul, Ev Hanımı, Tevfikiye Köyü-Merkez.

KK.58: Reyhan Arslan, 1970, İlkokul, Ev Hanımı, Işıkeli Köyü-Biga.

KK.59: Saffet Yavaş, 1955, İlkokul, Emekli, Ağaköy-Biga.

KK.60: Sebile Akagündüz, 1963, İlkokul, Ev Hanımı, Tevfikiye Köyü-Merkez.

KK.61: Serap Koç, 1953, Ortaokul, Ev Hanımı, Merkez.

KK.62: Sevgi Bayer, 1961, İlkokul, Ev Hanımı, Tevfikiye Köyü-Merkez.

KK.63: Sevim Eser, 1971, İlkokul, Ev Hanımı, Işıkeli Köyü-Biga.

KK.64: Sevinay İnan, 1962, Lise, Ev Hanımı, Merkez.

KK.65: Süreyya Topaloğlu, 1960, İlkokul, Ev Hanımı, Çıplak Köyü-Merkez.

KK.66: Şaban Türker, 1946, Ortaokul, Emekli, Kalafat Köyü-Merkez.

KK.67: Şaziye Ercan, 1946, İlkokul, Emekli, Çıplak Köyü-Merkez.

KK.68: Şefika Şahin, 1971, İlkokul, Esnaf, Merkez.

KK.69: Şevket Gürer, 1958, İlkokul, Esnaf, Tevfikiye Köyü-Merkez.

KK.70: Ulviye Kılıç, 1963, İlkokul, Ev Hanımı, Çıplak Köyü-Merkez.

KK.71: Zehra Akgün, 1951, İlkokul, Ev Hanımı, Dümrek Köyü-Merkez.

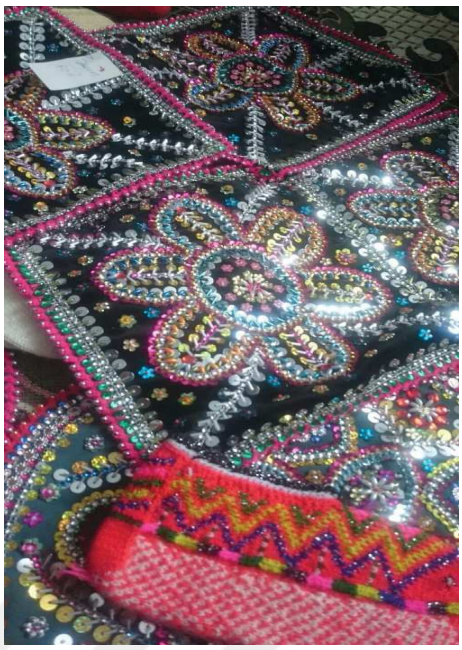
Ek 2. Fotoğraflar

Fotoğraf 1-3: Kadınların Ferace Bağlama Şekilleri

Fotoğraf 4-5: Çıplak ve Akçapınar köylerinde bakla ve tesbih falı bakan kadınlar.

Fotoğraf 6-7: Geleneksel Pomak el sanatları ve Pomak Bebeği (Biga-Işıkeli Köyü).

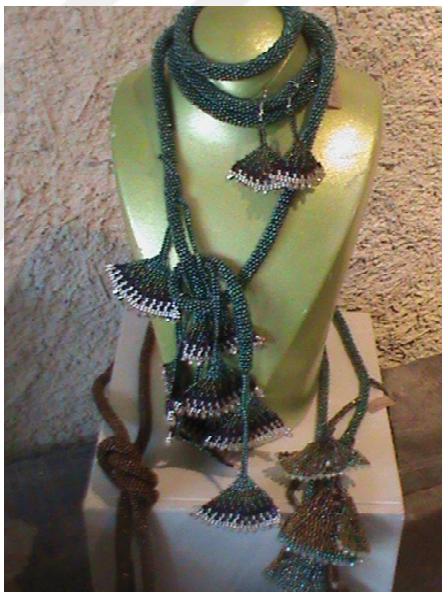

Fotoğraf 8-9: Kadınların toplandıkları kadın günlerinden bir görüntü.

Fotoğraf 10-11: Geleneksel dokuma erkek-kadın cepkenleri (Gökçalı Köyü).

Fotoğraf 12-13: Geleneksel kadın giysisi (Gökçalı Köyü). Çetik ören bir kadın.

Fotoğraf 14-15: Helen biblosu ve boncuk işi kadın kolyesi (Tevfikiye Köyü).

Fotoğraf 16-19: Yün çorap, yelek, yağlık, el dokuma (Gökçalı Köyü).

Fotoğraf 20: Göçten önce bir düğünde çekilmiş fotoğraf.

Fotoğraf 21-22: Bal-kaymak kat urba.

Fotoğraf 23-24: Geleneksel halk mimarisi unsurları.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Ağan, Nilay

Uyruğu : T.C.

Doğum Tarihi ve Yeri : 21.10.1981 / Keşan-Edirne

Telefon : 05548777908

E-mail : nly_yln1435@hotmail.com

Eğitim

Derece	*Eğitim Birimi*	*Mezuniyet Tarihi*
Yüksek Lisans	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	Devam ediyor
Lisans	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	16.06.2016
Lise	Yusuf Çapraz Lisesi	20.06.1999

İş Deneyimi

Yıl	*Yer*	*Görev*
2016-….	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	Türk Dili Okutmanı

Yabancı Dil

İngilizce